

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Neortodoxní židovské komunity v České
republice**

Tereza Novotná

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

Neortodoxní židovské komunity v České republice

Tereza Novotná

Vedoucí práce:

Mgr. Karel Hrdlička

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce panu Mgr. Karlu Hrdličkovi za odborné vedení této diplomové práce. Také děkuji všem respondentům, kteří se na této práci výrazně podíleli a ochotně odpovídali na mé dotazy.

Obsah

1	ÚVOD	1
1.1	Poznámka k transkripci.....	5
2	VYMEZENÍ POJMŮ.....	6
2.1	Žid.....	6
2.2	Konverze.....	6
2.3	Halacha	8
2.4	Právo návratu	10
3	ORTODOXNÍ JUDAISMUS A VZNIK REFORMY	11
3.1	Myšlenkové základy judaismu.....	11
3.1.1	Talmud	12
3.2	Ortodoxní judaismus	15
3.2.1	Modlitba.....	16
3.2.2	<i>Micvot</i>	17
3.2.3	Smrt a posmrtný život	18
3.2.4	Vyvolený národ	18
3.2.5	Třináct článků víry	19
3.3	Potřeba reformy judaismu	20
3.3.1	Židovstvo mezi osvícenstvím a sionismem	20
3.3.2	Projevy <i>haskaly</i> v českých zemích	25
4	NEORTODOXÍ JUDAISMUS	27
4.1	Liberální (reformní) judaismus	29
4.1.1	Liberální (reformní) judaismus v USA	32
4.1.2	Liberální (reformní) judaismus po 2. světové válce	34
4.2	Konzervativní judaismus.....	35
4.2.1	Teologická hlediska konzervativního judaismu.....	38
5	POVÁLEČNÝ STAV ČESKÉHO ŽIDOVSTVA	39
5.1	Politický kontext	40
5.1.1	Stalinistická éra	41
5.1.2	Uvolněná 60. léta	43

5.1.3	Normalizace	46
5.2	Památníky obětem šoa	49
5.2.1	Národní památník Terezín	50
5.2.2	Památník obětí nacistického pronásledování	51
5.3	Krise židovské identity	52
5.3.1	Religiozita druhé generace	55
6	NEORTODOXNÍ JUDAISMUS V ČESKÉ REPUBLICĚ	57
6.1	Vnitřní problémy židovské komunity po roce 1993	59
6.2	Neortodoxní židovské obce	61
6.2.1	Brno.....	63
6.2.2	Ostrava.....	66
6.2.3	Olomouc.....	70
6.2.4	Karlovy Vary	73
6.2.5	Plzeň	74
6.2.6	Teplice.....	74
6.2.7	Liberec	78
6.2.8	Děčín.....	81
6.2.9	Ústí nad Labem.....	83
6.3	Neortodoxní židovské organizace.....	83
6.3.1	Masorti	84
6.3.2	Bejt simcha.....	88
6.3.3	Bejt Praha	92
7	ZÁVĚR.....	96
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	99
8.1	Primární prameny	99
8.2	Sekundární prameny	100
9	RESUMÉ	104

1 ÚVOD

Po obnovení židovských obcí, ke kterému ve velmi omezené míře došlo po skončení 2. světové války, musely tyto obce čelit závažnému problému. Tímto problémem byl naprostý nedostatek členů v důsledku šoa, které prakticky zlikvidovalo dříve tak silnou a kulturně bohatou židovskou tradici na území českých zemí. Některé obce zanikly zcela, v jiných zbylo několik málo členů, kteří usilovali o obnovu a udržování tradice, nicméně politické klima v následujících desetiletích k tomuto postupnému rozkladu obcí výrazně přispělo.

Po revolučních událostech roku 1989 se židovské obce začaly velmi pozvolna, ale jistě, znovu hlásit o slovo. Tento proces byl umožněn nejen uvolněním politické situace, ale také postupným otevíráním společnosti, která se opět začala zajímat o svou vlastní historii, jejíž nedílnou součástí židovstvo vždy bylo. Širší veřejnost postupně začala objevovat judaismus jako unikátní kulturní a náboženský systém.

Tragédie šoa vnesla do problematiky obnovy židovských obcí zcela nové téma – naprostý nedostatek členů, kteří by byli *halachickými* Židy, tedy Židy dle židovského práva. Dá se tedy říci, že přijímání členů na základě práva návratu nebo na základě konverzí, ať už ortodoxních, konzervativních nebo liberálních, bylo z hlediska obnovy a funkčnosti židovských obcí naprostou nezbytností. Díky této nové otevřenosti židovských komunit došlo k jejich opětovnému rozvoji a posílení členské základny. Právě historicko-politickému kontextu, který formoval židovský život po 2. světové válce a obcím, které dnes své členy přijímají na základě práva návratu nebo konzervativní či liberální konverze bude tato práce věnována.

Pokud bychom si měli položit otázku, proč se věnovat tématu neortodoxních židovských obcí v ČR, jako jednoznačná odpověď se nabízí odkaz, který tyto obce zachovávají, tradice, kterou udržují a v neposlední řadě připomínka všech, kteří se stali obětí tragických událostí 2. světové války, a kultury, jejíž nositeli tito lidé byli. Také je třeba

zmínit, že jedinou ortodoxní obcí v České republice je v tuto chvíli pražská židovská obec, které však již v minulosti byla věnována mnohá pojednání a práce, na rozdíl od obcí neortodoxních.

V první části práce se budeme zabývat převážně vymezením některých pojmů (Žid, *halacha*, právo návratu, konverze apod.). Tyto pojmy budou v práci hojně používány, proto je jejich vysvětlení nezbytné.

Následně se budeme věnovat samotné definici toho, co je v rámci judaismu ortodoxní, konzervativní a liberální. Definování těchto pojmů je zcela zásadní pro správné pochopení a zpracování tématu neortodoxních židovských obcí, proto se pokusíme nastínit hlavní rozdíly mezi jednotlivými směry uvnitř judaismu a také témata, která jsou v centru zájmu jednotlivých směrů.

V další části práce se budeme zabývat poválečným stavem československého židovstva a jeho vývoji v kontextu politické a společenské situace a nastíníme si, jak hluboký dopad tento kontext měl a jakým způsobem se promítl do současného stavu židovstva v České republice.

Poslední část práce bude věnována samotným židovským komunitám, které v současné době na území České republiky existují, přičemž důraz bude kladen na prozkoumání praktického fungování a života těchto obcí a organizací. Tato část práce bude založena převážně na výpovědích respondentů, členů nebo představitelů obcí.

Z výše uvedeného vyplývá, že ke zpracování první, druhé a třetí části práce bude použita metoda analytická, v případě posledních dvou částí práce se bude jednat o metodu historickou a také o metodu strukturovaného rozhovoru s respondenty. Rozhovory budou zpracovány do formy souvislého textu, pouze rozhovor s respondentem z konzervativní organizace Masorti bude přepsán tak, jak byl veden, a to z důvodu zachování autentičnosti jeho výpovědi. Původním záměrem bylo získat výpověď náboženské autority uvnitř obce, tedy rabína,

předsedy obce nebo organizace a dále některého ze členů obce. Tímto bychom dospěli k co nejobjektivnějšímu možnému pohledu na konkrétní židovskou komunitu. Jak ale uvidíme a vysvětlíme v poslední části práce, tento záměr se bohužel ukázal jako nerealizovatelný.

Cílem práce je nabídnout co nejsrozumitelnější výklad rozdílů mezi ortodoxním a neortodoxním judaismem, a to jak konzervativním, tak liberálním (reformním). Tyto rozdíly definují hlavní téma práce, tedy neortodoxní židovské komunity a vymezují rámec, v němž se budeme těmito komunitami zabývat. Následným a hlavním cílem práce je pak poskytnout pokud možno ucelený přehled vývoje československého židovstva a současného fungování neortodoxních židovských obcí a organizací na území České republiky. V současnosti je v České republice v židovských obcích registrováno 3 000 členů, v židovských organizacích pak 2 000 dalších.¹ Z toho pouze 1 872 řádných členů bylo v roce 2011 registrováno v pražské židovské obci (147 členů mělo status mimořádného členství)² – dá se tedy říci, že v neortodoxních židovských obcích je registrována naprostá většina věřících hlásících se k židovskému náboženství. Přesto je těmto obcím věnována pouze velmi malá pozornost. Odhaduje se, že na území České republiky žije v současné době okolo 15 – 20 000 Židů, většina z nich však v žádné obci ani komunitě registrována není.³

Je třeba zmínit, že uvnitř judaismu může být za neortodoxní považován i směr ultraortodoxní, hnutí Chabad, Karaité a mnoho dalších, tyto směry však nejsou v rámci práce rozebírány především z toho důvodu, že se s nimi na území České republiky setkáváme jen ve velmi omezené míře.

Prameny k této práci jsou rozděleny do několika kategorií dle témat, ke kterým budou využity. Pro tu část práce, kterou věnujeme definici používaných pojmů, využijeme především publikaci *Judaismus od*

¹ *Statistika*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.fzo.cz/o-nas/statistika/.

² *Annual Report*, Prague: Jewish Community of Prague, 2011. s.3

³ *Statistika*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.fzo.cz/o-nas/statistika/

A do Z od Ja'akova Newmana a Gavr'íela Sivana (Praha: Sefer, 2009), dále publikaci *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie* od Daniela Mayera (Praha: Oikoymenh, 2010), *Judaismus* od Michy Brumlika (Praha: Grada, 2012), *Judaismus* od Michaela A. Fishbana (Praha: Prostor, 1996) a *Encyclopedii Judaica* ve své online verzi.⁴

Část zabývající se ortodoxním a neortodoxním judaismem bude zpracována na základě publikací *Úvod do synagogální liturgie* od Pavly Damohorské a Bedřicha Noska (Praha: Karolinum, 2005), *Židovské dějiny, kultura a náboženství* od Vladimíra Sadka, Jiřiny Šedinové a Anity Frankové (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992), *Slovník židovsko-křesťanského dialogu* od kolektivu autorů (Praha: Oikoymenh, 1994), *Židovské osvícenství mezi Córdobu a Berlínem* Maurice R. Hayouna (Praha: Volvox Globator, 2000), *Svár bratří v domě izraelském* od Theodora Mucha a Karla Pfeifera (Praha: Themis, 2000), *Formování českého židovstva* od Hillela J. Kievala (Praha: Paseka, 2011) a *sidur Sabbath and festival prayer book* (USA: The rabbinical assembly and the the united synagogue of conservative judaism, 1996), laskavě zapůjčený z Masorti. K této části práce budou využity také internetové zdroje, především *Encyclopedie Judaica*.⁵

Těžištěm části práce o poválečném židovstvu v Československu bude kniha *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945* od Aleny Heitlingerové (Praha: G plus G, 2007), přičemž tato publikace bude doplněna knihou *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru* od Blanky Soukupové a Miloše Pojara (Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010) a publikací *Židovské náboženské obce v ČSR* od Vladimíra Sadka (Praha: Horizont, 1983) – z tohoto zdroje budou čerpány pouze jednoznačné informace (např. jména židovských představitelů apod.), neboť na publikaci je bohužel patrný vliv doby, v níž vznikla.

⁴ <http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

⁵ Tamtéž.

Zásadním zdrojem pro část o současném fungování židovských obcí a organizací pak budou výpovědi respondentů, kteří byli ochotni se k tématu vyjádřit. Zde dále využijeme webové stránky Federace židovských obcí⁶ a jednotlivých židovských institucí v ČR. Veškeré zdroje budou citovány dle normy ČSN ISO 690.

1.1 Poznámka k transkripci

K transkripci hebrejských pojmů použitých v této práci budeme přistupovat dle normy Bedřicha Noska, která je uvedena v publikaci *Judaismus od A do Z* Ja'akova Newmana a Gavr'íela Sivana (Praha: Sefer, 2009). Normu přepisu budeme respektovat i v případě, že budeme vycházet z cizojazyčných zdrojů. Hebrejská slova budou v textu rozlišena kurzívou, s výjimkou v češtině obecně používaných názvů děl (Tóra, Talmud, Mišna, Gemara) nebo pojmů (šabat, košer).

1.2 Seznam použitých zkratk

V práci bude použito zkratk, jejichž význam si uvedeme zde:

atd.	= a tak dále
apod.	= a podobně
např.	= například
tj.	= to je
tzv.	= tak zvaný
s.	= strana
st.	= století
př. n. l.	= před naším letopočtem
hebr.	= hebrejsky
mj.	= mimo jiné
cca	= asi
resp.	= respektive

⁶ www.fzo.cz

2 VYMEZENÍ POJMŮ

V této části práce si vymezíme pojmy, s nimiž budeme pracovat a které budou v práci používány. Výjimkou jsou pojmy „ortodoxní“ a „neortodoxní“, případně „konzervativní“ a „liberální“ nebo „reformní“, jejichž vysvětlení bude věnována samostatná kapitola.

2.1 Žid

O používání slova „Žid“ s malým nebo velkým písmenem na začátku je jistě možné diskutovat. Dle pravidel českého pravopisu se slovo Žid s velkým počátečním písmenem používá pro označení příslušníka starověkého izraelského národa, slovo žid s malým počátečním písmenem pak označuje věřícího hlásícího se k judaismu jako náboženskému systému. Je ovšem diskutabilní, zda jsou tyto dva termíny pevně rozlišitelné, neboť věřící, který přijal judaismus jako rámec svého náboženského života, se zároveň nezbytně hlásí i k odkazu národa, v jehož středu toto náboženství vznikalo, a přejímá tak na sebe jeho historii i tradice. Pro účely této práce proto budeme pracovat se slovem Žid s velkým počátečním písmenem.

2.2 Konverze

Důvodem, proč se tímto termínem v práci zabýváme, je fakt, že velká část věřících, kteří se v současnosti v České republice hlásí k judaismu, jsou konvertité, podstoupili tedy konverzi (ortodoxní, liberální nebo konzervativní) nebo nejsou *halachickými* Židy. Příčiny byly nastíněny již v úvodu práce – jedná se o důsledek tragédie šoa, během níž bylo prakticky zlikvidováno to židovstvo, které bychom mohli označit jako *halachické* (vysvětlení pojmu *halacha* viz dále) a také důsledek poválečného vývoje československé politické scény i společnosti, který výrazně zasáhl do formování židovské identity.

Konverze neboli *gijur* je označení procesu, na jehož konci se konvertita stává právoplatným členem židovského národa a přijímá práva a povinnosti z toho plynoucí. Úspěšná konverze je podmíněna upřímnou snahou a vážně míněným zájmem kandidáta, který musí prokázat, že je připraven zcela změnit svůj dosavadní způsob života a žít v souladu s příkázáními. Rozhodnutí o tom, zda bude konverze úspěšná, leží v rukou rabínského soudu *bejt din* složeného ze tří soudců.⁷ V žádném případě se nejedná o pouhou formalitu, předpokladem úspěšné konverze je především vysoká míra orientace v poměrně složitém náboženském systému, kterým judaismus je, a bezesporu také určitá duchovní vyspělost kandidáta. Pokud *bejt din* uzná, že kandidát je připraven a může se stát součástí izraelského národa, je na něj pohlíženo jako na nově narozené dítě – přijímá nové hebrejské jméno, oprostuje se od své osobní minulosti a v očích božích není jeho život poznamenán žádným hříchem.⁸

Proselyta, tedy člověk, který se nenarodil jako Žid, ale dobrovolně se rozhodl zavázat se k dodržování Tóry a *micvot* (náboženské předpisy stanovené Tórou), je označován termínem *ger*, pokud jde o muže a *gijoret*, pokud jde o ženu. Význam těchto slov je „host, obyvatel, cizinec“, ovšem cizinec, který se stal plnohodnotným členem izraelského národa.⁹ Tóra vymezuje vztahy mezi Izraelity a mezi těmito „cizinci“ a ustanovuje tři kategorie práv, která mají být konvertitům poskytnuta: všeobecná ochrana, sociální záštita a spravedlivý soud.¹⁰ I přesto jsou konvertité v některých komunitách přijímáni s rozpaky nebo dokonce s očividnou nedůvěrou, někteří členové židovských obcí dokonce nepovažují konvertity za rovnocenné partnery. Částečně je to způsobeno faktem, že někteří významní komentátoři Mišny se o proselytech

⁷ MAYER, D. *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie*. Praha: Oikoymenh, 2010. s.18

⁸ Tamtéž. s.17

⁹ NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 2009. s.154

¹⁰ MAYER, D. *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie*. Praha: Oikoymenh, 2010. s.12-13

vyjadřovali negativně,¹¹ částečně za to může historická negativní zkušenost židovstva jako takového s okolním světem, z něhož konvertité přicházejí.

2.3 Halacha

Termín *halacha* označuje soubor židovského náboženského práva,¹² které bylo dle tradičního rabínského judaismu v plném rozsahu předáno již Mojžíšovi na Sinaji. Zatímco toto psané právo bylo kodifikováno samotným faktem neopakovatelnosti aktu zjevení na Sinaji, existuje zde také ústní zákon, který představují pozdější výklady a právní praxe reflektující aktuální potřeby a změněné podmínky, kterým byl židovský národ ve své historii a zejména od vzniku diaspory vystaven.¹³

Zatímco za neměnné psané právo je považována Tóra, obsahující mimo jiné 613 *micvot*, o kterých se zmíníme v další části práce, právo ústní je obsaženo zejména v Talmudu a komentářích k němu. V některých případech, zvláště pokud je *halacha* nejasná, bylo přípustné řídit se zvykem ve smyslu právního konsensu. Toto je zakotveno i v babylonském Talmudu: „*Jděte se podívat, jak je veřejnost zvyklá jednat.*“¹⁴

V historii judaismu můžeme často narazit na nejednotnost přístupu k *halaše*. Spor o *halachu* je znám již z raného období, kdy se rozhořela debata mezi farizeji a saduceji o ústním právu – zatímco saducejové ústní právo odmítali, farizejové jej respektovali.¹⁵ Dalším příkladem je dichotomie mezi školami *Hilel* a *Šamaj*. Zatímco škola *Šamaj* se zabývala právem vyšších společenských skupin, škola *Hilel* naopak legislativně zaštiťovala vrstvy nižší, z toho také vyplývala rozdílná aplikace *halachy*

¹¹ BRUMLIK, M. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012. s.60

¹² NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 2009. s.42

¹³ *Halakhah*, (online), (citováno 27. 2. 2013), dostupné z: <http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž.

v praxi. V *tanaitském* období v 1. - 2. st. n. l. se otázkou *halachy*, její praxe a případného výkladu zabývala řada významných rabínských osobností, mimo jiné např. rabbi Akiva nebo Jehuda ha-Nasi.¹⁶ V rabínském období se stalo studium *halachy* nejvyšší náboženskou povinností a vzhledem ke své složitosti a především důležitosti pro každodenní praktický život dostalo přednost před všemi jinými obory studia.¹⁷

Vzhledem k bezpočtu výkladů *halachy*, k rozdílným způsobům, jakými byla *halacha* uváděna v praxi a také z důvodu postupného úpadku obecné vzdělanosti židovstva v diaspoře vlivem historických okolností vznikla nutnost kodifikace *halachy* a jejího co nejjasnějšího možného výkladu, neboť ideálem je *halachu* nejen dodržovat, ale také ji chápat – učenec, který zná celý *halachický* soubor a svým životem jej uskutečňuje, ale nedokáže zdůvodnit jeho existenci a smysl, zůstává ve svém poznání na půli cesty.¹⁸ Úkolu kodifikace *halachy* se ujal Josef Karo a ve svém díle *Šulchan Aruch* z roku 1565¹⁹ v podstatě poskytl praktický návod na uplatňování *halachy* v každodenním životě. Toto dílo mělo zásadní význam zejména proto, že opět přiblížilo židovské právo obyčejnému člověku.

V rámci této práce je pro nás z hlediska *halachy* důležitý způsob, jakým tento právní systém definuje, kdo je Židem: „*Podle halachy je Židem ten, kdo se narodil ze židovských rodičů (konkrétně z matky) nebo kdo konverzí (gijur) přijal podle zákona judaismus (proselyta). Kdo se narodí ze smíšeného manželství, v němž je Židem jenom otec (tedy z nežidovské matky), musí rovněž konvertovat. To je postup uznávaný už po celé věky, i když je z nenáboženských nebo reformních pozic někdy zpochybňován. ... V mnoha komunitách diaspory, zejména v USA, jsou*

¹⁶ *Halakhah*, (online), (citováno 27. 2. 2013), dostupné z: <http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ SOLOVĚJČÍK, J. D. *Halachický člověk*. Praha: Academia, 2012. s.13

¹⁹ FISHBANE, F. A. *Judaismus*. Praha: Prostor, 1996. s.67

*Židé podle příslušnosti k té či oné synagóze označováni za „ortodoxní“, „konzervativní“ či „reformní“ („liberální“, „pokrokové“).*²⁰

2.4 Právo návratu

Právo návratu nebo také zákon návratu, hebrejsky *Chuk ha-Švut*, se vztahuje na všechny ty, kteří mohou prokázat židovské kořeny své rodiny a zaručuje jim právo na návrat do Izraele a získání státního občanství. Zákon návratu paradoxně vycházel z Norimberských zákonů určujících, kdo je a kdo není Žid a nevztahuje se tedy pouze na *halachické* Židy, ale také na ty, kteří mohou židovské kořeny doložit v linii otce nebo prarodičů.²¹

Zákon návratu byl schválen na prvním jednání Knesetu (izraelského parlamentu) 5. července 1950²² a daleko spíše než o ideologii se jednalo o praktický krok vlády mladého izraelského státu. Zákon zrušil všechna předchozí omezení židovské imigrace a otevřel se nejen přeživším šoa, kteří po tragédiích 2. světové války hledali útočiště, jež ve svých původních domovech nenacházeli, ale i Židům z celého světa toužícím podpořit samostatný židovský stát a snad i hledajícím lepší životní podmínky. Tento zákon byl zcela zásadní při zajišťování židovské většiny v rámci státu Izrael, nicméně v pozdějších obdobích přinesl mnoho problémů s integrací velkého množství imigrantů, zejména ze Sovětského svazu.²³

V současnosti mohou být na základě tohoto práva návratu přijímáni noví členové českých židovských komunit, přestože v omezenější míře, než je tomu ve světě.

²⁰ NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 2009. s.248

²¹ *Law of Return*, (online), (citováno 20. 2. 2013), dostupné z: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Immigration/Text_of_Law_of_Return.html

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

3 ORTODOXNÍ JUDAISMUS A VZNIK REFORMY

Definice rozdílu mezi ortodoxním a neortodoxním judaismem je jedním z nejkomplicovanějších témat, na která můžeme při zkoumání tohoto jedinečného náboženského systému narazit. Otázky, které z tématu nezbytně vyvstávají, namnoze nedokážou zodpovědět ani samotní členové komunit, jejich předsedové nebo rabíni. S největší pravděpodobností bude každý z dotazovaných zdůrazňovat jiné rozdílnosti, pro každého bude podstatné něco jiného.

Snaha o dokonalou kategorizaci často vede daleko spíše ke zkreslení faktů nebo k jejich nesprávnému pochopení, neboť téměř všechno, v duchovní sféře obzvlášť, má tolik podob, kolik lidí na danou věc nahlíží. Nesnažme se proto o dogmaticky přesnou formulaci těchto rozdílů a mějme na paměti, že chápání víry je věcí veskrze individuální a zcela osobní a hranice mezi jednotlivými směry judaismu nejsou pevně dané. Pokud toto pochopíme, máme daleko lepší předpoklady danou problematiku uchopit a pracovat s ní.

3.1 Myšlenkové základy judaismu

Termín „judaismus“ nelze chápat pouze ve smyslu náboženství, ale daleko spíše ve smyslu celkového způsobu bytí, neboť judaismus a veškerá nařízení z něj vycházející se dotýkají všech sfér jak duchovního, tak i praktického života a je v něm zahrnuta i oblast filozofická (židovská filozofie) a mystická (*kabala*).

Judaismus je ve své komplexnosti ovlivněn všemi kulturami, se kterými se ve své historii setkal. Prapůvod judaismu a izraelského národa leží ve starověké Palestině, která se nacházela ve středu nejrozvinutějších kultur své doby – egyptské, mezopotamské i fénické. O starověké fázi izraelského národa máme zprávy zejména z Tóry (Pentateuchu, Pět knih Mojžíšových – Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium), v němž jsou popisovány osudy praotců

Abrahama, Izáka, Jákoba a Josefa a pokolení na ně navazujících. V Tóře je obsažen také popis egyptského zajetí, které mělo hluboký vliv na formování náboženství i tradic včetně slavení svátků (např. *Pesach* nebo *Sukot*), a také následné vyvedení lidu Izraele z Egypta Mojžíšem. Dle Tóry se Mojžíšovi dostalo božího zjevení na hoře Sinaj a zároveň byl izraelskému lidu Mojžíšovým prostřednictvím seslán boží zákon, tedy Tóra. Sesláním zákona uzavřel Hospodin s lidem Izraele smlouvu – oni se stali jeho vyvoleným národem, on jejich Bohem.²⁴ Následný proces usazování Izraelitů v Palestině a další vývoj izraelského království je popsán v knihách *Nevi'im* (Proroci), což jsou spisy historické (např. Jozue, Kniha soudců apod.) a *Ktuvim* (Spisy), které kromě historických pasáží (Ezdráš, Nehemiáš) obsahují také biblickou poezii (např. Žalmy, Píseň písní apod.).²⁵ Dohromady s Tórou tvoří *Nevi'im* a *Ktuvim* Tanach, a i přes současné poznatky biblické archeologie, která některá zásadní tvrzení Tanachu vyvrací (viz např. FINKELSTEIN, I.; SILBERMAN, N. A. *Objevování Bible*. Praha: Vyšehrad, 2007) se jedná o zásadní ideologický zdroj judaismu dále rozpracovaný v Talmudu.

3.1.1 Talmud

Izrael se ve své historii několikrát dostal pod nadvládu cizích mocností. Z hlediska dopadu na židovské náboženství a kulturu byly nejdůležitější dvě říše – Babylonie a římské impérium. Období, kdy tyto soudobí hegemoni ovládali území Palestiny, přinesla mnoho změn v kultu bez ohledu na to, zda tyto změny byly motivovány pozitivně (rozkvět židovských komunit v Babylonii) nebo negativně (násilné vnucování helénské kultury).

Babylonie dobyla Izrael pod vedením krále Nabukadnesara roku 587 př. n. l. (hovoříme zde o jižním izraelském království – Judsku, severní izraelské království Samaří bylo dobyto a zničeno již roku 721 př.

²⁴ FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.5

²⁵ Tamtéž. s.16

n. l. Asýrií).²⁶ Zničení prvního Chrámu a odvezení podstatné části židovského obyvatelstva do Babylonie bylo zásadní ze dvou důvodů: vznik diaspory (tedy rozptýlení židovského obyvatelstva mimo území Izraele) a vznik instituce synagogy. Diaspora a myšlenka návratu do Zaslíbené země v judaismu nadále hrála důležitou roli a v podstatě byla ideologickým základem sionismu, který vedl ke vzniku novodobého státu Izrael. Zničení prvního Chrámu a vznik instituce synagogy zase znamenalo podstatné přerozdělení moci uvnitř kultu – náboženství se přesunulo z oblasti veřejné (Chrám a kněží) do oblasti soukromé (rodiny a domovy). I přesto, že následný historicko-politický vývoj v oblasti, kterou ovládla Persie, umožnil obnovu Chrámu a návrat Židů do Palestiny, tyto dva nové prvky zůstaly v židovském náboženství přítomny trvale. Značná část Židů také upřednostnila babylonskou diasporu před návratem do Palestiny. Důvodem byly příznivé podmínky, které Babylonie Židům poskytla – měli zde svobodu náboženské praxe a také zde mohly vznikat akademie (Sura, Neahardea, Pumbedita),²⁷ které se významným způsobem podílely na rozvoji židovské vzdělanosti – a také na vzniku Talmudu.

Římským impériem byl Izrael podroben roku 63. př. n. l. pod vedení vojevůdce Pompeia. Nejzásadnější událostí v období římské nadvlády bylo bezpochyby zničení Jeruzaléma včetně druhého Chrámu roku 70 n. l. císařem Titem.²⁸ Římská dominance nad územím Izraele byla charakteristická násilným potlačováním veškeré židovské náboženské praxe a vnucováním římských náboženských představ, v důsledku toho došlo k úpadku židovské vzdělanosti, k odklonu od judaismu a k postupné ztrátě povědomí o čisté podobě kultu. Byly zde však vzdělané židovské vrstvy, které tuto skutečnost vnímaly velmi negativně a uvědomovaly si potřebu uchovat toto povědomí živé a učinit náboženství srozumitelným laické veřejnosti.

²⁶ FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.8

²⁷ Tamtéž. s.21

²⁸ Tamtéž. s.13

Na základě výše zmíněného vznikl Talmud, tedy soubor komentářů k Tóře, jejichž cílem bylo rozvíjet a vysvětlovat ústní zákon v kontextu měnících se životních situací. V nastíněných podmínkách měly tyto komentáře mimořádný význam, neboť Tóra byla jednotícím poutem Židů zajišťujícím společnou nábožensko-právní normu a s tím i národní jednotu Židů.²⁹ Zpracování dosud ústně tradovaného pobiblického náboženského práva v ucelenou sbírku zvanou Mišna se ujal rabbi Jehuda ha-Nasi (135 - 217 n. l.).³⁰ Mišna shrnovala platné náboženské právo a byla rozčleněna do šesti oddílů, z nichž každý se věnoval specifickému souboru témat, přičemž abstraktní formulace a tematická struktura připomíná římské zákoníky.³¹ Mišna se stala základem dalšího židovského života a předmětem studia zejména v již zmíněných akademiích v Babylonii. Učenci, kteří se jí zde zabývali, tzv. *amoraim*, zpracovali komentáře k Mišně do souboru zvaného Gemara. Gemara zahrnuje diskuze a polemiky jednotlivých učenců, jejich žáků a jejich škol.³² Tyto diskuze a polemiky se vedly jak v Babylonii, tak na území Izraele, vznikly tedy dva Talmudy – babylonský, složený z Mišny a babylonské Gemary, a jeruzalémský, složený z Mišny a izraelské Gemary, jehož redakce byla dokončena v polovině 4. století, přičemž za závaznější a uznávanější je obecně považován Talmud babylonský, který je díky příznivým podmínkám v Babylonii obsáhlejší a pokrývá více témat a také byl kodifikován později, v 5. století.³³ Kromě *halachických*, tedy právních pasáží Talmud sestává také z pasáží *aggadických* - vyprávěcích, v nichž jsou zaznamenány nejrůznější příběhy o učencích, ponaučení aj.³⁴ Talmud se stal vedle Tanachu základem židovské kultury a náboženství.

²⁹ FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.19

³⁰ Tamtéž. s.20

³¹ FISHBANE, F. A. *Judaismus*. Praha: Prostor, 1996. s.53

³² FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.21

³³ FISHBANE, F. A. *Judaismus*. Praha: Prostor, 1996. s.54

³⁴ FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.21-22

3.2 Ortodoxní judaismus

Pokud hovoříme o ortodoxním judaismu, je třeba mít na paměti, že ani on sám o sobě není jednotným hnutím. Uvnitř ortodoxního judaismu dochází k dalšímu štěpení na mnoho různých hnutí, která ovšem stojí na stejných principech. Samotné rozdělení judaismu na ortodoxní a neortodoxní je spíše záležitostí moderní a vychází z potřeby vymezení se proti jiným směrům, které v rámci judaismu vznikly.

Ortodoxní judaismus sám sebe charakterizuje jako pokračovatele víry a praxe normativního judaismu tak, jak byl národem Izraele přijat na hoře Sinaj a kodifikován v následujících generacích.³⁵ Ustanovení smlouvy přijaté na hoře Sinaj, zapsaná v Tóře, utvářejí nábožensko-právní pouto mezi Bohem a lidem Izraele.³⁶ Nejedná se však o něco strnulého a neměnného, proces vývoje stále pokračoval přes komentátory Talmudu, židovské filozofy a významné rabíny až do dnešní doby.

Náboženským základem ortodoxního judaismu je víra, že jak ústní, tak i psaná Tóra jsou božského původu, představují slovo boží bez jakéhokoli vlivu nebo zásahu lidského elementu. Víra v psanou formu Tóry bez víry v Tóru ústní je považována za herezi.³⁷ Výraz „Tóra“ pro ortodoxní Židy znamená psané právo, které bylo dále interpretováno *rišonim*, středověkými komentátory a kodifikováno v již zmíněném Šulchan Aruch Josefa Kara.³⁸ Soubor Tóry, *halachy*, Talmudu a Šulchan Aruch tak poskytuje návod, jak nejlépe žít v souladu s vůlí boží. Předpisy a ustanovení biblických textů a jejich výklad je považován za závazný vzor jednání.³⁹ Ortodoxní judaismus je zároveň schopný se díky těmto pramenům vyvíjet a odpovídat na další a další otázky, které v praktickém životě moderní doby mohou nastat, na rozdíl od judaismu ultra-

³⁵ *Orthodox Judaism*, (online), (citováno 20. 2. 2013), dostupné z: www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/Orthodox.html

³⁶ FISHBANE, F. A. *Judaismus*. Praha: Prostor, 1996. s.37

³⁷ *Basic Judaism Beliefs*, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: www.orthodox-jews.com/judaism-beliefs.html

³⁸ Tamtéž.

³⁹ FISHBANE, F. A. *Judaismus*. Praha: Prostor, 1996. s.35

ortodoxního, který se jakýmkoli moderním změnám brání a pokud k nim přistoupí, jedná se spíše o věc potřeby než vlastní iniciativy.

3.2.1 Modlitba

Modlitba má v judaismu ústřední postavení. Judaismus považuje za samozřejmé, že lidé a Bůh jsou součástí stejného dialogu⁴⁰ a tento předpoklad je patrný i v Tóře – stejně jako Bůh mluví k lidem a řídí jejich záležitosti, tak i lidé se obracejí k Bohu se svými prosbami o pomoc nebo aby mu vzdali chválu. V biblických dobách byly modlitby spíše výsledkem spontánního citového projevu, později se staly formálnějšími, vznikl jakýsi vzor pro další generace Židů. Tento přerod od spontánního k formálnímu je připisován Ezdrášovi a velkým učencům jeho doby. Každý jedinec může při modlení užívat svá vlastní slova a vyjádření, nicméně se od něj očekává, že bude dodržovat organizační strukturu modlitby ustavené právě Ezdrášem a jeho následovníky.⁴¹

První modlitební kniha byla vydána v 9. století Amramem Gaonem v Babylonii.⁴² Následovaly další edice modlitebních knih, které měly věřícím pomoci číst požadované texty, aniž by museli improvizovat vlastními slovy. Přestože všechny modlitební knihy zachovávají stejnou strukturu, jsou zde odlišnosti, které vycházejí ze specifík prostředí, v němž vznikly. Proto známe modlitební knihy sefardské, aškenázské, italské nebo jemenské a další. Modlitební knihy se liší také podle příležitosti, k níž jsou využívány – existují modlitební knihy pro ranní modlitby, pro šabatové modlitby, pro modlitby během svátků apod. V modlitebních knihách nejsou obsaženy pouze modlitby, ale také různé biblické pasáže a úryvky z rabínské literatury – tu je třeba správně chápat, nedílnou součástí náboženského života je tedy studium.⁴³

⁴⁰ Kolektiv autorů. *Slovník židovsko-křesťanského dialogu*. Praha: Oikoymenh, 1994. s.87

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž. s.88

Judaismus předepisuje tři denní modlitby: ranní (*šachrit*), odpolední (*mincha*) a večerní (*arvit*). Ranní a večerní modlitby obsahují vyznání víry *Šema Jisrael* a všechny tři modlitby obsahují *Amidu*, která zahrnuje úvodní požehnání chvály Boha, prosby k Bohu a závěrečná požehnání díkuvzdání.⁴⁴ Modlitba není jen jakousi magickou formulí, předpokládá hluboký prožitek, tzv. *kavana*. Upřímnost a pokora je očekávanou a samozřejmou součástí správné modlitby. Zároveň se nejedná o čistě individuální záležitost, modlitba by se měla vztahovat k prospěchu celého Izraele. Modlitba by měla být pronášena s tváří orientovanou na východ, směrem k Jeruzalému, jako připomínka touhy po návratu do Zalíbené země.⁴⁵ V synagoze tento směr vyznačuje tabulka zvaná *mizrach*.⁴⁶

3.2.2 *Micvot*

Ortodoxní Židé jsou zavázáni dodržovat 613 *micvot*, pravidel nebo příkazů dotýkajících se všech oblastí života – modliteb, způsobu oblékání, jídla, rodiny, společenských vztahů a dokonce i sexuálního chování.⁴⁷ *Micvot* v podstatě představují prostředky svatosti a naděje v tomto světě.⁴⁸ Vycházejí z Tóry, dále byly rozpracovány v Talmudu a poprvé prakticky shrnuty v Maimonidově díle *Mišne Tora*. Z 613 *micvot* je 248 pozitivních (tzn. co je přikázáno dělat) a 365 negativních (tzn. co je zapovězeno dělat). Jako příklad některých *micvot* můžeme jmenovat např. povinnost lásky ke konvertitům (Dt 10,19), zákaz misijní činnosti (Dt 13,12), povinnost pronášení *Šema Jisrael* alespoň dvakrát denně (Dt 6,7) nebo zákaz půjčovat peníze s úrokem (Dt 23,20).⁴⁹

⁴⁴ Kolektiv autorů. *Slovník židovsko-křesťanského dialogu*. Praha: Oikoymenh, 1994. s.88

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ NOSEK, B.; DAMOHORSKÁ, P. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Karolinum, 2010. s.156

⁴⁷ *Branches of Judaism - Orthodox Judaism*, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: <http://judaism.about.com/od/orthodox/judaism/a/orthodox.htm>

⁴⁸ FISHBANE, F. A. *Judaismus*. Praha: Prostor, 1996. s.57

⁴⁹ *The 613 Commandments*, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: www.chabad.org/library/article_cdo/aid/756399/jewish/The-613-Commandments.htm

3.2.3 Smrt a posmrtný život

Víra v posmrtný život je jedním z ústředních témat ortodoxního judaismu. Ortodoxní Židé věří, že každý čin v našem světě bude odměněn nebo potrestán po smrti ve světě, který přijde v mesiášské éře, *ha-olam ha-ba*. V Talmudu je náš svět vnímán jako pouhý předstupeň tohoto světa. Představy o posmrtném životě jsou poměrně tradičního charakteru – ty, kteří ve svém životě konali převážně dobro, čeká po smrti rajská zahrada, *gan eden*. Ty, kteří svůj život zasvětili zlu, čeká peklo, *gehinom*.

V logické návaznosti na již řečené není smrt vnímána jako konec života, ale naopak jako začátek života nového, lepšího.⁵⁰

3.2.4 Vyvolený národ

Na základě víry v to, že Tóra byla prostřednictvím Mojžíše svěřena do rukou právě židovského národa, je důležitým prvkem víry ortodoxních Židů také víra ve vyvolenost tohoto národa. Židé by měli být „světlem ostatních národů“, značícím cestu k pravé víře, ovšem bez snahy o rozsáhlou misii. Tento důležitý aspekt judaismu byl v minulosti často napadán kvůli nesprávné interpretaci a pochopení (a to i ve vzdělaných kruzích) – idea o vyvoleném národu neznamena, že by se Židé považovali za národ nadřazený ostatním národům, naopak na sebe berou břímě odpovědnosti za nápravu světa, *tikun ha-olam*, a je tedy na nich, aby se vyrovnali se vším, co s sebou tato odpovědnost přináší. Dle některých názorů je tato víra jedním z důvodů, proč během šoa nedocházelo až na výjimky (např. vzpoura ve varšavském ghettu v roce 1942) k židovským povstáním, ačkoli vzhledem k reformním vlivům uvnitř judaismu, které již v té době v Evropě působily, se jedná spíše o spekulaci.

⁵⁰ *Basic Judaism Beliefs*, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: www.orthodox-jews.com/judaism-beliefs.html

3.2.5 Třináct článků víry

Shrnutí podstaty náboženských principů ortodoxního judaismu poskytl ve 12. století Moše ben Maimon (Maimonides, Rambam) ve svém díle Třináct článků víry:

1. Bůh existuje, je dokonalý v každém aspektu existence a je primární příčinou veškerého bytí.
2. Bůh je jediný a jedinečný.
3. Bůh je netělesný.
4. Bůh je věčný.
5. Víra v uctívání jednoho jediného Boha, žádných cizích bohů.
6. Bůh komunikuje s lidmi prostřednictvím proroctví.
7. Prvním a největším prorokem byl Mojžíš.
8. Tóra je božského původu.
9. Tóra je neměnná a nezměnitelná.
10. Bůh je prozřetelný vševědoucí.
11. Víra v boží odměnu a odplatu.
12. Mojžíš jistě přijde a nastane mesiášská éra.
13. Mrtví budou vzkříšeni.⁵¹

Přestože bylo Maimonidovo pojetí základů judaismu mnohokrát diskutováno a byla o něm vedena rozsáhlá polemika stojící na

⁵¹ *The Thirteen Principles*, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: www.chabad.org/library/article_cdo/aid/332555/jewish/Maimonides-13-Principles-of-Faith.htm

individuálním vnímání toho kterého článku, je dnes toto dílo obecně vnímáno jako nejucelenější shrnutí náboženských principů judaismu.

3.3 Potřeba reformy judaismu

Touha po reformě a tendence uvést reformní myšlenky v praxi provází judaismus prakticky po celou jeho historii. Pomineme-li snahy o reformu judaismu vycházející z úsilí o asimilaci a podrobení si židovského národa ze strany cizích mocností, dojdeme ke dvojí motivaci – jedná se jednak o motivaci vnitřní vycházející ze samotného středu judaismu, jehož podoba mohla ve své době nositelům reformních myšlenek připadat nepřijatelná. Takovým reformním obdobím bylo např. 2 st. př. n. l., kdy se hnutí esénů vzbouřilo proti vládnoucí kněžské vrstvě saducejů, kteří získali přední pozice v jeruzalémském *sanhedrinu* (vrchní zákonodárný a soudní sbor), byli velice konzervativní a odmítali akceptovat jakékoli náboženské změny, které neodpovídaly soudobé praxi.⁵² Doklady o esejském hnutí byly nalezeny v Kumránu u Mrtvého moře (tzv. Kumránské svitky).

Reformy byly motivovány také nutností pružně reagovat na vnější změny, ke kterým v historii židovského národa docházelo. Průkazným příkladem této řekněme vnější motivace může být instituce synagogy, která se vyvinula v podstatě z nouzového řešení v období babylonského zajetí, kdy nebylo možné stavět do centra náboženského života jeruzalémský Chrám. Neortodoxní judaismus je v konečném výsledku průnikem těchto dvou motivací.

3.3.1 Židovstvo mezi osvícenstvím a sionismem

Vznik neortodoxního judaismu můžeme ohraničit dobou osvícenství a nástupem sionismu jako ústředního ideologického tématu moderního

⁵² FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.11

světového židovstva. Toto ohraničení není samozřejmě zcela přesné, s pokusy o reformu se setkáváme už mnohem dříve, jak již bylo řečeno, období 18. – 19. st. nám však poskytuje historický rámec, na jehož pozadí lépe pochopíme, za jakých okolností a s jakým očekávaným výsledkem se neortodoxní judaismus formoval do té podoby, kterou známe dnes.

Reforma judaismu se ukázala jako nezbytná v době, kdy se evropští Židé začali cítit součástí národů, v jejichž středu žili, a usilovat o přiblížení se moderní evropské společnosti. Židé si také velmi dobře uvědomovali, že tradiční judaismus, jehož liturgie byla neměnná prakticky po celá staletí, již neobstojí tváří v tvář argumentaci křesťanských teologů, kteří zpochybňovali nezastupitelnou roli judaismu v moderním světě. Započal proces přeměny vnímání duchovního života – od kolektivního prožitku k individuální a subjektivní náboženské zkušenosti. V tomto směru byli Židé jistě ovlivněni protestantstvím a Velkou francouzskou revolucí. Tyto vlivy vyústily ve vznik *haskaly*, židovského osvícenství.

Na přelomu 18. a 19. století došlo k sociálně-ekonomickému uvolnění, které se dotklo také židovského obyvatelstva. Židé již nebyli svazováni takovým množstvím zákazů, mohli se usazovat i mimo ghetta a také studovat na univerzitách.⁵³ Interakce mezi židovskou a nežidovskou společností znamenala větší míru asimilace a také zájem obou stran o kulturu toho druhého. *Haskala* a soudobí učenci sledovali dvojí cíl: vybudovat vztah židovské a nežidovské společnosti a nalézt nové teologicko-náboženské pojetí judaismu. Toto pojetí mělo dokázat, že příkazy víry a občanské povinnosti nejsou ve vzájemném rozporu a že kontinuita pravidel života podle Tóry není v rozporu s rozumem.⁵⁴ Mimořádný význam byl připisován vzdělání, byly zakládány nové židovské školy, kladl se důraz na znalost dominantního jazyka, tradiční

⁵³ FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.38

⁵⁴ BRUMLIK, M. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012. s.13

rabínský judaismus byl respektován, *haskala* jej nicméně interpretovala racionalistickým způsobem. Ve střední Evropě se *haskala* rozšířila ve větších židovských obcích v Německu a Rakousku-Uhersku, nositeli myšlenek osvícenství byly zejména vzdělané emancipované židovské vrstvy. Dle osvícenců bylo nezbytné opustit archaický židovsko-německý žargon a dokonale ovládnout čistou spisovnou němčinu.⁵⁵

Nejvýznamnější postavou *haskaly* byl Moses Mendelssohn (1729-1786).⁵⁶ Tento berlínský osvícenský filozof měl velmi blízko k Immanuelu Kantovi i ke Gottholdu Ephraimu Lessingovi. Zásadní myšlenkou jeho díla *Jerusalem*, které vyšlo roku 1783, je tvrzení, že Tóra zjevená na Sinaji není ani tak zjevením víry jako spíš ustanovením světského zákona.⁵⁷ Mendelssohn ve skutečnosti nebyl přesvědčen, že je Tóra všeobsažná a rozlišoval mezi rozumovým náboženstvím a empirickými poznatky. Pravdy dosažené rozumem jsou v jeho pojetí věčné, dostupné všem lidem a nezávislé na zvláštním zjevení.⁵⁸ Tato Mendelssohnova filosofie byla průlomová – přestože byla důvodem odsouzení ze strany ortodoxních Židů a zejména chasidského prostředí, ačkoli sám Mendelssohn byl ortodoxním Židem. Pro obyčejné Židy, žijící v křesťansko-občanských společnostech však Mendelssohnovy myšlenky představovaly cestu, jak věřit v Bohem zjevené mravní a rozumové jádro Tóry a zároveň nebýt v rozporu s občanskými povinnostmi zemí, v nichž žili.⁵⁹ Mendelssohn se těšil velké úctě i ze strany nežidovské veřejnosti, u níž dostal přívziska jako německý Sókrates nebo nový Platón.⁶⁰ Mendelssohn byl dokonce porovnáván s takovým velikánem židovské

⁵⁵ FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.39

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ BRUMLIK, M. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012. s.13

⁵⁸ FISHBANE, M. A. *Judaismus*. Praha: Prostor, 1996. s.149

⁵⁹ BRUMLIK, M. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012. s.13

⁶⁰ HAYOUN, M. B. *Židovské osvícenství mezi Cordóbou a Berlínem*. Praha: Volvox Globator, 2000. s.27

filozofie, jakým byl Moše ben Maimon – Maimonides. Odtud pochází úsloví „od Mošeho k Mošemu není nikdo větší než Moše“.⁶¹

V Berlíně vznikla v roce 1872 také Hochschule für die Wissenschaft des Judentums, tedy vysoká škola pro židovskou vědu.⁶² U jejího zrodu stál Abraham Geiger, o němž bude řeč v části zabývající se liberálním judaismem. Cílem této školy bylo rozvíjet židovskou vědu na úrovni vysokého školství, čímž inspirovala mnoho dalších center, mimo jiné také založení Hebrew Union College v Cincinnati, jež je opět spojena s osobou Abrahama Geigera. Hochschule chtěla být nezávislá na synagoze, na obci i na státu - zde je patrný odkaz myšlenek Velké francouzské revoluce. Specifická byla Hochschule svou otevřeností, přijímala nejen ženy, ale také nežidovské studenty, zejména z řad protestantských teologů. Díky tomu zde v roce 1932 studovalo již 155 studentů.⁶³ Cílem výuky bylo předávat dvojí typ znalostí: historické (kritika pramenů, jazyky atd.) a spekulativní (náboženská filosofie, dogmata, etika, homiletika atd.). Studenti Hochschule zpravidla studovali na běžných světských univerzitách, proto zde byly vyučovány také čtyři hlavní obory, které na univerzitě zastoupeny nebyly, tedy talmudická literatura a náboženské zákony, židovská historie, židovská literatura a náboženská filosofie.⁶⁴ Z řad studentů berlínské Hochschule vzešlo mnoho významných postav židovského kulturního a náboženského života, někteří z nich se významnou měrou zapojili také do hnutí sionismu.

Je na místě zde zmínit také teologický seminář ve Vratislavi, který vznikl roku 1854 na popud Zachariase Frankela (1801-1875),⁶⁵ zakladatele konzervativního judaismu. Motivací k založení tohoto teologického semináře byl fakt, na který Frankel upozorňoval, tedy že

⁶¹ GOTTLIEB, M. *Moses Mendelssohn. Writing on judaism, christianity and the Bible*. Lebanon: University Press of New England, 2011. s.11

⁶² HAYOUN, M. B. *Židovské osvícenství mezi Cordóbou a Berlínem*. Praha: Volvox Globator, 2000. s.259

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž. s.260

⁶⁵ Tamtéž. s.250

katolické i evangelické společenství má instituce pro vzdělávání svých kněží a pastorů, zatímco v židovském prostředí nic takového neexistovalo. Hlavní ambicí semináře bylo „*stát se líhni židovské víry a vědy*“, přičemž víra nikdy nesmí být uzavřena vědě.⁶⁶ Frankel zároveň zastával názor, že judaismus přikazuje být věrný své vlasti a loajální vůči vládám,⁶⁷ čímž naplňuje národnostní obsah *haskaly*. Studium v semináři předpokládalo klasické vzdělání, samotný seminář byl pak zaměřen na náboženskou vědu. Vyučovanými předměty byly Svaté Písmo, jeho exegeze a *Targumim* (staré aramejské překlady), hebrejštiny a aramejštiny, geografie Palestiny, historický úvod do Mišny a babylonského i jeruzalémského Talmudu, klasické jazyky, dějiny Židů a židovské literatury, náboženská etika a filozofie na základě židovských pramenů, rituální úkony, mojžíšské, občanské a trestní právo s důrazem na legislativu vztahující se k manželství a věrouka.⁶⁸ I přes svou jednoznačnou snahu o vědecký přístup k judaismu a co největší míru prolínání obojího, tedy vědy i judaismu, byl vratislavský seminář ve své době považován za přeci jen příliš ortodoxní, ačkoli jeho podstata je spíše konzervativního charakteru.

Významným centrem *haskaly* byla také Vídeň, hlavní město rakousko-uherské monarchie. Mendelssohn a jeho žáci zde nacházeli značnou podporu díky přítomnosti významných rabínů, badatelů a filozofů, kteří zde působili a kteří se s hlavními myšlenkami ztotožňovali a dále je rozvíjeli. Za všechny jmenujme Moritze Güdemanna (1835 - 1918),⁶⁹ Adolfa Jelinka (1821 - 1894)⁷⁰ nebo Adolfa Schwarze (1846 - 1931).⁷¹

Není bohužel možné zde zmínit všechny školy, osobnosti a díla *haskaly*, které by si naši pozornosti pro svůj mimořádný přínos judaismu

⁶⁶ HAYOUN, M. B. *Židovské osvícenství mezi Cordóbou a Berlínem*. Praha: Volvox Globator, 2000. s.251

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž. s.253 – 254

⁶⁹ Tamtéž. s.241

⁷⁰ Tamtéž. s.244

⁷¹ Tamtéž. s.245

jistě zasloužily. Pojdme se ale alespoň v krátkosti věnovat projevům *haskaly* v českých zemích.

3.3.2 Projevy *haskaly* v českých zemích

Haskala v českých zemích měla převážně charakter kulturní integrace a emancipace českého židovstva.⁷² První fázi těchto procesů je možné vymezit lety 1780 – 1870, kdy dochází k rozpadu autonomní židovské komunity, vytvoření sekulárního židovského školského systému, zapojení Židů do vzdělávacího systému běžných středních a vysokých škol a restrukturalizaci pracovních a hospodářských aktivit židovského obyvatelstva.⁷³ Důležitým mezníkem pro české židovstvo byla vláda Josefa II. (1780-1790), jehož rozhodnutí přímo zasahovala do záležitostí židovských komunit. Toleranční patent, vydaný pro Čechy roku 1781 a pro Moravu 1782,⁷⁴ potvrdil princip náboženské svobody, ale také strukturální změny židovského hospodářského života a orientace židovské kultury. Ve vydání tolerančního patentu nelze spatřovat nějakou zvláštní přichylnost panovníka k židovstvu, daleko spíše se jednalo o pragmatický krok, který měl učinit židovstvo „užitečnějším“ – tedy hospodářsky aktivnějším. Cílem také byla podpora integrace židovského obyvatelstva, k čemuž měla přispět reforma systému školství. Kromě toho, že byla židovským obcím dána možnost založit vlastní školu, bylo také židovským studentům umožněno navštěvovat nežidovská vzdělávací zařízení včetně univerzit.⁷⁵ Tento integrační proces se po smrti Josefa II. výrazně zpomalil a k jeho opětovnému rozvoji došlo až po revolučním roce 1848, kdy byla zrušena právní platnost ghetta a Židé se mohli volně usazovat kdekoli v Čechách a na Moravě. Plnou politickou samostatnost Židé získali ústavou z roku 1867.⁷⁶

⁷² KIEVAL, H. J. *Formování českého židovstva*. Praha: Paseka, 2011. s.13

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž. s.14

⁷⁶ Tamtéž. s.15

Židé na tyto výzvy reagovali a dá se říci, že jich beze zbytku využili. Reformy nastolené vládou Josefa II. jim konvenovaly zvláště v oblasti školství – spatřovali v nich možnost vytvořit nový typ člověka – Žida vzdělaného v moderních vědách a jazycích, připraveného ujmout se svých občanských povinností.⁷⁷ I přes počáteční nedůvěru ke smyslu a pohnutkám *haskaly* tak zde tento proud zakořenil a podílel se na formování českého židovstva.

České židovstvo bylo sevřeno dvěma kulturami – německou a slovanskou. Část Židů nasměrovala své integrační snahy ke kultuře německé, vznikla zde však početná skupina židovských intelektuálů, kteří se soustředili na sblížení židovské a slovanské kultury. Ne vždy byly tyto snahy vítány, některé české osobnosti tehdejšího kulturního života se proti sblížení českého a židovského národa ohrazovaly a nevnímaly jej jako možné, mezi nimi např. Karel Havlíček Borovský⁷⁸ nebo Jan Neruda, jehož výroky na adresu Židů mají charakter až antisemitský.⁷⁹ V tomto kontextu nabývaly česko-židovské kulturní spolky charakter jakéhosi disentu.

Takovým hnutím byl Spolek českých akademiků – židů založený roku 1876, který od roku 1881 vydával Kalendář česko-židovský.⁸⁰ Skupina původně vznikla pravidelným setkáváním studentů pražské univerzity, kteří sdíleli společné zájmy a postoje. Tato platforma však brzy přestala postačovat a členové spolku usilovali o vytvoření formálnější skupiny, která by aktivně prosazovala kulturní cíle českého národního hnutí.⁸¹ Členové spolku pocházeli ze střední a vyšší společenské vrstvy, Bohumil Bondy (1832 - 1907), který byl hlavním mecenášem česko-židovských snah, patřil dokonce k pražskému židovskému patriciátu.⁸² Hlavním cílem spolku byla vzájemná podpora, ale také aktivní zapojení

⁷⁷ KIEVAL, H. J. *Formování českého židovstva*. Praha: Paseka, 2011. s.13

⁷⁸ Tamtéž. s.18

⁷⁹ Tamtéž. s.36

⁸⁰ FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.46

⁸¹ KIEVAL, H. J. *Formování českého židovstva*. Praha: Paseka, 2011. s.38

⁸² Tamtéž. s.40

do procesu česko-židovského sblížení a českého nacionalismu, přesto je ale v názvu zdůrazněn židovský prvek členství. Samotní členové nevnímali sami sebe jako „židovské Čechy“ nebo „Čechy židovské víry“, ale jako Židy, kteří jsou zároveň Čechy.⁸³ Jejich snahy se obracely spíše na Židy než na Čechy, jak dokládá Kalendář česko-židovský vydávaný od roku 1881 – zdá se, že jeho účelem bylo především seznámit Židy s českou kulturou a také navyknout je každodennímu užívání češtiny jako dominantního jazyka. Právě svým bilingvismem dávali Židé jasně najevo touhu po integraci do rozdělené společnosti.⁸⁴ Členové Spolku českých akademiků-židů vnímali potřebu větší integrace do české kultury a národní asimilace, ale zároveň si uvědomovali problematičnost těchto procesů.

Aktivity českých Židů postupně nabyly politický charakter, včetně aktivní podpory sionismu, a tento trend byl patrný i po roce 1918. Nutno říct, že tyto tendence byly pochopitelným vyústěním vývoje českého židovstva a politické aktivity Židů plně zapadaly do demokratického systému Československé republiky.

4 NEORTODOXÍ JUDAISMUS

Rozvoj neortodoxního judaismu byl logickou odpovědí na společenský a kulturní vývoj nastíněný v předchozí kapitole. Změny v životě občanském se promítly do života náboženského a ten nabyl individuálnějšího charakteru. Pluralistický charakter je judaismu vlastní, nalezneme zde široké spektrum praxe, od ultraortodoxie až po klasickou reformu.⁸⁵ Zatímco výraz „reformní judaismus“ vychází z klasického německo-židovského hnutí 19. století, označení „liberální“, „progresivní“ nebo „rekonstruovaný“ je záležitostí 20. století.⁸⁶ Tato označení se

⁸³ KIEVAL, H. J. *Formování českého židovstva*. Praha: Paseka, 2011. s.45

⁸⁴ Tamtéž. s.296

⁸⁵ MUCH, T. *Svár bratří v domě izraelském*. Praha: Themis, 2000. s.21

⁸⁶ Tamtéž. s.22

jednotně vztahují ke stejnému ideologickému základu, dochází zde ovšem k drobným odchylkám, které vnáší do problematiky zmatek i u samotných Židů. Obecně se dá říci, že evropské židovské prostředí je díky své historické kontinuitě daleko více fixováno na tradici, proto nemusí mít neortodoxní judaismus stejnou podobu v evropských obcích a např. v USA. Spojujícím prvkem religiózních Židů, ať už ortodoxních, konzervativních nebo liberálních je víra ve zjevení na Sinaji a respektování *halachy*, ačkoli jsou to právě liberální autority, kdo usiluje o reformu *halachy* směrem k modernitě. Důležitým pojítkem je také kolektivní historická paměť a s ní spojené dodržování židovských svátků, především šabatu.⁸⁷

Těžko se naopak hledá shoda v takových zásadních otázkách, jako je autorství Tóry – toto souvisí s přístupem k vědě o judaismu. Spory se vedou i o význam a platnost *halachy* v každodenním životě a o otázce, zda existuje prostor pro její nové interpretace. Zatímco dříve bylo zvykem přizpůsobovat zákon dobovým podmínkám, někteří ortodoxní se dnes odvolávají na Šulchan aruch Josefa Kara, který je pro ně kodifikací *halachy* a žádná exegeze tedy již není nutná.⁸⁸ Nejednotnost směrů je patrná také na diskuzi o způsobu vedení bohoslužby, konkrétně o přípustné míře zavádění nových prvků, případně přebírání znaků bohoslužby od jiných vyznání (např. v USA od protestantů). Typickým sporem je pak míra dodržování šabatu (např. zatímco liberální Židé v USA nemají problém jet na sobotní bohoslužbu autem, pro ortodoxní toto nepřipadá v úvahu) nebo o stravovacích předpisech.⁸⁹ Nejvíce ovšem příslušníky jednotlivých směrů rozděluje přístup k tradičně kontroverzním tématům jakými je role ženy v judaismu nebo postavení homosexuálů.

⁸⁷ MUCH, T. *Svár bratří v domě izraelském*. Praha: Themis, 2000. s.23-24

⁸⁸ Tamtéž. s.25

⁸⁹ Tamtéž. s.26

Zatímco v předchozí kapitole jsme si přiblížili ortodoxní judaismus, v této části práci se zaměříme na vznik, vývoj a hlavní rysy judaismu neortodoxního, tedy liberálního a konzervativního.

4.1 Liberální (reformní) judaismus

Liberální judaismus je možné charakterizovat jako proud judaismu vycházející z osvícenského racionalismu. Judaismus se dle liberálního výkladu neustále vyvíjí a proměňuje. Historickou identitu judaismu liberální směr uznává, neuznává však její dogmatické dodržování a kontinuitu. Talmud je liberálními Židy vnímán pouze jako náboženská literatura, nikoli zákon, v oblasti liturgie, která je vnímána jako příliš složitá, je kladen důraz na zjednodušení.⁹⁰ Toto pojetí judaismu se vyprofilovalo v období *haskaly*, jíž jsme se věnovali výše, a bylo dále rozvinuto v 19. a 20. století.

Reforma byla odpovědí na nově vzniklé potřeby Židů v 19. století a měla představovat kompromis mezi tradičním a moderním, mezi „typicky židovským“ a „vstřícně evropským“. První reformované bohoslužby se začaly sloužit v Německu: roku 1810 v Seesenu, 1815 v Berlíně, 1818 v Hamburku a 1820 v Lipsku.⁹¹ Změny v liturgii, které byly podstatou reformovaných bohoslužeb, znamenaly přiblížení bohoslužby obyčejnému člověku. Zpěv *chazana* (zpěváka v synagoze) byl nahrazen sborovým zpěvem, často za doprovodu hudebního nástroje (nejčastěji varhan, což je prvek typický pro křesťanské bohoslužby), hebrejské a aramejské modlitby byly přednášeny v jazyce mateřské země, obsah modliteb se přesunul k více aktuálním tématům. Tak došlo k vypuštění pasáží týkajících se obnovy Chrámu, obětí nebo návratu do Izraele,⁹² neboť Židé již neměli potřebu návratu, nepociťovali diasporu jako břemeno, naopak měli zájem na plné integraci do většinové společnosti.

⁹⁰ ČEJKA, M. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister & Principal, 2008. s.79

⁹¹ DAMOHORSKÁ, P.; NOSEK, B. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum, 2005. s.159

⁹² Tamtéž. s.153

Zásadní postavou reformního judaismu byl Abraham Geiger (1810 – 1874).⁹³ Geigerovi se dostalo tradiční židovské výchovy a vzdělání, ale studoval také řečtinu a orientální jazyky v Bonnu. Stal se rabínem, nicméně byl příznivcem vědeckého přístupu k judaismu.⁹⁴ Roku 1842 založil v Berlíně Hochschule für die Wissenschaft des Judentums, kterou jsme si již představili.⁹⁵

Geiger byl zděšen masovým odklonem židovských intelektuálů od tradičního judaismu, které oslovil sekulární nacionalismus, a považoval to za velkou ztrátu pro židovstvo. Společně se skupinou dalších podobně smýšlejících lidí usilovali o zastavení tohoto odklonu poskytnutím moderní alternativy k tradičnímu judaismu, který byl již pro mnoho evropských intelektuálů nepřijatelný. Geiger v reformě judaismu zároveň viděl odpověď na sílící antisemitské tendence, které se šířily napříč Evropou – měl za to, že lidé Židy nenávidí proto, že vypadají jinak, odlišně, a reforma judaismu by mohla přispět ke společenskému sblížení.⁹⁶ Jeho hlavní myšlenka spočívala v tom, že judaismus není strnulým náboženským systémem, jehož vývoj skončil a byl uzavřen na Sinaji, ale že každá generace Židů má právo se na něm kreativně podílet a přizpůsobit ho svým aktuálním potřebám a prožitkům.⁹⁷ Navrhoval tyto změny v liturgii:

1. Některé modlitby budou pronášeny v národním jazyce. Většina modliteb však zůstane v hebrejštině.
2. Modlitby budou buď recitovány, nebo zpívány – dosavadní přednes modliteb společně s mírným ukláněním působí příliš archaicky a většině mladých Židů již nic neříká.

⁹³ DAMOHORSKÁ, P.; NOSEK, B. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum, 2005. s.153

⁹⁴ MUCH, T. *Svár bratří v domě izraelském*. Praha: Themis, 2000. s.38

⁹⁵ HAYOUN, M. B. *Židovské osvícenství mezi Cordóbou a Berlínem*. Praha: Volvox Globator, 2000. s.259

⁹⁶ *Abraham Geiger*, (online), (citováno 26. 3. 2013), dostupné z: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/AbrahamGeiger.html>

⁹⁷ MUCH, T. *Svár bratří v domě izraelském*. Praha: Themis, 2000. s.38

3. Bohoslužbu bude doprovázet hra na varhany, která přispěje k jejímu slavnostnějšímu rázu.
4. Kázání bude nejdůležitější součástí bohoslužby a bude pronášeno v němčině.⁹⁸

O změnách navrhovaných Geigerem se samozřejmě diskutovalo. Ve 40. letech 19. století byly uspořádány tři konference, 1844 v Braunschweigu, 1845 ve Frankfurtu am Main a 1846 v Breslau,⁹⁹ na nichž se reformní rabínské autority pokoušely dosáhnout názorového konsensu na nejzávažnější témata, která reforma nastolila. Probírán byl jazyk bohoslužby, přičemž bylo ustanoveno, že hlavním jazykem bohoslužby zůstane nadále hebrejšina. Velkým tématem byla možnost přesunutí šábsových bohoslužby na neděli, což ovšem bylo pro většinu diskutujících nepřijatelné. Poslední konference se pak věnovala také tématu emancipace židovských žen.¹⁰⁰ Dalšími nastolenými tématy bylo upuštění od obřizky jako barbarského aktu, společného sezení v synagoze nebo nahrazení tradiční oslavy *bar micva/bat micva* (oslava dosažení náboženské dospělosti, u chlapců ve věku 13 a u dívek ve věku 12 let) oslavou podobnou křesťanskému biřmování¹⁰¹ – tyto návrhy však byly vesměs odmítnuty.

Na základě výsledků jednání se reformní hnutí rozdělilo do tří směrů. První směr byl reprezentován Zachariasem Frankelem, o němž budeme dále hovořit v kapitole zabývající se konzervativním judaismem. Druhým směrem byla nezávislá německá Reformgemeinde, v níž se v neděli konala velmi zkrácená bohoslužba v němčině, a muži se zde modlili bez pokrývky hlavy.¹⁰² Uprostřed těchto směrů stál liberální

⁹⁸ Abraham Geiger, (online), (citováno 26. 3. 2013), dostupné z:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/AbrahamGeiger.html>

⁹⁹ DAMOHORSKÁ, P.; NOSEK, B. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum, 2005. s.153

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ *The Origins of Reform Judaism*, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z:

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/The_Origins_of_Reform_Judaism.html

¹⁰² DAMOHORSKÁ, P.; NOSEK, B. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum, 2005. s.154

judaismus, který si získal největší popularitu a poměrně rychle se rozšířil i do jiných evropských zemí. V Rakousku se vyvinul tzv. „vídeňský ritus“, který zachoval tradiční formulace modliteb a slavnostnější ráz bohoslužeb. Významnými představiteli vídeňského ritu byli kazatel Isaak Noah Mannheimer (1793 – 1865) a kantor a liturgický skladatel Salomon Sulzer (1804 – 1890).¹⁰³ Vliv vídeňského ritu se projevil nejvíce v Haliči a Uhrách. V Anglii byla první reformovaná obec založena již v roce 1842 v Londýně, ve Francii se naopak reformní hnutí nejvíce rozvinulo až ve 20. století. Reforma ovšem neměla příliš velký úspěch v Rusku a Polsku,¹⁰⁴ což je možné vysvětlit dlouholetým působením tradičních rabínských autorit.

Největší ohlas však reforma zaznamenala v USA. Za zdejšími obcemi nestálo historické dědictví, jejich členové sem naopak přijeli začít nový život a už to samo o sobě předpokládalo značnou míru adaptability.

4.1.1 Liberální (reformní) judaismus v USA

Typickým znakem americké společnosti byl a je silný individualismus, který vytvářel ideální rámec pro zavádění nových norem. První pokus o vytvoření reformní obce se uskutečnil roku 1824 ve městě Charleston ve státě Jižní Karolína. Členy obce byli převážně sefardští Židé ze Španělska, obec nicméně brzy zanikla a splynula s hlavní obcí.¹⁰⁵ Skutečný rozvoj reformy nastal teprve díky německým Židům, kteří do USA v 19. století masově emigrovali z Evropy, v níž, jak jsme zmínili, sílil antisemitismus. Ve 40. a 50. letech byly založeny první dvě synagogy, v nichž probíhaly bohoslužby dle reformního ritu a rodiny zde seděly pohromadě.¹⁰⁶ Americký reformní judaismus opouštěl až dosud respektované koncepty, zejména koncept zmrtvýchvstání a také některé tradiční obřady, jako např. troubení na *šofar* během Vysokých svátků –

¹⁰³ DAMOHORSKÁ, P.; NOSEK, B. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum, 2005. s.154

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž. s.155

tyto staré zvyklosti byly považovány za primitivní. Tato poměrně radikální fáze reformního hnutí je dnes nazývána „klasickým reformním židovstvím“. Oficiální stanoviska reformních autorit byla ustanovena v tzv. Pittsburské platformě z roku 1885. V platformě bylo obsaženo prohlášení, že judaismus je monoteistické náboženství s univerzální etikou a rituální zákony jsou závazné, pouze pokud přispívají k náboženskému vzdělávání a vyššímu duchovnímu životu. Je také nezbytné odmítnout ty zvyky a zákony, které neodpovídají moderní civilizaci.¹⁰⁷ Prohlášení oprostilo judaismus od přímého spojení s národním povědomím tím, že judaismus zde byl vnímán výhradně jako náboženství. Hlavnímu rabínovi té doby Emilu Gustavu Hirschovi (1851 – 1923) se podařilo prosadit, že cílem judaismu je bojovat proti bezpráví v americké společnosti a dominujícím prvkem reformního judaismu v USA se tak stala praktická sociální etika.¹⁰⁸

Jednou z nejvýznamnějších postav amerického reformního judaismu se stal Isaac Mayer Wise (1819? - 1900).¹⁰⁹ Tento reformní rabín původem z Čech působil od roku 1854 až do své smrti jako vrchní rabín kongregace v Cincinnati¹¹⁰ a zasadil se o některé zásadní kroky v rámci reformního judaismu – v roce 1857 vydal první americký *sidur* *Minhag American*, v roce 1873 založil Union of American Hebrew Congregations (UAHC) a o dva roky později Hebrew Union College (HUC) v Cincinnati.¹¹¹ V roce 1889 významně přispěl k založení Central Conference of American Rabbis (CCAR).¹¹² UAHC se stala zastřešující institucí reformních amerických židovských obcí, HUC zajišťovala vzdělávání nových rabínů a CCAR sdružovala reformní rabíny v USA a zároveň poskytovala půdu pro diskuze o sporných tématech. Toto

¹⁰⁷ *The Origins of Reform Judaism*, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z:

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/The_Origins_of_Reform_Judaism.html

¹⁰⁸ DAMOHORSKÁ, P.; NOSEK, B. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum, 2005. s.155

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ *Isaac Mayer Wise*, (online), (citováno 28. 3. 2013), dostupné z:

<http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

¹¹¹ *The Origins of Reform Judaism*, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z:

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/The_Origins_of_Reform_Judaism.html

¹¹² Tamtéž.

tripartitní rozdělení pravomocí v rámci reformního judaismu zůstalo v prakticky nezměněné podobě dodnes¹¹³ a lze tedy bez nadsázky říct, že Isaac Mayer Wise vybudoval oficiální institucionální platformu reformního judaismu. Wise zastával názor, že je možné sjednotit všechny americké Židy, a to pomocí kombinace liberálnějších prvků s prvky tradičními. I přesto byl kritizován ze strany německých rabínů, kteří do USA přijeli v 50. a 60. letech 19. století a kteří získali vzdělání na prestižních evropských univerzitách. Témata, která byla předmětem sporu, jsou aktuální i v dnešním reformním hnutí, jedná se zejména o otázku, zda je důležitější být teologicky konzistentní nebo pružně reagovat na měnící se společenské trendy.

4.1.2 Liberální (reformní) judaismus po 2. světové válce

Raní reformátoři byli odpůrci sionismu a zastávali názor, že diaspora je pro židovstvo nezbytná, aby nadále mohlo plnit svou funkci „světla národů“.¹¹⁴ Později se však mezi americkými reformními Židy prosadili průkopníci sionismu jako Richard a Gustav Gottheilovi, Steven S. Wise (zakladatel Amerického židovského kongresu) nebo Louis Brandeis. Po Balfourově deklaraci v roce 1916 začalo reformní hnutí podporovat židovské osidlování Palestiny a instituce jako nemocnici Hadasa nebo Hebrejskou univerzitu.¹¹⁵ Reformní judaismus byl veskrze optimistický, věřil v možnost asimilace a přátelského soužití s nežidovskými sousedy, také zde působila myšlenka, že lidstvo se neustále vyvíjí a díky tomuto vývoji bude jednou schopné pochopit boží vůli a společnost se stane lepší.¹¹⁶ Tato idea dostala zásadní trhliny vlivem 2. světové války, která přispěla k vnitřním změnám v reformním hnutí. Bylo zejména třeba reagovat na potřeby nových imigrantů, kteří do USA přijeli před válkou nebo těsně po ní. Nově příchozí byli v USA

¹¹³ *Reform Judaism*, (online), (citováno 28. 3. 2013), dostupné z: <http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

konfrontováni se zcela odlišným kulturním i společenským prostředím, ve kterém nebylo jednoduché se zorientovat, a život v rámci obce jim poskytoval alespoň částečnou jistotu a blízkost toho, co znají – tedy náboženství. Synagogy se tak staly skutečným místem setkávání. Reformní judaismus vyhovoval potřebě mnohých věřících nábožensky se identifikovat a zároveň splynout s americkou společností. Americké multikulturní prostředí umožnilo Židům více než kdekoli jinde ve světě (s výjimkou Izraele) asimilovat se do většinové společnosti, což by ovšem bez reformy nebylo možné. Dá se tedy říci, že zatímco na formování evropské kultury se výrazně podílely židovské vlivy, v USA tomu bylo naopak, tedy že americká společnost se podílela na formování judaismu, ačkoli vzhledem k velkému počtu Židů žijících v USA je samozřejmé, že tento proces probíhal a probíhá i opačným směrem. Mnoho Židů se v USA vypracovalo na významné funkce, ačkoli jejich vliv pravděpodobně není zdaleka tak markantní, jak se o tom často spekuluje v oblíbených konspiračních teoriích. Otevřenost americké kultury vnesla do liberálního judaismu nová témata, jako je role ženy v rámci náboženské praxe nebo přístup k homosexuálům. Faktem je, že USA jsou dnes skutečným centrem liberálního judaismu, v němž se náboženská praxe a občanský život nevyklučuje, ale naopak doplňuje.

4.2 Konzervativní judaismus

Konzervativní judaismus vychází z proudu historického romantismu. Představuje jakýsi kompromis mezi ortodoxním a liberálním pojetím judaismu – uznává nutnost reformy uvnitř judaismu, není však tak radikální jako liberální proud. Zachovává hebrejštinu jako nenahraditelný liturgický jazyk, uznává dodržování *kašrutu* a šabatu a židovskou národní identitu. Není zde tedy kladen důraz na asimilaci tak, jako tomu je

v případě liberálního proudu. Odmítá však některé aspekty *halachy* a má sionistický charakter.¹¹⁷

S konzervativním judaismem je neoddělitelně spojena osobnost Zachariase Frankela (1801 – 1875).¹¹⁸ Tento rabín a teolog, původem z Prahy, působil v různých židovských obcích v Německu a v roce 1836 se stal vrchním rabínem židovské obce v Drážďanech. Během svého působení v Drážďanech rozvinul nový teologický směr nazývaný pozitivně-historický judaismus. Hlavním rozdílem mezi tímto směrem a ortodoxním judaismem spočíval v uznávání poznatků vědy a v ochotě k liturgickým změnám při zachování tradic a národních aspektů judaismu.¹¹⁹ V roce 1854 se Zacharias Frankel stal ředitelem Židovského teologického semináře ve Vratislavi,¹²⁰ který byl až do dob nacistického útlaku považován za nejvýznamnější moderní evropskou instituci pro vzdělávání rabínů. Díky studentům tohoto semináře se Frankelovo pojetí judaismu stalo velmi vlivným proudem nejen v Evropě, ale také v USA, kde došlo k jeho největšímu rozvoji a kde se z pojmu pozitivně-historický judaismus stal judaismus konzervativní.

U konzervativního judaismu je možné vysledovat tři základní principy:

1. Kontinuita tradice¹²¹ – tradice je důležitá pro každou kulturu a náboženství. V kontextu judaismu však tradice zaujímá zcela zásadní postavení. Je to právě tradice, která pomohla židovskému národu překonat vnější ohrožení i odstředivé tendence uvnitř judaismu. Nejedná se ovšem o dokonalé následování předků, mělo by jít daleko spíše o hledání kreativní náboženské cesty v moderní době se závazkem následování hodnot a zásad předchozích generací.

¹¹⁷ ČEJKA, M. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister & Principal, 2008. s.79

¹¹⁸ BRUMLIK, M. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012. s.15

¹¹⁹ HAYOUN, M. B. *Židovské osvícenství mezi Cordóbou a Berlínem*. Praha: Volvox Globator, 2000. s.246

¹²⁰ BRUMLIK, M. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012. s.15

¹²¹ *Sabbath and festival prayer book*. USA: The rabbinical assembly and the the united synagogue of conservative judaism, 1996. s.6

2. Význam potřeb a ideálů současné generace – náboženský život by měl naplňovat naše vlastní touhy a potřeby, nikoli touhy a potřeby našich předků, jakkoli ctíme jejich památku.¹²²
3. Intelektuální integrita – propojení tradice s moderním životem je nesnadný úkol, který však není možné ignorovat nebo popírat, je třeba se k němu stavět čelem.¹²³

Po Frankelově smrti se do čela hnutí postavil Solomon Schechter (1847 – 1915), původem rumunský Žid z chasidské rodiny.¹²⁴ Schechter studoval na berlínské Hochschule, měl tedy možnost se seznámit s podobami židovského reformního hnutí v Evropě. Svá studia dokončil ve Velké Británii, kde se z něj stal uznávaný rabín a také profesor University College v Londýně. Na základě pozvání svých přátel se Schechter přesunul do USA, kde se stal prezidentem Židovského teologického semináře, obdoby vratslavského teologického semináře. Tuto funkci zastával od roku 1902 až do své smrti.¹²⁵ Pod jeho vedením se centrum konzervativního judaismu přesunulo právě do USA.

Rostoucí počet Židů, kteří se ke konzervativnímu judaismu začali hlásit, vypovídá o způsobu, jakým tito lidé své židovství pojímali – na jednu stranu si uvědomovali, že ortodoxie neposkytuje možnost žádoucí asimilace, na druhou stranu se nemohli ztotožnit s radikálními změnami, které přinesl reformní judaismus. Schechter doufal ve sjednocení všech Židů pod záštitou instituce United Synagogue, kterou založil v roce 1913, to nicméně nebylo možné, ortodoxní Židé se proti konzervativnímu směru vymezovali z důvodu jeho přílišné otevřenosti, pro reformní Židy byl naopak konzervativní judaismus nepřijatelný pro své tradicionalistické založení.¹²⁶ Ke konzervativnímu judaismu přilnuli zejména potomci

¹²² *Sabbath and festival prayer book*. USA: The rabbinical assembly and the the united synagogue of conservative judaism, 1996. s.6

¹²³ Tamtéž. s.7

¹²⁴ *Solomon Schechter*, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z: <http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ *Emet Ve Emunah. Statement of Principles of Conservative Judaism*. USA: The Jewish Theological Seminary in America, 1990. s.10

evropských imigrantů, kteří do USA přišli ve druhé polovině 19. století. Problémem, kterému muselo hnutí čelit, byla nejednotná ideologie ve věci principů a praxe, což je věcí diskuze v konzervativních komunitách i dnes. USA jsou dodnes hlavním centrem konzervativního judaismu, žije zde cca 1 500 000 Židů hlásících se k tomuto proudu. Konzervativní komunity v celém světě jsou součástí světové organizace Masorti Olami.¹²⁷

4.2.1 Teologická hlediska konzervativního judaismu

Konzervativní judaismus uznává boží původ Tóry a Talmudu, nicméně jim přiznává lidský aspekt a také připouští vlivy jiných kultur na tyto základní texty. Také přijímá myšlenku, že *halacha* je odrazem boží vůle, její dodržování je ovšem záležitostí jednotlivce v duchu „individuální autonomie“.¹²⁸ Samozřejmostí je víra v boží existenci a v to, že boží vůle je lidem předávána prostřednictvím prorocství. Nejvýznamnější událostí v tomto směru byly samozřejmě události na Sinaji, respektována jsou ovšem i pozdější prorocství a dle názorů některých stoupců tohoto směru se s takovými prorocstvími můžeme setkat i dnes.¹²⁹

Konzervativní judaismus, označovaný také jako *masorti* (tedy tradiční) judaismus, ctí několik zásadních principů. Základem je ucelené studium Tóry a přenášení jejích zásad z generace na generaci. Za nezbytnou je považována podpora židovské jednoty a vazeb mezi Židy po celém světě. Ústřední postavení v židovském životě má synagoga, v tomto se konzervativní judaismus neliší od judaismu ortodoxního. Důležitá je náboženská praxe, založená na *halaše* a *micvot*, čímž je vyjádřena láska k tradici, ačkoli dodržování *halachy* a *micvot* je v duchu moderní doby individualizováno, jak jsme již zmínili výše. Předpokládá se

¹²⁷ *Masorti Olami*, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z: <http://www.masortiworld.org/>

¹²⁸ *Emet Ve Emunah. Statement of Principles of Conservative Judaism*. USA: The Jewish Theological Seminary in America, 1990. s.11

¹²⁹ *Conservative Judaism*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.jewishvirtuallibrary.org/source/Judaism/conservatives.html

znalost a používání hebrejštiny v židovském životě. Konzervativní judaismus uznává hodnoty jako rovnostářství, pluralismus, toleranci a demokracii jako nedílnou součást vývoje židovské tradice.¹³⁰ Zároveň reaguje na nové podněty, které přicházejí z nežidovského prostředí, jako je např. feministické hnutí – ženy mají v náboženském životě konzervativní židovské komunity své místo a je jim přiznávána velká míra uznání (mohou např. číst z Tóry, sedět v synagoze pospolu s muži, je jim umožněno se nábožensky vzdělávat), ačkoli jejich role je stále spíše tradiční (nemohou se např. stát rabínkami jako je tomu u reformního judaismu).¹³¹

Z výše uvedeného je patrné, že konzervativní judaismus se snaží o roli prostředníka mezi ortodoxií a liberálním (reformním) judaismem. Konzervativní judaismus je zastáncem pozitivního postoje k moderní době a akceptuje kritický přístup při zkoumání židovských náboženských textů. Zároveň však věří, že toto kritické zkoumání a poznatky z něj vyplývající potvrzují, že judaismus je schopen se vyvíjet a přizpůsobovat.¹³²

5 POVÁLEČNÝ STAV ČESKÉHO ŽIDOVSTVA

V předválečném období bylo při posledním sčítání v Československu registrováno 118 310 občanů židovského vyznání nebo hlásících se k židovskému původu. Počet Židů, kteří byli během šoa zavražděni, se odhaduje na 78 150 – tyto údaje vycházejí z publikace Encyklopedie holocaustu, která byla vydána na základě výzkumu

¹³⁰ *Masorti Olami: Where Tradition and Modernity Meet*, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z: http://www.masortiworld.org/molami/Mission_statement

¹³¹ *Emet Ve Emunah. Statement of Principles of Conservative Judaism*. USA: The Jewish Theological Seminary in America, 1990. s.38

¹³² *Conservative Judaism*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.jewishvirtuallibrary.org/source/Judaism/conservatives.html

největšího památníku šoa Jad va-Šem.¹³³ Faktem ovšem je, že s ohledem na charakter německé válečné mašinerie nebude pravděpodobně nikdy možné získat přesné údaje. Do Československa se po válce vrátilo cca 38 000 Židů.¹³⁴ 22 – 24 000 z nich se vystěhovalo mezi lety 1945 – 1950 do Palestiny/Izraele a dalších 3 – 5 000 do jiných zemí.¹³⁵ V Československu tak zůstalo cca 15 – 18 000 Židů, kteří v následujících letech čelili nejen ambivalentnímu přístupu státu k Židům, ale často také krizi vlastní židovské identity, se kterou se v kontextu válečných událostí a následného politického vývoje museli vyrovnat.

5.1 Politický kontext

Vývoj vztahu státu k československým Židům nutně sledoval linii politického vývoje v Československu. Míra státní podpory židovských aktivit nebo alespoň tolerance vůči těmto aktivitám vždy závisela na politickém kurzu, který stát sledoval. Zpočátku se zdálo, že vztahy mezi státem a židovskými obcemi navážou tam, kde byly po obsazení Československa nacistickým Německem násilně přerušeny. Naznačovala to i proklamace ministra vnitra Václava Kopeckého, který po komunistickém převratu v Československu v únoru 1948 vyjádřil názor, že *„To, co se nyní odehrálo v ČSR, jest také porážkou fašizujících antisemitských živelů. Nový režim chce, aby ještě větší měrou byla respektována náboženská, občanská a společenská práva židů.“*¹³⁶ Toto stanovisko bylo oficiálně zakotveno i v ústavě, a to zákonem o náboženských společnostech přijatým 1. listopadu 1949, který zcela změnil administrativní i finanční strukturu všech náboženských společností. Jejich představitelé se stali placenými státními zaměstnanci,

¹³³ *Nejčastější otázky*, (online), (citováno 23. 3. 2013), dostupné z: <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czfaq.htm>

¹³⁴ FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s.54

¹³⁵ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.30

¹³⁶ Tamtéž. s.31

jejichž činnost podléhala zákonu č. 218/1949 Sb.,¹³⁷ a také veškeré aktivity obcí měly být napříště financovány státem.¹³⁸ Na jednu stranu to znamenalo zvýšenou míru kontroly nad veškerým děním v obcích, na druhou stranu se stát tímto zákonem zavázal k dodržování ústavních záruk náboženské svobody a k nevměšování se do náboženského života obcí. V praxi byly sice tyto záruky silným argumentem v rukou židovských představitelů, ale pouze do té míry, do jaké se aktivity obcí nedotýkaly politických témat. Stát dbal na to, aby nemohl být nařčen z antisemitismu, hodnověrným důvodem omezování činnosti obcí se proto měl stát boj proti sionismu nebo proti kosmopolitismu, z jejichž podpory byli českoslovenští Židé často obviňováni.¹³⁹

5.1.1 Stalinistická éra

Mnoho Židů v Československu vítalo poválečný politický vývoj země s nadšením. Byla to převážně Rudá armáda, která osvobodila koncentrační tábory, byl to Sovětský svaz, který se zásadním způsobem angažoval v boji proti nacistickému Německu. Západní mocnosti byly vnímány jako slabý, ustrašený a alibistický hráč, který neudělal nic pro to, aby zabránil 2. světové válce a s ní související tragédii šoa, přestože to podle mnohých (nejen Židů) bylo v jeho silách. Příklon ke komunistické ideologii byl proto pochopitelný. Mnoho přeživších Židů vidělo v novém státním zřízení jedinou záruku neopakovatelnosti válečných hrůz.¹⁴⁰ Naprostý šok a ztrátu veškerých iluzí pro ně proto musela být 50. léta, kdy byl sice antisemitismus oficiálně odsouzen, ale v praxi se pouze ukryl pod hesla jako boj proti imperialismu, antikomunismu nebo buržoaznímu

¹³⁷ SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.41

¹³⁸ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.31

¹³⁹ Tamtéž. s.32–33

¹⁴⁰ SADEK, V. *Židovské náboženské obce v ČSR*. Praha: Horizont, 1983. s.84

nacionalismu.¹⁴¹ Následná kampaň vedená v duchu těchto hesel v mnohém připomínala „hon na čarodějnice“.

Přes počáteční československou finanční i vojenskou podporu státu Izrael v době jeho vzniku v roce 1948 (Čechoslováci jsou v Izraeli dodnes vnímáni jako ti, kdo pomohli vyhrát válku za nezávislost) se politický kurz obrátil proti Izraeli, zcela v souladu s vývojem sovětského vztahu k otázce samostatného Izraele. V Československu to vedlo k odsouzení sionismu a následným monstrprocesům, z nichž nejznámějším je Slánského proces probíhající v letech 1950 – 1952. Rudolf Slánský, bývalý generální tajemník Československé komunistické strany byl spolu s dalšími jedenácti obžalovanými (rovněž Židy) souzen mimo jiné za údajný kosmopolitismus a sionismus, přičemž během procesu byl několikrát v pejorativním kontextu zdůrazněn jeho židovský původ. Vzhledem k tomu, že byl celý proces přenášen státním rozhlasem,¹⁴² jednalo se o skutečně masivní antisemitskou kampaň, první svého druhu v poválečné éře. Státní aparát pracoval na tom, aby se židovství opět stalo sociálním stigmatem, což se mu skutečně podařilo, jak uvidíme v části zabývající se krizí židovské identity. V oficiálních dokumentech ani v učebnicích dějepisu se slovo Žid neobjevovalo, a to dokonce ani v souvislosti s šoa.¹⁴³

Židovští funkcionáři se s nastalou situací snažili vyrovnat, jak nejlépe uměli. V jejich oficiálních projevech se objevují povinná dobová hesla a očekávaná rétorika, která z dnešního pohledu působí až komicky. Příkladem může být projev brněnského rabína Richarda Federa na kongresu Rady židovských náboženských obcí (RŽNO) v prosinci 1959, v němž dle zprávy úředníka sekretariátu pro věci církevní pronesl, že „*židovské náboženské zásady mají socialistický charakter a vlastně Židé*

¹⁴¹ SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.40

¹⁴² HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.33

¹⁴³ Tamtéž.

*byli prvními socialisty před více než dvěma tisíci lety.*¹⁴⁴ V projevech můžeme nalézt i odkazy na ústavní záruky náboženské svobody, která ovšem byla evidentně oběma stranami chápána zcela odlišně. Nejvýznamnější rozkol nastal v roce 1954, kdy byla slovenským ministrem potravinářského průmyslu zakázána rituální košer porážka, přičemž toto nařízení bylo přijato i Prahou. Zákaz pochopitelně vyvolal obrovskou vlnu nevole ze strany ortodoxních Židů, jejichž zájmy veřejně hájil vrchní zemský rabín Gustav Sicher. Nejenže ve svém otevřeném memorandu státním úředníkům označil situaci za největší pohromu, která od války české židovstvo postihla, ale upozornil také na ústavní závazek respektování náboženské svobody Židů a na případný mezinárodní dopad, který by mohlo rozhodnutí mít. Náznak pohrůžky mezinárodním skandálem a odkaz na ústavní záruky byl evidentně efektivní, neboť zákaz byl odvolán a pokus o omezení náboženské praxe se již neopakoval.¹⁴⁵

Jak je vidět, židovská komunita si v 50. letech musela poměrně složitě vymezovat prostor pro vlastní existenci. Uvolnění měla na krátkou dobu přinést léta 60., které znamenala renesanci nejen náboženských obcí, ale i veřejného života jako takového.

5.1.2 Uvolněná 60. léta

60. léta probíhala ve znamení destalinizace, přehodnocování politických procesů 50. let, veřejného odsouzení oficiálního antisemitismu a rehabilitace obětí těchto procesů, ačkoli velmi váhavé a zcela nedostatečné.¹⁴⁶ V tomto kontextu bylo jedním z požadavků Rady židovských náboženských obcí během Pražského jara postavení rasové perzekuce na roveň perzekuce politické, státem odškodňované. Tento

¹⁴⁴ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.36

¹⁴⁵ Tamtéž. s.37–38

¹⁴⁶ SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.39

požadavek ostatně formuloval již v roce 1963 na sjezdu RŽNO vrchní zemský rabín Richard Feder, státními orgány byl ovšem přijat s očekávanou nevolí.¹⁴⁷

Oproti 50. létům již státní orgány nešly vůči náboženským obcím cestou tvrdých zákazů, ale spíše pokusů o paralyzování nebo usměrnění činnosti.¹⁴⁸ Je možné tvrdit, že židovské obce (v roce 1959 bylo v českých zemích registrováno 9 židovských náboženských obcí a 39 synagogálních sborů)¹⁴⁹ se staly legitimní součástí veřejného života, vzkvétala také literatura a filmová tvorba zabývající se židovskou tematikou. Zároveň ovšem došlo k dalšímu odlivu československých Židů, z nichž někteří využili možnosti vystěhování, nejčastěji do Izraele, Švýcarska, Kanady, Německa, Velké Británie, USA a skandinávských zemí.¹⁵⁰

Politické klima 60. let umožnilo navázat mezinárodní kontakty s ostatními židovskými skupinami nebo jednotlivci, důraz byl kladen zejména na kontakt s židovskou mládeží. V rámci mezinárodních kontaktů bylo československé židovské mládeži umožněno účastnit se různých zahraničních pobytů, jako např. letních táborů v Jugoslávii (1965 - 1969) nebo Rakousku (1967 - 1969) a pracovních pobytů v izraelských kibucech (1968 – 1969).¹⁵¹ Stát také povolil (za omezujícího dohledu) přijímání sociální podpory pro oběti šoa od německé Claims Conference (od roku 1964) a od švýcarské Société de secours et d'entraide (od roku 1960),¹⁵² ačkoli se jinak financování židovského života z jiných než státních zdrojů urputně bránil.

¹⁴⁷ SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.63

¹⁴⁸ Tamtéž. s.45

¹⁴⁹ Tamtéž. s.40

¹⁵⁰ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.140

¹⁵¹ Tamtéž. s.41-42

¹⁵² SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.62

Největším tématem těchto let však byla příprava oslav výročí tisíciletí usídlení Židů v Čechách a sedmi set let Staronové synagogy. Židovští představitelé z Pražské židovské náboženské obce (PŽNO) a Rady židovských náboženských obcí (RŽNO) o tomto tématu mezi lety 1967 – 1969 jednali se sekretariátem pro věci církevní při Ministerstvu kultury a informací, s Ministerstvem zahraničních věcí a s ideologickým oddělením ÚV KSČ.¹⁵³ Plány oslav byly velkolepé. Původním záměrem PŽNO bylo uspořádat akci, která by poukazovala na mezinárodní proslulost českých židovských osobností a pokrokové tradice PŽNO a které by se účastnili jak zástupci československé státní správy, tak i hosté ze zahraničí. V návrhu oslav byla požadována oficiální podpora předsedy vlády a primátora hlavního města Prahy, který měl zaštitovat uvítání zahraničních delegací. Členy těchto delegací měli být významní představitelé židovských národních i světových židovských organizací jako Světový židovský kongres, Memorial Foundation for Jewish Culture, American Jewish Committee a také dva vrchní izraelští rabíni, přičemž státní orgány byly ujištěny, že na oslavy nebudou pozváni zástupci těch organizací, jejichž program je primárně politický, jako např. sionistické organizace.¹⁵⁴ Ministerstvo kultury a informací a ideologické oddělení ÚV KSČ však považovalo tento návrh za dalece přesahující náboženský rámec a pravomoci PŽNO. Souhlasili sice s náboženskými oslavami, odmítli ovšem jakoukoli účast zahraničních zástupců židovských organizací, jako nežádoucí byla zdůrazněna zejména účast tehdejšího prezidenta Světového židovského kongresu dr. Nahuma Goldmanna, proti jehož návštěvě ostře vystupovali zejména diplomati z arabských zemí.¹⁵⁵ Následující překotné události po izraelsko-arabské šestidenní válce v roce 1967 a také události Pražského jara v roce 1968 nebyly vyjednávání o konečné podobě oslav nijak nakloněny a situace se naopak stala nepřehlednou. Oslavy byly nakonec posunuty na 10. - 13.

¹⁵³ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.43

¹⁵⁴ Tamtéž. s.43–44

¹⁵⁵ SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.60

červenec 1969 a dle rozhodnutí sekretariátu pro věci církevní a Ministerstva kultury a informací mělo jít o „čistě náboženskou, neveřejnou záležitost pražské židovské náboženské obce bez zahraniční účasti“. Původní návrh oslav byl použit jako materiál usvědčující židovské představitele z antisocialismu a sionismu.¹⁵⁶

Aktivitou, ve které PŽNO naopak uspěla, bylo organizování přednášek, čímž mohla PŽNO konečně plnit svou vzdělávací funkci. V budově židovské radnice byly organizovány přednášky na nejrůznější témata z židovské historie, kultury a zejména náboženství, povětšinou pro židovskou mládež. Tyto přednášky měly zásadní význam při budování židovské identity této mládeže, která často vyrůstala v rodinném prostředí, v němž bylo židovství tabu. Přednášející vedli přednášky dobrovolně a většinou se jednalo o významné osobnosti československého židovského kulturního a náboženského prostředí, jako např. rabín Richard Feder (Feder byl pro svůj pokročilý věk, válečné prožitky a údajně krajně nedůvěřivý postoj k Vatikánu respektován dokonce i státními orgány),¹⁵⁷ Arnošt Lustig nebo Miroslav Lederer.¹⁵⁸ Přednášky přetrvaly až do roku 1974 i přesto, že velká část přednášejících i rodiny některých účastníků po sovětské okupaci Československa v srpnu 1968 emigrovala. Následná doba normalizace na dlouhá léta vytlačila židovskou komunitu z veřejného prostoru a v mnoha směrech připomínala období 50. let, ačkoli dopad oficiálních postojů již nenabyl tak děsivých rozměrů jako v době procesů.

5.1.3 Normalizace

Celé období normalizace, tedy léta 1970 – 1989, se nejen pro občany židovského původu nesla ve znamení neustálé kontroly ze strany

¹⁵⁶ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.45

¹⁵⁷ SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.44

¹⁵⁸ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.127–129

státních orgánů. Být Židem byl dostačující důvod pro opakované výslechy, židovský původ automaticky znamenal špatný kádrový profil. O systematické snaze stigmatizovat židovské obyvatelstvo a také o státem podporovaném antisemitismu svědčí tajný program Ministerstva vnitra s názvem Pavouk, který byl zahájen v červenci 1972.¹⁵⁹ Jeho jediným cílem bylo vytvořit kartotéku všech Židů v Československu. Oficiálním důvodem vytvoření této kartotéky byla ochrana Československa před hrozbou sionismu, toto opatření nicméně velmi připomíná opatření přijímaná nacistickou správou v předválečném a válečném období. Faktem ovšem je, že neexistovala žádná poválečná statistika o náboženském vyznání a mnoho občanů židovského původu nebylo nikde registrováno,¹⁶⁰ výsledky činnosti jednotlivých oddělení StB, která se tímto úkolem měla zabývat a na nichž obvykle působil pouze jeden pracovník mající většinou na starost i jiný úsek, tedy byly velmi neurčité a vágní. StB byla často obviňována, že svůj úkol náležitě neplní a nebere jej vážně. I přesto dokázaly orgány státní správy občanům židovského původu náležitě ztrpčovat život.

Období normalizace znamenalo také změny ve vedení židovských institucí. Ze svých postů byli roku 1985 odvoláni předseda Rady židovských náboženských obcí dr. Dezider Galský a tajemník Rady Artur Radvanský. Na jejich místo sekretariát pro věci církevní dosadil Bohumila Hellera ve funkci předsedy a Františka Krause ve funkci tajemníka, kteří na těchto postech zůstali až do roku 1989.¹⁶¹ Oba jmenovaní byli zcela poslušní příkazů státního aparátu, nicméně jejich role byla víceméně pasivní.

Na půdě pražské židovské obce se k velké nevoli úřadů zatím konaly akce, které měly jasně politický podtext. Na obci se scházela řada signatářů Charty 77, přestože oficiální stanovisko PŽNO vůči signatářům

¹⁵⁹ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.47

¹⁶⁰ Tamtéž. s.48

¹⁶¹ Tamtéž. s.50

Charty 77 bylo odmítavé, jak plyne z prohlášení RŽNO z ledna 1977.¹⁶² Byli mezi nimi mimo jiné i Leo Pavlát nebo Jiří Daníček, ať už u příležitosti oslavy židovských svátků nebo aby se zúčastnili bohoslužeb. Největším takovým excesem bylo předvedení hry Ester z pera dramatika, disidenta a současného vrchního zemského rabína Karola Efraima Sidona na svátek *Purim*. Sám Sidon se představení neúčastnil, neboť byl v té době uvězněn.¹⁶³ Orgány státní správy si nicméně nedovolily do náboženských záležitostí obce zasahovat, vědomi si ústavních záruk náboženské svobody. Přesto se život angažovaných Židů přesouval stále více vně obec, na jejíž půdě již necítili nezbytnou podporu. Scházeli se v kavárnách nebo soukromých bytech, kde společně diskutovali na aktuální témata, vzdělávali se nebo pracovali na šíření samizdatových materiálů s židovskou tematikou (např. série Alef).¹⁶⁴ Z výše řečeného je více než patrné, že duchovní život této generace byl daleko více politického a společenského charakteru než charakteru náboženského. Bylo to právě sociální stigma a jistý pocit konspirační sounáležitosti, který tyto lidi spojoval.

Jednou z nejzásadnějších událostí 80. let bylo pro židovskou komunitu v Československu bezesporu zvolení nového vrchního zemského rabína, kterým se v roce 1984 stal Daniel Mayer.¹⁶⁵ Stalo se tak po čtrnácti letech, kdy úřad nebyl obsazen – posledním zemským rabínem byl do roku 1970 dr. Richard Feder.¹⁶⁶

Revoluční události roku 1989 vynesly do čela RŽNO dr. Dezidera Galského,¹⁶⁷ který funkci předsedy zastával již v letech 1980 - 1985. Otevřené politické prostředí znamenalo zcela novou situaci pro československé židovstvo, které se poprvé od nástupu nacistické diktatury mohlo volně nadechnout a přihlásit se ke své židovské identitě

¹⁶² SADEK, V. *Židovské náboženské obce v ČSR*. Praha: Horizont, 1983. s.86

¹⁶³ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.50

¹⁶⁴ Tamtéž. s.51

¹⁶⁵ Tamtéž. s.52

¹⁶⁶ SADEK, V. *Židovské náboženské obce v ČSR*. Praha: Horizont, 1983. s.77

¹⁶⁷ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.52

bez rizika společenských nebo politických postihů. Nová doba však přinesla také nové problémy, s nimiž bylo nutné se vyrovnat. S těmito problémy se blíže seznámíme v šesté kapitole této práce.

5.2 Památníky obětem šoa

Návrat přeživších po 2. světové válce byl v mnoha směrech problematický. Vystala otázka, jak má být naloženo s majetkem těch, kteří válečnou mašinerii přežili, ale jejichž majetek byl v době války vložen do rukou československých občanů, jak se postavit k problému pomalu, ale jistě chátrajících synagog, jak důstojně připomenout ty, kteří válku nepřežili. Židé byli do jisté míry živoucím svědomím národa, což ovšem nijak neodpovídalo ideologii prosazované Sovětským svazem. Jakékoli připomínky mnohonárodnostního charakteru předválečného Československa byly nežádoucí. V době komunismu bylo strženo 85 českých synagog, což je více, než bylo zničeno během války.¹⁶⁸ Budování jakýchkoli památníků nebo organizování vzpomínkových akcí bylo podmíněno aktuální politickou situací a bylo nezbytné do nich vložit patřičný politický, ideologický a morální podtext. Českoslovenští Židé měli nárok veřejně vzpomínat své blízké pouze jako na všeobecné oběti fašismu,¹⁶⁹ specifikum židovského vyznání nebo původu bylo zcela ignorováno. Jak již bylo uvedeno, slovo „Žid“ nebylo používáno ani v oficiálních dokumentech, ani v učebnicích dějepisu – budování památníků židovských obětí šoa tedy nekorespondovalo s dobovou ideologií. Přesto po mnohých komplikacích dva vznikly – Národní památník Terezín a památník (českých židovských) obětí nacistického pronásledování v budově nefunkční pražské Pinkasovy synagogy.¹⁷⁰

¹⁶⁸ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.56

¹⁶⁹ Tamtéž. s.57

¹⁷⁰ Tamtéž.

5.2.1 Národní památník Terezín

Památník v bývalém koncentračním táboře Terezín byl zřízen vládním nařízením v roce 1947, zahrnoval ovšem pouze objekt Malé pevnosti, která sloužila jako vězení pro politické vězně.¹⁷¹ Tím, že město Terezín bylo po válce navraceno do rukou civilního obyvatelstva, v samotném ghettu Terezín žádný památník zřízen nebyl. Nebyl tedy žádným způsobem odlišen památník pro vězně politické a pro ty, kteří byli v táboře internováni z důvodu židovského původu. Oběti byly zahrnuty pod pojem „českoslovenští občané“ a slovo „Žid“ zde nikde nebylo použito.

Památník v Malé pevnosti sloužil jako oblastní muzeum a i přes značné podfinancování v něm bylo instalováno několik expozic. Z hlediska historicity byly pro památník důležité osobnosti M. Grišy a M. Pávka. Griša působil jako ředitel památníku v letech 1964 a 1966 a v této době byla v památníku instalována expozice s názvem Celé město koncentračním táborem – jako v podstatě první poukazyvala na nacistické ghetto zřízené ve městě Terezín.¹⁷² Pávek, který funkci ředitele zastával v letech 1967 – 1969, se zasadil o nové konceptuální pojetí památníku. Ten měl být především národním dokumentačním centrem pro výzkum nacistického útlaku a život vězňů v koncentračním táboře a měl mít tři stálé expozice: dvě v Malé pevnosti, věnované historii a mezinárodním tématům, a Muzeum ghetta ve městě Terezín.¹⁷³ Tato koncepce však nebyla přijata. Byl ovšem rekonstruován židovský hřbitov a krematorium, které byly otevřeny v roce 1972.¹⁷⁴

Následující normalizační léta židovský charakter památníku zcela potlačila. Otevření Muzea ghetta bylo neustále posouváno mimo jiné proto, že budova určená pro Muzeum ghetta byla nakonec poskytnuta Ministerstvu vnitra pro muzeum SNB a revolučních tradic Severočeského

¹⁷¹ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.63

¹⁷² Tamtéž. s.64

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž. s.65

kraje.¹⁷⁵ Muzeum ghetta bylo nakonec otevřeno až v roce 1991, stejně tak pamětní deska ve městě Terezín byla instalována až po revoluci.¹⁷⁶ Funkci památníku obětem šoa tak v době komunismu do jisté míry suplovalo Státní židovské muzeum, které bylo vlastníkem většiny pozůstalosti po terezínských vězňích.

5.2.2 Památník obětí nacistického pronásledování

Pinkasova synagoga je jedním z objektů pražského Židovského muzea na starém židovském městě a je hlavním památníkem Židů z Čech a Moravy zavražděných nacisty.¹⁷⁷ Památník byl otevřen v roce 1959 a jeho umělecké provedení bylo velmi působivé – jména všech obětí nacistické perzekuce byla napsána černě na bílých zdech prázdné synagogy. Jména byla uspořádána podle obcí a abecedně dle příjmení. Židovští představitelé RŽNO chtěli na otevření památníků pozvat činitele československých židovských obcí, případně dát akci mezinárodní rozměr pozváním přibližně 50 zahraničních hostů z židovských organizací ze socialistických zemí a ze všech zemí obsazených za 2. světové války nacisty. Další návrh na pozvání také zástupců z neutrálních zemí jako Švýcarsko nebo Švédsko, zástupců ze zemí s podstatným zastoupením židovského obyvatelstva jako Austrálie, Kanada nebo USA a představitelů mezinárodních židovských organizací počítal s pozváním 95 zahraničních hostů.¹⁷⁸ Návrh byl předložen ke schválení církevnímu sekretariátu, jehož odpověď byla veskrze zamítavá a akce byla smetena ze stolu podobně jako později návrh oslav tisíciletí PŽNO mezi lety 1967 – 1969. V oficiálních dobových dokumentech nalezneme záznam o tom, že „akce nebyla uskutečněna pro církevně-politické překážky“.¹⁷⁹ Rozhodnutí bylo faktickým odepřením větší legitimacy RŽNO, o níž židovská komunita usilovala. Památník byl sice otevřen, nicméně roku

¹⁷⁵ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.65

¹⁷⁶ Tamtéž. s.66

¹⁷⁷ Tamtéž. s.60

¹⁷⁸ Tamtéž. s.61

¹⁷⁹ Tamtéž.

1968 byl uzavřen z důvodu archeologických výzkumů a až do roku 1996 již k jeho znovuotevření nedošlo – oficiálně z důvodu celkové rekonstrukce. Roku 2002 byl památník velmi zasažen povodněmi a bylo nutné jej znovu rekonstruovat.¹⁸⁰

5.3 Krize židovské identity

Prožitek a krize židovské identity poválečné generace hluboce souvisí se současným stavem českých židovských obcí. Pro účely této práce si poválečnou generaci označíme jako „druhou generaci“, stejně jako A. Heitlingerová – generaci dětí těch, kteří se konce války dožili v produktivním věku. Je nesmírně těžké pochopit emocionální a psychologickou stránku přeživších, kteří své děti vychovávali ve stínu nabytých životních zkušeností – to samozřejmě platí pro všechny rodiče, ovšem životní zkušenosti přeživších byly zcela specifické a to se promítlo do procesu formování židovské identity druhé generace.

Rodiče druhé generace přistupovali ke skutečnosti svého židovství rozporuplně, tento rozpor byl tím více patrný při výchově dětí. Pokud se po válce dokázali identifikovat se svým původem i přes válečnou zkušenost, pak židovské identifikaci svých dětí se většinou pokoušeli všemi možnými způsoby vyhnout, také kvůli politickým poměrům, kterých si byli vědomi. Seznámení dětí s jejich židovstvím mělo v rodinách mnoho podob – od téměř fanatického zdůrazňování potřeby pocitu hrdosti (který byl spíše výjimkou) až po naprosté mlčení. Nejčastěji se o seznámení dětí s jejich původem postaralo okolí – bohužel se v naprosté většině případů jednalo o antisemitské narážky a pokřikování od ostatních dětí nebo dokonce dospělých:

„Dozvěděl jsem se to od matky, když jsem se jí ptal, co to je „židovská svyně“, kterou mě nazval syn jednoho souseda.“

¹⁸⁰ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.62

„Paní učitelka v první třídě vysvětlila celé třídě, že já dozajista odpověď vědět budu, neboť cituji „jsem chytrý židáček“.

„Sousedka na mě pokřikovala „smradlaví židé“ a já jsem se doma ptal, co tím myslí.“¹⁸¹

S takovou prvotní zkušeností se nedalo předpokládat, že si děti ke svému židovství vytvoří kladný postoj. Ten nebyl většinou posílen ani v rodinách, kde se jim zpravidla dostalo jen velmi vágního vysvětlení, co to znamená být Židem a tak jediným zdrojem, ze kterého se děti mohly něco o židovství dozvědět, byly knihy nebo filmy s židovskou tematikou.¹⁸² Přesto bylo toto téma v rodinách přítomno jaksi latentně, židovské rodiny se v mnoha ohledech lišily od ostatních československých rodin – velmi málo příbuzných, kontakty s příbuznými žijícími v zahraničí, prakticky neustálá přítomnost tématu emigrace, výrazy z *jidiš* používané uvnitř rodiny.¹⁸³ V každém případě bylo židovství zcela soukromou záležitostí, o níž není vhodné mluvit mimo rodinu a nejbližší přátele – kteří byli také často Židy. Postoje rodičů a jejich strategie při zakrývání židovství, mlčení o událostech 2. světové války, to vše je pochopitelné – sami svá traumata neuměli zpracovat, nechtěli otevírat staré rány, snad se obávali otázek, na které by neznali odpovědi a v neposlední řadě chtěli své děti uchránit před hrůzami, se kterými by musely být seznámeny, pokud by tyto otázky byly položeny:

„Hluboké a nezpracované trauma; o svých zkušenostech a zahynulých příbuzných doma nemluvila; v rodině vládla „conspiracy of silence“. Jen velice zřídka jí „ulítla“ poznámka, ze které se dalo usoudit, že se vztahuje na pobyt v lágrech.“

„Ztratila téměř všechny své blízké příbuzné včetně manžela. Říkala, že pro ni poválečná doba byla horší než válečná. Chtěla, abych se nelišila a plně asimilovala, aby se mi něco podobného nemohlo nikdy stát.“

¹⁸¹ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.99

¹⁸² Tamtéž. s.101

¹⁸³ Tamtéž. s.99-100

„Nikdy mne nevzal do svého rodného města; chtěl mě před vším ochránit.“¹⁸⁴

Po odhalení židovského původu se i v druhé generaci, stejně jako v generaci rodičů, projevila celá škála přístupů k židovství, od úplného odmítnutí až po plnou identifikaci.¹⁸⁵ Pro ty, kteří své židovství a stigmatizaci s ním spojenou dokázali přijmout, získalo nádech jakési konspirační sounáležitosti. Tato sounáležitost byla posílena konfliktem s režimem, který mladí lidé nezdávka prožívali v případě, že se účastnili akcí na obci, byli členy formálních i neformálních skupin mládeže nebo se zajímali o témata spojená s Izraelem.¹⁸⁶ Setkávání na obci mělo charakter daleko spíše společenský než náboženský – mládež se scházela na obci při přednáškách, případně v kavárnách nebo soukromých bytech a diskutovala o tématech, která pro ni byla aktuální. V mládežnických skupinách se navazovala silná pouta, která přetrvala i v případě emigrace. Někteří členové bývalých mládežnických skupin jsou nadále v kontaktu a pořádají nepravidelná setkání, a to i přesto, že dnes žijí v nejrůznějších částech světa.¹⁸⁷ Příkladem mohou být tzv. Děti Maislovky – tedy ti, kteří se dění na PŽNO účastnili v 60. a 70. letech a kteří v určité fázi svého života zvolili emigraci. První setkání se uskutečnilo v Praze v roce 1991 a dále v letech 1995, 1999, 2003 a 2006, skupina má i své webové stránky a elektronickou diskusní skupinu. Členové skupiny sdílejí společná témata, jako je aktuální dění v České republice a na Slovensku, dění v Izraeli atd.¹⁸⁸ Další takovou skupinou je Golem, skupina založená v Torontu paní Heitlingerovou. Skupina se skládá zejména z těch československých Židů, kteří po emigraci našli svůj nový domov v USA nebo Kanadě, bez rozdílu, zda jsou *halachiťtí* nebo *nehalachiťtí*, sekulární nebo praktikující. Skupina se setkává při přednáškách na témata z židovských dějin nebo náboženství, organizuje

¹⁸⁴ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.82

¹⁸⁵ Tamtéž. s.101

¹⁸⁶ Tamtéž. s.104

¹⁸⁷ Tamtéž. s.136

¹⁸⁸ SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.44

projekce českých a slovenských filmů nebo pikniky, jichž se účastní také nežidovští přátelé nebo rodinní příslušníci.¹⁸⁹ Fungování těchto skupin, to, že jsou živé a aktivní je výpovědí o tom, jak se část československé mládeže se svým židovstvím dokázala identifikovat alespoň na úrovni společenské.

5.3.1 Religiozita druhé generace

Velkou míru religiozity u druhé generace hledat nemůžeme. Důvody jsou zcela pochopitelné – rodiče druhé generace si byli velmi dobře vědomi toho, že jediným důvodem, proč byli jejich příbuzní a přátelé během války zavražděni, byl fakt, že jsou Židé. Nevedli proto své děti k otevřeným projevům religiozity, nenechávali je registrovat jako členy obcí,¹⁹⁰ často nesouhlasili ani s jejich účastí na přednáškách organizovaných PŽNO. Náboženství, pokud bylo v rodinách praktikováno, bylo věcí rodičů, kteří se je před svými dětmi často snažili skrývat. Druhá generace si tak cestu k židovství našla až v dospělosti, u některých k tomu nedošlo vůbec. Identifikace s židovským původem zkrátka nebyla podmíněna identifikací s judaismem. S velmi malou religiozitou souvisí také to, že přeživší mnohdy pocházeli ze smíšených manželství, což samo o sobě neodpovídá *halaše*, a ani manželství uzavíraná po válce často nebyla *halachická*, což však až do roku 1989 nepředstavovalo z náboženského hlediska problém, na obci byl vítán každý, kdo měl o dění uvnitř obce zájem. Svou roli hrál také fakt, že zde neexistovala instituce, která by vzdělávala duchovní autority, v celém Československu působilo v polovině 60. let pouze 6 rabínů, přičemž jediným, kdo měl

¹⁸⁹ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.145

¹⁹⁰ Tamtéž. s.93

oprávnění vykonávat všechny rabínské funkce, byl vrchní slovenský rabín Eliáš Katz.¹⁹¹

Pokud mladí Židé v Československu navštěvovali synagogu, měla tato návštěva spíše charakter emocionální než náboženský:

„Měla jsem spiklenecký, avšak příjemný pocit v modlitebně (když jsem naslouchala modlitbám a kantorovu zpěvu). Viděla jsem židovskou obec v modlitebně jako oázu, tajnou, bezpečnou a krásnou, v protikladu ke škole, městu, ulici.“¹⁹²

Vzhledem k tomu, že druhá generace nebyla nijak nábožensky vedena, bylo pro ni často šokem setkání s židovskými komunitami v zemích, do nichž emigrovali. Toto setkání znamenalo v mnohých případech rozčarování, jednak z důvodů náboženské praxe, kterou naprosto neovládali, jednak z důvodů *halachických* - lidé, kteří v Československu zažili kvůli svému židovství mnoho nepříjemného a jejichž rodiny byly navždy poznamenány válečnými zkušenostmi a traumaty, byli najednou konfrontováni se skutečností, že vlastně Židy nejsou:

„Chtěl jsem se připojit, ale židi mi řekli, že jelikož moje matka nebyla židovka po mámě, tak se nekvalifikuji. Řekli mi, že můžu konvertovat, ale já nejsem náboženskej... od té doby mě židi naprosto přestali zajímat.“¹⁹³

Na podobný problém narazili po roce 1989 i Židé, kteří zůstali v Československu, a to dokonce i ti, kteří si i přes chybějící rodinné zázemí cestu k judaismu našli, což objasňuje mnohé v současném stavu židovských obcí v České republice.

¹⁹¹ SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010. s.50

¹⁹² HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.112

¹⁹³ Tamtéž. s.156

6 NEORTODOXNÍ JUDAISMUS V ČESKÉ REPUBLICE

Se změnou režimu se antisemitismus přesunul z roviny „státního programu“ do roviny okrajových individuálních projevů, stát se vzdal možnosti židovské občany perzekuovat a znepríjemňovat jim život na mnoha osobních i profesních úrovních. Největším pozitivem porevoluční doby tedy jednoznačně byla možnost přihlásit se k židovské identitě, tuto identitu projevovat veřejně a scházet se s lidmi stejného vyznání bez rizika sociálního vyloučení – ačkoli antisemitismus byl v československé a je v české společnosti stále přítomný, byť latentně. Důležité však bylo, že fungování židovských obcí nadále nebylo kontrolováno státními orgány, obce nebyly existenčně závislé na rozhodnutí státních úředníků a mohly vést autonomní život. Nová doba s sebou přinesla nová témata – vrácení konfiskovaného majetku židovským obcím a jednotlivcům, programy sociální péče pro přeživší, kteří se dostávali do seniorského věku, vytvoření kolektivní paměti československého národa, v níž měli Židé své nezadatelné místo a mnoho dalších.¹⁹⁴ Židé chtěli politické změny využít beze zbytku a angažovali se v obnově židovských hřbitovů a budov, v budování památníků, v rozvoji sociálních, kulturních a náboženských aktivit a také ve vydávání publikací s židovskou tematikou, ať už odborných nebo populárních.¹⁹⁵ Na mnoha místech Československa vznikly iniciativy podporující obnovu místních židovských obcí, případně alespoň vytvoření synagogálního sboru.

Následný rozpad Československa v roce 1992 přijali českoslovenští Židé, jako většina ostatních občanů země, s rozporuplnými pocity. Slovenským Židům navíc rozdělení obou zemí a vytvoření samostatné Slovenské republiky evokovalo fašistický Slovenský štát pod vedením Jozefa Tisy, tím spíše, že antisemitismus na Slovensku byl stále velmi živý včetně populistických hesel a proklamací. Dokládá to mimo jiné případ slovenského politika a sociologa Fedora

¹⁹⁴ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.144

¹⁹⁵ Tamtéž. s.157

Gála., který se po otevřených útocích na svou osobu raději přestěhoval do Prahy.¹⁹⁶ Navíc se Židé opět museli identifikovat s novou identitou, a to buď českou, nebo slovenskou, což pro mnoho z nich nebylo vzhledem k rozsáhlým rodinným kořenům vůbec snadné (což ovšem opět platilo i pro mnoho nežidovských československých občanů).

Stejně jako v komunistickém Československu, i v demokratické České republice bylo o mnohých věcech rozhodováno z hlediska politického profitu. Tento proces politizace určitých témat se objevuje prakticky v každé době a ve všech státních zřízeních. Proto i na aktivní obnovování společenského povědomí o židovské komunitě musíme pohlížet nikoli jako na jakousi nově objevenou příchyllost ke všemu židovskému, ale spíše jako na jeden z prostředků vymezování se nového státního zřízení vůči komunistickému režimu. Stejně problematická je i komercializace židovských památných míst, která bezesporu patřila k turistickým lákadlům a minimálně Praha z těchto pro turisty atraktivních lokací velmi těžila a těží. Populárním se stalo pojmenovávání nejrůznějších podniků a zařízení názvy souvisejícími se židovstvím (restaurace U Golema apod.), turisty vyhledávané jsou také prohlídkové trasy po místech souvisejících s významnými židovskými osobnostmi, které se v Praze narodily nebo žily (např. Franz Kafka) a neposlední řadě se fascinace židovstvím projevila i v kulturní oblasti (svého času tolik populární skupina Shalom). Přesto, že tyto projevy popularizace židovské kultury většinou neměly a nemají nic společného se skutečným zájmem o judaismus, z hlediska restaurace židovských obcí a přijetí židovské přítomnosti společností však toto není podstatné a odsuzování těchto projevů není na místě. Ze zájmu turistů ostatně těží i samotné židovské instituce (např. Židovské muzeum), kterým zisk z turistického ruchu pomáhá ve financování jejich aktivit.

¹⁹⁶ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.157

6.1 Vnitřní problémy židovské komunity po roce 1993

Mezi nejzásadnější problémy české židovské obce po roce 1993 patřila otázka přerozdělení majetku navráceného na základě restitucí mezi židovské obce. Nejvýhodnější podíl jednoznačně připadl pražské židovské obci, která se tak stala jednou z nejbohatších náboženských institucí ve střední a východní Evropě. Přestože od roku 1991 neobdržela žádné provozní prostředky od American Joint Distribution Committee ani od Memorial Foundation of Jewish Culture, díky cennému nemovitému majetku v centru i v jiných částech města, které přinášejí zisk, je obec zcela schopna hradit provozní náklady ze svých vlastních prostředků. V tomto směru není závislá ani na členských příspěvcích, které v roce 2012 činily pouze symbolických 100 Kč.¹⁹⁷ Na jednu stranu přinesla finanční nezávislost obci značnou volnost, na straně druhé se zde ovšem rozhořely boje o to, kdo bude o nezanedbatelných finančních prostředcích rozhodovat a jakým způsobem budou využity, což bezproblémovému chodu obce nijak nepřispělo.

Pražská židovská obec musela také bohužel čelit několika diskreditujícím aférám, jimž byla vystavena v důsledku jednání svých vlastních členů. Největší skandál na pražské židovské obci proběhl v letech 2002 - 2003, kdy byl na internetových stránkách Lauderových škol nalezen pornografický obsah. Vedení škol bylo obviněno, že nález tohoto obsahu nehlásilo a následně nedokázalo situaci kompetentně řešit. Systém Lauderových škol byl vybudován v 90. letech – v roce 1994 byla otevřena školka, v roce 1997 základní škola a v roce 1999 škola střední, všechny za štědré finanční pomoci americké Ronald S. Lauder Foundation.¹⁹⁸ V důsledku skandálu přišla škola nejen o značnou část finančních zdrojů, ale také o velký počet studentů. V neposlední řadě skandál znamenal ztrátu důvěry většiny těch rodičů, kteří uvažovali o možném zapsání svých potomků na některou z Lauderových škol –

¹⁹⁷ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.178

¹⁹⁸ Tamtéž. s.177

zatímco ve školním roce 2001/2002 se na školy hlásilo 39 žáků, v roce 2003/2004 to bylo jen 23 a ve školním roce 2005/2006 dokonce pouze 8.¹⁹⁹ Lauderovy školy tak dlouhodobě čelily hrozbě ukončení činnosti a pražská židovská obec tak byla vystavena riziku velkého dluhu, který by musela v případě uzavření škol splatit Ronald S. Lauder Foundation.²⁰⁰ Další nepříjemnou aféru musela obec řešit v roce 2004, kdy vznikl spor o její institucionální vedení. Do čela obce byl zvolen Tomáš Jelínek, který byl značným odpůrcem rabína Sidona a jeho styl vedení obce byl mnohými jejími členy vnímán jako diktátorský a ofenzivní – svá rozhodnutí často nekonzultoval s ostatními členy představenstva, financování obce bylo v době jeho působení netransparentní a v neposlední řadě byl hlavním aktérem aféry s poskytnutím osobních údajů členů obce třetí straně bez jejich souhlasu. Tomáš Jelínek spolu s tajemnicí obce předali citlivé údaje členů obce včetně adres, lékařských zpráv a čísel bankovních účtů soukromé PR firmě. Aféru řešil obvodní soud v Praze i Úřad pro ochranu osobních údajů, které Tomáše Jelínka shledali vinným. Obci bylo nařízeno ustavit jasná pravidla pro úpravu vnitřních záležitostí.²⁰¹

Nezanedbatelným problémem pražské židovské obce byla také náboženská a názorová nejednotnost v jejím středu. Náboženská diverzifikace se zvláště projevila po zvolení Karola Efraima Sidona v roce 1993 – Sidon coby ortodoxní rabín nebyl zdaleka přijatelný pro všechny.²⁰² Zde narážíme na problém zmíněný výše – mnoho lidí, kteří se cítili být Židy, najednou nesplňovalo podmínky pro členství v pražské židovské obci. Mnozí Sidona kritizovali pro jeho přílišnou ortodoxnost a radikálnost (nutno podotknout, že Sidon jako ortodoxní neměl jinou možnost než důsledně trvat na dodržování *halachy*) a pražskou obec pro nepřiměřenou uzavřenost, špatnou koordinaci jednotlivých jejích složek

¹⁹⁹ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.177

²⁰⁰ Tamtéž. s.178

²⁰¹ Tamtéž. s.185

²⁰² Tamtéž. s.178

a v neposlední řadě také pro její „komerčnost“.²⁰³ Zde je třeba dodat, že tento „komerční“ charakter umožňuje obci poskytovat svým členům poměrně širokou síť sociálních služeb včetně zajištění košer stravy – ačkoli šíře poskytovaných sociálních služeb je také tématem debat uvnitř obce.²⁰⁴ V kontextu zmíněného došlo k částečnému odlivu věřících, kteří se do té doby hlásili a byli aktivní v pražské židovské obci a jejich příklonu k jiným židovským obcím v republice, jež přijali jiný než ortodoxní ritus nebo alespoň přijímali členy na liberálnějších základech. Nezřídka tak dochází k tomu, že věřící, kteří bydlí v Praze, nebo jejím okolí, preferují spíše jiné židovské obce, a to i přes komplikace vzdálenosti a nutnosti dojíždění.

Porevoluční doba také umožnila vznik řady občanských sdružení, a to i těch s náboženským obsahem. Tato občanská sdružení se hlásí k náboženské stránce judaismu, nicméně poskytují společenskou platformu i pro ty Židy, kteří své židovství vnímají spíše etnicky a kulturně než nábožensky a mají zájem se setkávat s ostatními lidmi podobného založení. To je případ zejména pražských občanských sdružení Bejt Praha a Bejt Simcha (ačkoli Bejt Simcha v současné době usiluje o získání statusu židovské obce, o čemž bude řeč dále).

6.2 Neortodoxní židovské obce

V současné době na území České republiky oficiálně funguje deset židovských obcí²⁰⁵ a tři židovské komunity. Všechny tyto instituce jsou zastřešeny Federací židovských obcí v České republice (dále jen FŽO)²⁰⁶ s výjimkou konzervativní komunity Masorti, která funguje samostatně, není k FŽO přidružena a je součástí mezinárodní organizace

²⁰³ HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští Židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s.181

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ *Židovské obce*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.fzo.cz/zidovske-obce/

²⁰⁶ *Přidružené organizace*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.fzo.cz/pridruzene-organizace/

konzervativních komunit Masorti Olami.²⁰⁷ Přestože se některé z obcí hlásí k ortodoxnímu judaismu, všechny přijímají členy i na základě konzervativní či liberální konverze nebo na základě práva návratu. Výlučné postavení má v tomto směru pražská židovská obec, která přijímá nové členy pouze na základě *halachy* (kandidát musí být Židem po matce) nebo ortodoxní konverze a vzhledem k faktu, že vrchní zemský rabín Karol Efraim Sidon je členem právě pražské židovské obce, je tato obec považována za nejvýznamnější. Zajímavostí je, že přestože samotný stát Izrael uznává i konzervativní konverzi, v České republice jiné než ortodoxní konverze uznávány nejsou, zájemci o jinou konverzi ji tedy musí podstoupit v zahraničí (nejčastěji právě v Izraeli, Velké Británii nebo USA).

Původním záměrem bylo zjistit co nejvíce informací o současném fungování židovských obcí a komunit v České republice. Od tohoto záměru jsme neupustili, bylo však třeba přehodnotit metodu, jakou budou informace získávány. Oslovení rabína, předsedy obce a některého ze členů obce se ukázalo jako nerealizovatelné – většina obcí v současné době nemá stálého rabína, oslovení řadových členů obcí se také ukázalo jako neproveditelné. Výpovědi těchto členů by byly velmi přínosné pro celkový obraz o fungování obcí – ostatně oni tvoří základ obce – nicméně je velmi těžké získat výpověď lidí, kteří se zpravidla nechtějí svěřovat cizímu člověku a vyjádřit otevřeně své názory, a to i přesto, že jim byla přislíbena anonymita. V konečném důsledku zmíněného bylo nakonec ponecháno na obcích samotných, kdo bude ochoten na otázky týkající se fungování obce odpovědět. Ve většině případů se jednalo o předsedu obce nebo o sociálního pracovníka, v případě brněnské a karlovarské židovské obce se na otázky uvolil odpovědět rabín a kantor. Zároveň bylo ponecháno na obcích, zda preferují osobní rozhovor nebo písemnou formu odpovědi, přičemž

²⁰⁷ *Masorti*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.masortiprague.cz/index.php?lng=cz

osobní rozhovor se ukázal být otevřenější a konkrétnější – a tedy přínosnější.

Otázky, které byly obcím pokládány, byly stavěny tak, aby se dotkly všech směrů fungování obce. Kromě dotazů na počet členů, náboženskou praxi a problematiku s ní spojenou byly obce dotazovány také na své aktivity v oblasti sociální a kulturní, na financování a na vztahy se širokou veřejností.

Samotné kontaktování obcí a komunit mělo svá úskalí – u některých obcí stačilo oslovení prostřednictvím oficiálního e-mailu (byť opakované – na první oslovení většinou z důvodu velkého množství podobných žádostí nereagovaly), u jiných obcí bylo třeba získat kontakt na konkrétní osobu od zástupce jiné obce. Následná komunikace s obcemi přinesla očekávané rozdíly v přístupu obcí k prosbě o pomoc s diplomovou prací. Některé obce reagovaly velmi vstřícně, některé formálně (to ovšem nic nemění na jejich přínosnosti pro tuto práci), u jedné obce jsme bohužel narazili na naprostou neochotu se o čemkoli bavit. I toto však o charakteru jednotlivých obcí leccos vypovědělo. Výsledky výzkumu tedy zcela závisely na přístupnosti respondentů.

6.2.1 Brno

Židovská obec Brno zvolila formu písemné odpovědi, přičemž odpovědi byly konzultovány s panem rabínem Šlomo Radomírem Kučerou, který svůj úřad zastává od července 2010.²⁰⁸ Odpovědi byly formální, víceméně odkazovaly na webové stránky obce, nicméně přístup byl vstřícný a zazněla také nabídka konzultace s panem rabínem, pokud by bylo třeba cokoli vysvětlit.

Brněnská židovská obec i rabinát působí v rámci Jihomoravského kraje i krajů Vysočina a Zlín, členové obce jsou i z těchto krajů. Židovská

²⁰⁸ *Brno bude mít rabína. Po třech letech.* (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: http://brnensky.deni.cz/zpravy_region/brno-bude-mit-rabina-po-trech-letech20100626.html

obec Brno je druhou největší obcí v České republice, jistě také díky své dlouhé a na významné osobnosti bohaté historii. Za všechny zmiňme osobnost rabína dr. Richarda Federa, který v obci působil od roku 1953 až do roku 1970 a po smrti vrchního zemského rabína dr. Sichera byl jmenován na jeho místo.²⁰⁹ Rabín Feder se do historie české židovstva zapsal nejen díky své práci pro obec, ale také svými pedagogickými a literárními počiny. V poválečném období měla obec také svého stálého kantora – byl jím Alexander Neufeld, posléze jeho syn Arnošt, který na této pozici působil až do roku 2004.²¹⁰ Porevoluční éra přinesla obci nové členy, kteří se začali otevřeně hlásit ke své židovské identitě a značně omladili členskou základnu obce.

Brněnská židovská obec v současnosti registruje 298 členů. Dle svých stanov obec „*sdrzuje občany ČR i cizí státní příslušníky žijící v ČR a hlásící se k židovskému vyznání, národnosti nebo původu, ...*“.²¹¹ Může se jednat o členy ortodoxní, konzervativní nebo liberální, členy s právem návratu nebo *halachické Židy* – dle vyjádření předsedy obec členy nijak nerozděluje, všichni členové starší 18 let mají právo volit a být voleni.²¹² Pro všechny členy je společným místem setkávání synagoga Agudas Achim, která přežila 2. světovou válku coby skladiště a byla znovu vysvěcena již 6. září 1945.²¹³ Jedná se o jedinou dosud fungující synagogu na Moravě, členové se zde setkávají při páteční a sobotní bohoslužbě, při svátcích i při rodinných událostech (*bar micva* apod.).

Bohoslužby jsou vedeny dle ortodoxního ritu rabínem Kučerou. Používanými *sidury* (modlitebními knihami) jsou *sidur* Adir ba-marom, pracovní verze *siduru* sestaveného rabínem K. E. Sidonem a dále různé *sidury* dle potřeb členů (v praxi používá každý člen ten *sidur*, který mu vyhovuje). Dle vlastních slov obec nepociťuje žádné překážky, které by

²⁰⁹ *Současnost*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=Soucasnost

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ *Stanovy Židovské obce Brno*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/files2/stanovyZOB.pdf

²¹² Tamtéž.

²¹³ *Synagoga Agudas Achim*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=synagoga-brno

v České republice bránily plnohodnotné náboženské praxi. Obec má dokonce vlastní jídelnu, která svým členům zajišťuje košer stravu nejen v období svátků, ale i ve všední dny,²¹⁴ a k dispozici je členům obce také *mikve* (rituální lázeň, společně s *mikve* při pražské židovské obci se jedná o jedinou fungující *mikve* v České republice).

Židovská obec Brno je velmi aktivní, i pokud jde o kulturní oblast. Oddělení pro vzdělávání a kulturu pořádá ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze řadu přednášek na témata dotýkající se židovské historie, kultury nebo judaismu jako takového, přednášet sem jezdí také významní hosté z celé České republiky. Další aktivitou židovské obce je pořádání seminářů pro učitele s názvem *Židé, dějiny a kultura*.²¹⁵ Semináře mohou být zajímavou inspirací pro výuku témat spojených s judaismem a židovstvím v kulturním i historickém kontextu. Knihovna židovské obce v Brně nabízí čtenářům velký výběr titulů se zaměřením na hebraistiku, judaistiku, historii, antisemitismus a další židovskou tematiku. Kromě odborných publikací je knihovní fond neustále doplňován o díla beletristických židovských autorů.²¹⁶ Knihovna a také studovna jsou součástí Kulturního a vzdělávacího centra rabína Federa, které bylo na obci zřízeno v roce 2002 za podpory grantu Nadace Židovského muzea v Praze.²¹⁷

Nedílnou součástí aktivit židovské obce Brno jsou její sociální služby – povinnost sociální spravedlnosti (*cdaka*), která je v judaismu pevně zakotvena, tak obec bezesbytku naplňuje. Sociální služby zde zajišťuje agentura JAS založená 15. ledna 2004 s podporou Nadačního fondu obětem holocaustu (NFOH), německého Fondu budoucnosti (FB) a Židovské obce Brno. Název agentury je zkratkou Jewish Agency for Seniors, tedy Židovská agentura pro seniory. Název poukazuje na cílovou

²¹⁴ *Košer kuchyně ŽOB*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=koser-kuchyne-brno

²¹⁵ *Židé, dějiny a kultura*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=seminar

²¹⁶ *Knihovna Židovské obce Brno*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=knihovna

²¹⁷ *Kulturní a vzdělávací centrum rabína Federa*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=kvc

skupinu, na níž je sociální pomoc zaměřena – jedná se v převážné většině o seniory, přičemž je brán zřetel na specifické potřeby osob přeživších šoa. Těmto osobám a také osobám se sníženou soběstačností z důvodu chronického onemocnění je poskytována pomoc při běžné péči o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně, pomoc při zajištění stravy i při zajištění chodu domácnosti. Součástí sociální služby je také pomoc při zprostředkování kontaktu s okolním prostředím, nejčastěji s úřadem nebo se zdravotnickými zařízeními.²¹⁸ Cílem poskytování domácí péče je především snaha o co nejdelší možné setrvání jedince v jeho vlastním prostředí, v němž se cítí pohodlně a bezpečně – tím agentura sleduje poslední vývoj a poznatky v oblasti péče o seniory. Součástí služeb agentury JAS je také sociální poradenství poskytované sociální pracovníci ať už přímo v domovech klientů nebo v prostorách židovské obce.

Bohužel nebyly zjištěny žádné bližší informace o tom, zda v rámci brněnské židovské obce fungují také nějaké služby pro rodiny s malými dětmi, jako např. školka, dětské programy, hlídání dětí apod.

Další významnou aktivitou Židovské obce Brno je odborná péče o památky, synagogy, hřbitovy a pozůstatky židovských ghatt na Moravě (např. Prostějov, Třebíč a další). O informovanost veřejnosti o židovských památkách na tomto území se stará Turistické informační centrum Židovské obce Brno.²¹⁹

6.2.2 Ostrava

Otázky k současné situaci v ostravské židovské obci zodpovídala při osobním setkání asistentka obce paní Alena Ševčíková a také paní předsedkyně PhDr. Milena Slaninová.

²¹⁸ *Agentura JAS*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=socialni

²¹⁹ *Turistické informační centrum ŽO Brno*, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.jewishbrno.eu

Po 2. světové válce byli v obci registrováni zejména přeživší a jejich děti. Po roce 1989 nastal, podobně jako v jiných obcích, problém s nedoloženým původem některých členů. Problémem se zabývala revizní komise Federace židovských obcí a táhnul se mnoho let, v tuto chvíli by však již měli všichni členové splňovat podmínky tak, jak jsou uvedeny ve stanovách obce, tzn. členství se zakládá buď na doloženém právu návratu, nebo na konverzi k jakémukoli směru judaismu. Žádosti o členství společně s doklady o původu jsou předkládány vrchnímu zemskému rabínovi Karlu Efraimu Sidonovi, po jeho souhlasu o žádosti diskutuje také členská schůze, ačkoli proces schvalování členství touto schůzí je spíše formální. Ostravská židovská obec má v současné době cca 100 členů, z čehož zhruba pouhá třetina se na dění na obci skutečně podílí. Stav členské základny neustále kolísá vzhledem k poměrně silnému zastoupení nejstarších generací. Často se však stává, že jeden z rodičů se registrovat nechce, ačkoli je *halachický* Žid, zatímco potomci o členství zájem mají. Obec navštěvují také rodiny s dětmi, ale většina dětí není oficiálně registrována. Registrace do obce je možná od 18 let. Nikdo ze členů se nehlásí k ortodoxnímu judaismu, *halachičtí* Židé jsou na obci cca tři, včetně paní předsedkyně. To, že ani *halachičtí* Židé nežijí ortodoxně, je možné vysvětlit absencí náboženské praxe v rodině a také situací, která byla nastíněna v kapitole „Krise židovské identity“ této práce. Na obci je velká skupina zájemců, kteří se připravují na liberální konverzi, proces přípravy je však poměrně komplikovaný, neboť v České republice není k dispozici žádný liberální rabín, který by se zájemci pracoval, proto byla oslovena liberální rabínka působící v polském Krakově. Obec doufá také v budoucí spolupráci na vedení bohoslužeb a jiných úkonech, v tuto chvíli je celá věc v řešení.²²⁰

Obec bohužel nemá synagogu a také zde nepůsobí žádný rabín, posledním rabínem, který v Ostravě trvale působil, byl rabín Dušínský ještě před 2. světovou válkou. Pokud některý z rabínů, kteří v České republice působí, obec navštíví, je to spíše za účelem přednášky.

²²⁰ Z rozhovoru s pí. Ševčíkovou a pí. Slaninovou z 13. 3. 2013.

Hlavním důvodem, proč rabíni nenavštěvují obec častěji, je fakt, že obec není schopna zajistit podmínky, které by odpovídaly ortodoxním požadavkům, mimo jiné košer kuchyni. Bohoslužba je vedena dle liberálního ritu, používá se *sidur* Hegjon lev, muži a ženy ale sedí odděleně – jak ovšem dodává paní Ševčíková, jedná se spíše o tradici. Bohoslužbu vede kantor, který na obci nepůsobí trvale, kantoři se střídají. Zajímavý je osud původní ostravské Tóry – ta se z nejasného důvodu nachází v Kingstonu ve Velké Británii. Jedna Tóra byla darována do Izraele, u dvou současných svitků není jasný původ. Dle slov paní Slaninové členové obce o bohoslužbu příliš zájem nemají, preferují spíše účast na oslavách židovských svátků nebo na jiných aktivitách obce společenského nebo kulturního charakteru. Pokud se na obci pořádá šabatová večeře nebo podobná příležitost, košer strava zajištěna není, dodržuje se však rozdělování potravin na masité a mléčné a je k dispozici košer víno. Svatby ani oslavy *bar/bat micva* obec nepořádá, je však schopna ve spolupráci s *Chevra kadiša* (pohřební bratrstvo) zajistit pohřeb dle *halachy*, obec má aktivní židovský hřbitov. Záleží však na vůli rodiny, zda si přeje tradiční pohřeb.²²¹

Sociální služby zajišťuje v ostravské židovské obci agentura domácí péče Tikvah – v překladu naděje. Agentura poskytuje pečovatelskou službu osobám se sníženou soběstačností z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, jejichž stav vyžaduje pomoc asistenta. Služby agentury se zaměřují především na péči o přeživší a kromě pomoci v praktickém životě (tělesná péče, domácnost, strava atd.) agentura také pomáhá zajišťovat sociální kontakt s okolním prostředím, přičemž maximálně respektuje aktuální potřeby, stav a zvyky klientů.²²²

Obec pro své členy pořádá celou řadu akcí, zejména přednášky a výstavy a také nejrůznější výlety – pro mnoho členů jsou právě tyto

²²¹ Z rozhovoru s pí. Ševčíkovou a pí. Slaninovou z 13. 3. 2013.

²²² *O agentuře domácí péče Tikvah*, (online), (citováno 20. 3. 2013), dostupné z: <http://kehila-ostava.cz/o-agenture-domaci-pece-tikvah/>

aktivity hlavním pojítkem s obcí. V této oblasti obec spolupracuje mimo jiné s občanským držením Krnovská synagoga – členové tohoto sdružení si vzali za své obnovit jedinou zachovalou synagogu na severní Moravě. Mnoho z nich se také připravuje na konverzi, dodržují všechny náboženské předpisy a i nenáboženští členové ostravské židovské obce tak mají možnost vidět „judaismus v praxi“. O akce je zájem, ovšem jak říká paní Ševčíková, členové sami jsou spíše pasivní, sami nic neinicují, ale pokud jim je program nabídnut, zúčastní se jej. Nejaktivnější je v tomto směru paradoxně nejstarší generace. Mnoho akcí je přístupných i široké veřejnosti, s níž má obec dobré vztahy, ačkoli antisemitské projevy se zde také vyskytly – v minulém roce bylo sídlo obce posprejováno propalestinskými hesly, někdy se podobné vandalství objeví také na památníku stojícím na místě bývalého židovského hřbitova. Jak ale říká paní předsedkyně, jedná se spíše o výstřelky. Obec dosáhla v posledních letech značné otevřenosti, což je zejména zásluha paní předsedkyně Slaninové a jde o velkou změnu oproti předchozímu stavu. Obec se v žádném případě nebrání ekumenické spolupráci, paní předsedkyně naopak oceňuje, že ve spolupráci s jinými církvemi je daleko lépe možné zasadit se o šíření povědomí o židovské kultuře. Tak vznikla před dvěma lety akce Temple fest – v ostravském kostele sv. Václava se koná páteční šabatová bohoslužba za přítomnosti zástupců všech v Ostravě působících církví, součástí večera je také doprovodný kulturní program. V sobotu jsou na programu přednášky v místním kulturním centru, o něž byl v minulém roce ze strany veřejnosti velký zájem (paní předsedkyně dodává, že ze strany členů obce už byl zájem výrazně menší). Festival si tak získal značnou popularitu a má ambice stát se zavedenou každoroční akcí. Pravidelnou událostí je také pořádání Týdnu židovské kultury ve spolupráci s ostravským nakladatelstvím Librex, který se koná v září a jehož se každoročně účastní významné osobnosti židovské kultury jako Ivan Kohout nebo Fedor Gál. Spolupráce byla navázána s křesťanskými organizacemi ICEJ (Mezinárodní křesťanské velvyslanectví Jeruzalém) nebo Elaja, a to zejména při organizování vzpomínkových akcí – minulý rok byla

uspořádána vzpomínková akce na místě vyhořelé ostravské synagogy, večer se v kostele sv. Václava konal koncert izraelské skupiny Hava nagila a celou slavnost přenášela televize Noe. Nežidovská veřejnost tyto aktivity přijímá otevřeně, ráda se jich účastní, což přispívá k vzájemně dobrým vztahům. Obec spolupracuje také s panem Jiřím Novotným, bývalým sbormistrem sboru Adash a současným sbormistrem mužského sboru Noah, který na obci přednáší o židovských svátcích a podobné tematické, ač je vystudovaným evangelickým farářem. Pravdou je, že starší generace si není zcela jista motivací ekumenické spolupráce a vyjadřuje jistou nedůvěru, je to však spíše záležitost jednotlivců.²²³

Obec vydává pravidelný zpravodaj o svém fungování Kochav kachol, který je veřejně dostupný i na přehledně zpracovaných a průběžně aktualizovaných webových stránkách.²²⁴

Paní předsedkyně vyjadřuje největší obavu o obec z hlediska stárnutí členů a nedostatku mladých lidí. Postrádá také větší míru angažovanosti členů, ale jak sama říká, není možné nikoho do náboženského cítění ani přichylnosti k obci nutit, každý si musí najít svou vlastní cestu. Budoucnost obce by měla být dle jejího názoru v otevřenosti vůči veřejnosti a již zmíněné ekumenické spolupráci.²²⁵

6.2.3 Olomouc

Předsedou olomoucké židovské obce je pan Petr Papoušek, který také laskavě poskytl rozhovor o její historii a fungování. Pan Papoušek je od prosince 2012 zároveň novým předsedou Federace židovských obcí.

Obec až do roku 1991 přijímala jako řádné členy ty, kteří byli Židy po matce nebo po otci, pro zájemce, kteří byli schopni prokázat právo návratu, zde byl status mimořádného členství, nemohli tedy v rámci obce

²²³ Z rozhovoru s pí. Ševčíkovou a pí. Slaninovou z 13. 3. 2013.

²²⁴ *Zpravodaje*, (online), (citováno 20. 3. 2013), dostupné z: <http://kehila-ostrava.cz/zpravodaje/>

²²⁵ Z rozhovoru s pí. Ševčíkovou a pí. Slaninovou z 13. 3. 2013.

volit ani být voleni. To se změnilo po obnově obce v roce 1991, kdy byl mimořádný status členství zrušen a právo návratu je tedy dnes postačujícím dokladem pro plnohodnotné členství v obci, stejně jako konverze jakéhokoli směru. Počet členů olomoucké židovské obce má vzrůstající tendenci, zatímco v roce 1989 to bylo cca 60 – 70 členů, dnes je to okolo 153 členů, z nichž se pouze 3 rodiny hlásí k ortodoxnímu judaismu včetně dodržování *kašrutu* a šabatu. Ostatní členové se hlásí k jiným směrům judaismu, a přestože doma zásady judaismu většinou nedodržují a dá se říci, že jsou asimilovaní a žijí klasický občanský život, svou židovskou identitu si uvědomují a silně se s ní ztotožňují, až už jsou důvody této identifikace jakékoli. Pan Papoušek dodává, že dělení členů na ortodoxní a neortodoxní je velmi problematické, protože hranice mezi jednotlivými směry se často stírají, vyvstává tedy otázka, co v praxi znamená být liberálním nebo konzervativním Židem, a ani samotní členové v tom nemají jasno.²²⁶

Obec jako taková členy nijak nerozděluje, všichni členové se scházejí ve společných prostorách. Bohoslužba je ovšem vedena dle ortodoxního ritu, pro některé ze členů je tedy poměrně těžké se v bohoslužbě orientovat nehledě na fakt, že ne vždy je možné vytvořit *minjan*, tedy skupinu minimálně 10 dospělých *halachických* Židů – mužů, která je pro vedení ortodoxní bohoslužby nezbytná. Obec používá vlastní *sidur* na páteční šabatovou bohoslužbu, který je psán česky a hebrejsky s transkripcí do latinky a také *sidur* Adir ba-Marom. Obec nemá stálého rabína, posledním rabínem, který v Olomouci trvale působil, byl ještě před válkou pan Berthold Oppenheim, který zahynul v Osvětimi. V rámci svého ortodoxního zaměření má obec také vlastní košer jídelnu. Obec se schází při šabatových bohoslužbách a židovských svátcích, k čemuž je k dispozici synagoga, dále zde funguje komunitní centrum, v němž se setkává tzv. pánský a dámský klub, knihovna a společenská místnost.

²²⁶ Z rozhovoru s panem P. Papouškem z 5. 2. 2013.

Obec spolupracuje s Centrem judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových na filozofické fakultě při Univerzitě Palackého, kde pan Papoušek také vyučuje. Jak sám říká, o výuku hebrejštiny nebyl ze strany členů obce příliš velký zájem, proto v současnosti obec žádné kurzy nepořádá. Zájem je daleko více o kulturní akce nebo sociální služby, které obec poskytuje, pokud tedy samotní členové přijdou s nějakými podněty k fungování obce, většinou se jedná právě o tuto oblast. Na obci působí sociální pracovník poskytující sociální a zdravotní poradenství a obec je registrována na Ministerstvu zdravotnictví dle zákona o sociálních službách. Sociální služby se zaměřují především na přeživší a „druhou generaci“, která je již také v seniorském věku. Financování sociální oblasti je možné díky grantům a také díky Claims Conference, organizaci, která se od roku 1951 stará o materiální odškodnění židovských obětí nacistického režimu, přičemž možnost čerpat finance z tohoto zdroje mají jak jednotlivci, tak organizace.²²⁷ Další možností financování jsou prostředky poskytované Nadačním fondem obětí holocaustu. Na sociálních projektech spolupracuje olomoucká židovská obec s Federací židovských obcí, neboť financování probíhá právě přes tuto instituci, a také s jinými obcemi v České republice, zejména s obcemi v Brně a Ostravě.²²⁸

Pokud jde o kontakty s veřejností, ty jsou veskrze pozitivní. Na obec přicházejí i zájemci o gijur, na obci jsou v tuto chvíli registrováni 4 konvertité, jak však pan Papoušek upozorňuje, je vždy třeba odlišovat ty zájemce, jejichž motivace je závažná a ty, pro něž je jen „*prostě zajímavé být půl roku Židem*“.²²⁹ Pro veřejnost jsou pořádány dny otevřených dveří, při nichž mohou zájemci obec navštívit a zeptat se na to, co je zajímavá, přičemž se zdá, že povědomí veřejnosti o judaismu stoupá, neboť tyto dotazy jsou poměrně fundované. Stoupající zájem veřejnosti o judaismus si pan Papoušek vysvětluje otevřenější společností, v níž v porevoluční

²²⁷ *About us*, (online), (citováno 28. 3. 2013), dostupné z: http://www.claimscon.org/index.asp?url=about_us

²²⁸ Z rozhovoru s panem P. Papouškem z 5. 2. 2013.

²²⁹ Z rozhovoru s panem P. Papouškem z 5. 2. 2013.

době vznikají literární i filmové počiny zabývající se judaismem, společnost je tak o tématu více informovaná a toto téma pro ni může být velmi přitažlivé. Někteří také hledají svoje kořeny, případně se k nim chtějí navrátit a obracejí se na obec.

Podmínky pro náboženskou praxi v České republice vnímá pan Papoušek nikoli jako limitující, ale naopak velmi oceňuje možnosti, které se dnes ortodoxním Židům nabízejí – v Praze jsou dostupné košer obchody a restaurace, většinu potřebných věcí lze zakoupit na internetu, mnoho lidí také cestuje do Izraele. Oproti podmínkám před dvaceti lety se jedná o jednoznačnou změnu k lepšímu, a pokud dnes Židé mají zájem žít dle ortodoxních pravidel, mají příležitost, přestože je takový život poněkud finančně náročnější. Složitější je to ve věci pracovních povinností, hlavně z důvodu pohyblivosti začátku šabatu, který například v zimě začíná velmi brzy a pro mnoho pracujících je problematické se dostat včas domů.

Jako jednoznačně pozitivní v současném fungování obce vnímá pan předseda především její soudržnost. Členové se pravidelně scházejí při náboženských příležitostech, ačkoli někteří nejsou příliš nábožensky založení, po šabatové bohoslužbě je vždy pořádána večeře, členové se na obci socializují, sdílejí svoje problémy a prožitky, někteří jsou aktivní také v již zmíněném pánském a dámském klubu. Obec tak funguje jako stmelující prvek, což je jedna ze zásadních funkcí judaismu. Problematické je naopak věkové rozvrstvení, budoucnost obce ohrožuje zejména nedostatek mladých lidí a dětí, a také malá angažovanost členů v otázce budoucího směřování obce.²³⁰

6.2.4 Karlovy Vary

I přes opakovanou nabídku osobní návštěvy zvolil karlovarský kantor pan Eliáš Sidon formu písemné odpovědi na otázky o fungování

²³⁰ Z rozhovoru s panem P. Papouškem z 5. 2. 2013.

obce. V kontaktu s panem rabínem byla zásadní práce sekretářky obce paní Aleny Bláhové, která kontakt s panem Sidonem zprostředkovala. Eliáš Sidon bohužel v dotazníku zodpověděl pouze na tři ze sedmnácti otázek, proto zpráva o současném fungování obce není úplná. Dozvěděli jsme se pouze to, že členové se stejně jako obec hlásí k ortodoxnímu judaismu, ačkoli někteří z nich nejsou příliš nábožensky založeni. Bohoslužba je tedy vedena dle ortodoxního ritu, používanými *sidury* jsou *sidur Adir ba-Marom* a *aškenázský sidur* s překladem do češtiny. Kromě šabatových bohoslužeb v pátek večer se členové schází také při sobotních bohoslužbách, pokud jsou domluveny, a při oslavách židovských svátků.²³¹ Bohoslužby vede kantor, stálý rabín karlovarské židovské obce pan Reuben Grosz žije v současné době s rodinou v Izraeli, Karlovy Vary navštěvuje nepravidelně.²³² V karlovarské obci je dnes registrováno cca 90 členů.²³³ Sociální služby jsou financovány ze zdrojů Claims Conference a Nadačního fondu pro oběti holocaustu.²³⁴

6.2.5 Plzeň

Výpověď představitelů plzeňské židovské obce se bohužel nepodařilo získat. Na opakované oslovení prostřednictvím e-mailu obec nereagovala, při telefonickém kontaktu s paní předsedkyní Štyksovou sice proběhla domluva o možném rozhovoru, ten se ale z důvodu velké časové zaneprázdněnosti paní předsedkyně neuskutečnil.

6.2.6 Teplice

Za teplickou židovskou obec zodpověděl otázky o jejím současném fungování pan Tomáš Pulc, který zároveň poskytl mnoho informací

²³¹ Z e-mailu kantora Eliáše Sidona z 21. 4. 2013.

²³² *Virtuální rabinát židovské obce v Karlových Varech*, (online), (citováno 21. 4. 2013), dostupné z: <http://www.kehilakv.cz/Rabinat.htm>

²³³ *Židé v Karlových Varech*, (online), (citováno 21. 4. 2013), dostupné z: <http://www.kehilakv.cz/Zide-v-Karlovy-Varech-3.htm>

²³⁴ *Židovská obec Karlovy Vary*, (online), (citováno 21. 4. 2013), dostupné z: <http://www.kehilakv.cz/>

o židovských památkách a dějinách Židů v Teplicích a také umožnil exkurzi na teplický židovský hřbitov.

V poválečném období se do obce vraceli přeživší. Někteří z nich během války uzavřeli sňatek v Terezíně nebo si po válce našli nežidovského partnera, což bylo třeba formálně vyřešit - na obci proto probíhal jakýsi „rychloukurz“ judaismu, aby tito partneři mohli konvertovat. V současné době se zkoumá počet přeživších, kteří se po válce na obec vrátili a také počet těch, kteří se v zájmu záchrany života během války registrovali v jiné církvi (dle průzkumů bylo zjištěno, že se nejčastěji jednalo o církve katolickou). Následně se na obec hlásili lidé s právem návratu, kteří ovšem nebyli považováni za řádné členy. To se změnilo v roce 2006, kdy Federace židovských obcí zrušila status mimořádného členství a udělila těmto lidem status členství řádného. V současné době je možné se do teplické židovské obce registrovat na základě konverze nebo doloženého práva návratu, přičemž proces přijetí do obce musí být završen schválením ze strany vrchního zemského rabína Karla Efraima Sidona, což může být pro členy, kteří absolvovali jinou než ortodoxní konverzi, problém. Obec sama se hlásí k ortodoxnímu judaismu, a tak je také vedena bohoslužba, což z důvodu výše zmíněného skýtá praktickou komplikaci – v minulosti se již stalo, že nebylo možné dát dohromady *minjan*, tedy alespoň desetičlennou skupinu ortodoxních židovských mužů. Od roku 1990 počet členů spíše klesá, ovšem spíše z hlediska *halachy* než z hlediska skutečných čísel: zatímco v roce 1990 bylo v teplické obci registrováno cca 80 členů, z čehož byla naprostá většina *halachická*, dnes je to cca 120, ovšem pouze velmi málo z nich je *halachických* a jen o něco málo více je ortodoxních, a to i přesto, že po zvolení nového představenstva v roce 2000 bylo zahájeno dohledávání a oslovování bývalých členů obce. Tento fakt je důvodem, proč teplická obec náboženskou praxí příliš nežije – na *kabalat šabat* se v nevelkém počtu schází jednou měsíčně, na svátky je účast o něco vyšší. Stálého rabína obec nemá, posledním rabínem, který na obci působil, byl rabín Weiss, který před válkou uprchl do Izraele. Bohoslužba je vedena dle

ortodoxního ritu v hebrejštině, vede ji zpravidla pan Danni Vaněk, *chazan* pražské jeruzalémské synagogy, občas se vedení ujme hostující rabín (K. E. Sidon, D. Peter). *Sidury* jsou dostupné jak ortodoxní, tak liberální – členové si tedy mohou vybrat, jaký jim více vyhovuje. Obec má ve vlastnictví tři svitky Tóry. Původ dvou z nich je nejasný, původ třetího je však mimořádně zajímavý – byl zapůjčen z depozitáře Židovského muzea v Praze a původně patřil spolku *Machlechet tarnegolim*, spolku mladých židovských mužů, kteří vždy na Jom Kippur vařili z kohouta polévku pro chudé (proto tedy *tarnegol* – kohout v názvu). Kromě bohoslužeb na obci probíhá dvakrát měsíčně také výuka Tóry nebo tematický seminář, který je dle potřeby zaměřen na různá témata z judaismu (*halacha*, svátky, židovští spisovatelé, *kašrut* aj.). Tyto semináře vede buď pan Pulc nebo Danni Vaněk, někdy také hostující přednášející (např. Chaim Kočí). O výuku hebrejštiny zájem není. Na obec přicházejí také zájemci o *gijur*, ale dle slov pana Pulce zatím nebyl nikdo, kdo by to s judaismem myslel skutečně vážně – z cca 8 zájemců, kteří se na obec v posledních letech obrátili, nedošel až ke konverzi nikdo.²³⁵

Obec se v tuto chvíli potýká s názorovou nejednotností na míru ortodoxie, která by měla být přijímána. Zatímco pan Pulc je zastáncem toho názoru, že obec by měla držet takový standard, aby uspokojila potřeby všech svých členů, jak ortodoxních, tak liberálních (tzn. včetně košer kuchyně, kterou židovská obec nemá), představenstvo se s tímto názorem neztotožňuje a jako prioritu to necítí ani většina členů. Jako důsledek nespokojenosti s ortodoxním směřováním se v minulosti z obce vydělilo několik členů, kteří založili vlastní občanské sdružení *Ulpan Teplice*, jehož činnost se zaměřuje především na výuku hebrejštiny, seznamování se s židovskými tradicemi a organizaci Týdnu židovské kultury, který se v Teplicích jednou ročně koná. Rozpory na obci panují i přesto, že v minulosti byly členům obce nabídnuty i jiné směry, konaly se zde např. reformní bohoslužby s rabínem Michalem Kučerou, členové se však k nabídce nijak nevyjádřili a obecně jsou v náboženské oblasti spíše

²³⁵ Z rozhovoru s panem Tomášem Pulcem z 26. 2. 2013.

pasívní. To je asi největším aktuálním problémem teplické židovské obce. Zatímco se do obce registrují ti, kteří zde cítí své kořeny, ačkoli sami již žijí v zahraničí, zdá se, že tepličtí takový vztah k náboženské stránce obce nemají. Jak říká pan Pulc, „*k čemu mi je, že máme teplický minjan v Izraeli, když ho nedáme dohromady zde.*“ Členové se sejdou spíše při společenských příležitostech jako je oslava narozenin nebo židovských svátků. S tím souvisí i další náboženské aktivity obce, jako např. pořádání svateb, které se zde již léta nekonaly, nebo pohřby dle *halachy* – ačkoli má teplická obec k dispozici funkční židovský hřbitov a tradiční pohřeb je schopna zajistit ve spolupráci s *Chevra kadiša* (pohřební bratrstvo), vždy samozřejmě záleží na vůli rodiny, která si často židovský pohřeb nepřeje. Obec pořádá také *bar/bat micva* (oslavu náboženské dospělosti pro chlapce ve věku 13 a dívky ve věku 12 let), což je pro děti v tomto věku důležitý rituál, který je s obcí spojuje. Problém nastává v pozdějším věku, kdy děti nemají na obci vrstevníky, a proto se začleňují spíše do jiných skupin. Přestože se obec snaží organizovat také aktivity pro malé děti, velký zájem o ně není, stejně jako o služby knihovny obsahující odborné i populární publikace, která je na obci zřízena.²³⁶

Obec má zaregistrovány sociální služby dle příslušného zákona, a to ve formě poradenství i terénní pomoci. Služby využívá také nežidovská veřejnost. Péče se zaměřuje především na přeživší a financována je s pomocí příspěvků z Claims Conference a z Nadačního fondu obětem holocaustu. Obec se v budoucnu bude muset o své financování postarat sama, otázkou je, jak se k tomu postaví členové.²³⁷

Vztahy židovské obce s teplickou veřejností jsou dobré. Školy si na obci mohou domluvit přednášku na téma, které je zajímavé (např. hotelová škola – zájem o pravidla košer stravování, gymnázia – zájem spíše o dějiny a svátky), jednou měsíčně je pro širokou veřejnost organizována přednáška na židovské téma nebo propagace knihy s židovskou tematikou nebo od židovského autora. Zájem veřejnosti o akce je

²³⁶ Z rozhovoru s panem Tomášem Pulcem z 26. 2. 2013.

²³⁷ Z rozhovoru s panem Tomášem Pulcem z 26. 2. 2013.

poměrně velký, pan Pulc ovšem lituje, že se nepodařilo navázat hlubší a trvalejší spolupráci s jinými obcemi, s jejichž podporou by bylo možné organizovat rozsáhlejší akce. Spolupráce nebyla navázána zejména z toho důvodu, že obec má „nálepku“ přílišné ortodoxnosti.²³⁸

Pan Pulc velmi lituje toho, že židovské obce dnes nefungují jako v minulosti, kdy při obcích působily sportovní kluby, dámské spolky a další a charita byla standardní součástí života obce. To dnes prakticky vymizelo, sportovní klub funguje jen při brněnské židovské obci (Makkabi), v Praze také Hakoach. Obnovení těchto aktivit na teplické židovské obci považuje pan Pulc za nereálné. V budoucnu se bude muset obec vyrovnat s vnitřními spory a také se spíše sekulárním založením svých členů.²³⁹

6.2.7 Liberec

Na otázky týkající se současnosti liberecké židovské obce odpovídala při osobním rozhovoru paní Lea Květ, která na obci působí jako tajemnice. Zde je třeba zdůraznit, že paní Květ byla v reakci na oslovení ohledně spolupráce na diplomové práci mimořádně vstřícná a poskytla také mnoho kontaktů do jiných obcí, bez nichž by bylo zpracování tématu jen velmi těžko možné.

K členství v obci dříve stačil židovský původ po matce nebo po otci, přičemž zájemci tento původ často nedokládali. To bylo problematické v momentě, kdy Federace židovských obcí rozhodla, že členové obcí musí svůj původ doložit a pokud tak neudělají, nebudou akceptováni. Dnes je tedy podmínkou členství právo návratu, které musí být náležitě doloženo. Obec má aktuálně 64 členů, tento počet bohužel vlivem stárnutí členské základny klesá, na druhou stranu se ale často po smrti rodičů do obce hlásí jejich potomci. Obec se hlásí k liberálnímu judaismu, ale členové nejsou nijak rozdělováni, všichni se setkávají ve společných

²³⁸ Z rozhovoru s panem Tomášem Pulcem z 26. 2. 2013.

²³⁹ Z rozhovoru s panem Tomášem Pulcem z 26. 2. 2013.

prostorách, a to nejen při událostech náboženských (šabat, židovské svátky), ale také při oslavě osobních výročí, např. narozenin. Obec má k dispozici vlastní synagogu (jedná se o jedinou synagogu, která byla na území České republiky po 2. světové válce postavena, otevřena byla v roce 2000) a také provozní i společenské prostory a výukovou místnost. Na obci dříve probíhala výuka izraelských tanců, která je aktuálně přerušena, dále se zde konají přednášky, promítají se zde filmy nebo se pořádají jiné společenské aktivity, např. Kavárna pro seniory, kde se ovšem schází všechny věkové kategorie. Na obci se konají také kurzy hebrejštiny, jedná se však o nárázovou záležitost, o pravidelnou výuku jazyka zájem není, případně se členové v této oblasti vzdělávají individuálně. Několikrát ročně jsou v prostorách obce pořádány výstavy a koncerty, liberecké školy využívají možnosti přednášek a besed na jimi zvolené téma.²⁴⁰

Bohoslužby jsou vedeny dle liberálního ritu, v současnosti obec zaměstnává rabína Tomáše Kučeru, který působí také v Mnichově. Na obci pracuje jako dobrovolník a mimo jiné vede i přípravný kurz pro konvertity, v němž jsou v tuto chvíli tři zájemci. Vzhledem k tomu, že členové obce většinou neumějí hebrejsky, při bohoslužbách se používá reformní *sidur* Hegjon lev, který vydala Bejt simcha. Hebrejský text je v něm opatřen českým překladem a transkripcí do latinky. Obec má k dispozici funkční židovský hřbitov, není tedy problém pro členy obce zorganizovat pohřeb dle *halachy*, pokud o něj ovšem mají zájem. Mnoho členů však preferuje dnes již běžný pohřeb žehem s odkazem na to, že jejich blízcí byli zabiti a spáleni v křesťanských pecích v koncentračních táborech. Pokud rodina s *halachickým* pohřbem souhlasí, zajišťuje jej *Chevra kadiša* (pohřební bratrstvo), které přijíždí z Prahy. Obec sama nemá košer kuchyni, proto je poněkud problematické zajistit košer potraviny – toto se ovšem týká převážně jednotlivců, kteří mají zájem se stravovat košer. Košer potraviny atd. na období svátků shání obec převážně v Praze, případně je možné potřebné věci dovézt, pokud někdo

²⁴⁰ Z rozhovoru s pí. Leou Květ ze 7. 2. 2013.

jede do Izraele nebo si členové vzájemně sdělují tipy, kde je možné co koupit. Po organizační stránce obec vede volené představenstvo, které se jednou za měsíc schází k projednání aktuálních témat.²⁴¹

Obec je velmi činná také po stránce sociálních služeb, které paní Květ považuje ve srovnání s běžnými sociálními službami za nadstandardní. Dle zákona o sociálních službách má obec zaregistrováno odborné sociální poradenství, které mohou členové obce využít při řešení odškodnění, vyřizování německých důchodů, příspěvků na péči atd. Z grantových prostředků jsou financovány pečovatelské a asistenční služby jako odvoz k lékaři, pomoc s kontaktem s úřady apod. Jak paní Květ říká, cílem je prostě a jednoduše zpříjemnit seniorům konec života, který pro ně mnohdy nebyl lehký.²⁴²

Pokud jde o spolupráci s jinými obcemi, ta se většinou týká především celostátně pořádaných vzpomínkových akcí (např. tereziánské trizny na jaře a na podzim), dále sociálních projektů, organizaci různých výročí a řešení společných problémů. Rozhodně se nedá říci, že by mezi obcemi byla nějaká rivalita. Dobré jsou i vztahy s veřejností, dokonce je možné mluvit o nadstandardních vztazích s představiteli veřejné správy – zástupci kraje a magistrátu se pravidelně účastní akcí pořádaných libereckou židovskou obcí. Pro širokou veřejnost jsou jednou měsíčně pořádány dny otevřených dveří. Paní Květ si dobré vztahy s nežidovským okolím vysvětluje především velkou otevřeností obce.²⁴³

Výhodou je, že členové projevují aktivní zájem o dění na obci. Na druhou stranu je tato aktivita někdy příčinou zmatku, neboť každý si fungování obce představuje jinak a jak říká paní Květ, „*když se sejdou dva Židi, jsou to tři názory.*“²⁴⁴ Nedá se ale říci, že by byli členové pasivní, jak je tomu v některých jiných obcích a obec je vzhledem ke své velikosti velmi činná. Problémem do budoucna by mohlo být stárnutí členů

²⁴¹ Z rozhovoru s pí. Leou Květ ze 7. 2. 2013.

²⁴² Z rozhovoru s pí. Leou Květ ze 7. 2. 2013.

²⁴³ Z rozhovoru s pí. Leou Květ ze 7. 2. 2013.

²⁴⁴ Z rozhovoru s pí. Leou Květ ze 7. 2. 2013.

a nedostatek mladých lidí, které samozřejmě není možné nutit, aby se do obce registrovali. Paní Květ však tento fakt bere s nadhledem: „*Dokud tu obec je, děláme pro ni všechno, co můžeme. Možná, že v budoucnu zanikne. Ale pokud se to stane, neznamená to, že zanikne judaismus.*“²⁴⁵

6.2.8 Děčín

K rozhovoru přímo v prostorách děčínské židovské obce laskavě svolila paní Mirka Poskočilová, sociální pracovnice obce a také snacha předsedy obce pana Vladimíra Poskočila.

Stejně jako jiné neortodoxní židovské obce, i děčínská obec přijímá členy na základě dokladu o právu návratu. V současné době má obec cca 107 členů, asi polovina z toho není z Děčína – dojíždějí sem také lidé z Prahy, Teplic, České Lípy, Lanškrouna, Mladé Boleslavi, Hradce Králové a dokonce z Berlína. Nejvíce je na obci zastoupena střední generace (tj. třicátníci až padesátníci), někteří ze členů navštěvují také pražskou liberální komunitu Bejt simcha. Ortodoxních členů je na obci registrováno maximálně pět, ostatní jsou liberální a v tomto duchu je vedena také bohoslužba, při níž jsou užívány již zmíněné *sidury* Hegjon lev. Dříve na obci působili rabíni Tomáš Kučera a Moshe Yehudai, v současnosti vede bohoslužby kantor Ivan Kohout, který působí i v Bejt simcha. S Bejt simcha děčínská obec spolupracuje také ve věci konverzí, zájemci jsou odkazováni na přípravné kurzy organizované Bejt simcha. Po konverzi se však tito lidé vrací do děčínské obce a registrují se zde. V obci je dnes registrováno cca pět rodin, které podstoupily konverzi. Obec je po náboženské stránce velmi aktivní – kromě šabatových bohoslužeb a oslav židovských svátků se zde organizují také oslavy *bar/bat micva* a svatby (dvě se již konaly a jedna je plánována). Veškeré tyto aktivity probíhají v synagoze, která je i díky péči pana Poskočila ve skvělém stavu a představuje skutečně důstojné a působivé náboženské zázemí. Obec nemá možnost zajišťovat pohřby dle *halachy*, neboť se

²⁴⁵ Z rozhovoru s pí. Leou Květ ze 7. 2. 2013.

v Děčíně nenachází aktivní židovský hřbitov, obec má ve správě pouze hřbitov v České Lípě z 15. století.²⁴⁶

I děčínská obec má registrovány sociální služby v souladu se zákonem o sociálních službách. Tyto služby jsou zaměřeny na přeživší, kterých je na obci registrováno 15, a seniory, a to jak z hlediska praktické péče a poradenství, tak především z hlediska aktivizace – ve společenských prostorách obce jsou pro seniory organizovány nejrůznější workshopy jako např. keramická dílna, dále přednášky, výlety a jiné činnosti, které mají zabránit sociální izolaci seniorů. Finance jsou čerpány z fondů, něco málo dostává obec také od magistrátu.²⁴⁷

V oblasti náboženské praxe se děčínská židovská obec se žádnými zásadními problémy neseťkává. Samozřejmostí je nabídka košer vína nebo např. macesů, které jsou v České republice poměrně lehce dostupné, při společných setkáních se dodržuje oddělení masa a mléka a samozřejmě se nekonzumují nekošer potraviny jako vepřové maso.²⁴⁸

Důležitou složkou života obce je kultura. Kromě přednášek a promítání dokumentů se židovskou tematiku pro školy jsou zde pořádány také výstavy, vernisáže, koncerty (např. Jaroslav Svěcený), přednášky (např. Achab Heidler), autogramiády (např. Lucie Seifertová) a další, přičemž se nemusí nutně jednat o židovskou tematiku, proběhla zde také např. výstava historicky zajímavých a vzácných výtisků Bible. Tyto akce lákají na obec širokou veřejnost, která s děčínskou židovskou komunitou vychází naprosto bez problémů a díky otevřenému a přátelskému přístupu pana Poskočila i paní Poskočilové se sem ráda vrací. Podobně je to také se samotnými členy obce – dle výpovědi paní Poskočilové jsou členové obce aktivní, prožívají oslavy židovských svátků, sami organizují nejrůznější aktivity, zapojují do dění své děti a mají zájem komunitě kreativně přispět, aniž by k tomu byli vyzýváni. *„Mnoho lidí třeba na Purim napeklo Hamanovy uši a přivezli je na obec,*

²⁴⁶ Z rozhovoru s pí. Mirkou Poskočilovou z 12. 3. 2013.

²⁴⁷ Z rozhovoru s pí. Mirkou Poskočilovou z 12. 3. 2013.

²⁴⁸ Z rozhovoru s pí. Mirkou Poskočilovou z 12. 3. 2013.

*prostě chtěli něčím přispět“.*²⁴⁹ Právě to nejvíce vypovídá o tom, jak se cítí být s obcí spjati. V dotazníkovém šetření, které bylo prováděno cca před rokem a v němž se měli členové obce vyjádřit k jejímu fungování, případně podat návrhy na zlepšení, se nic takového neobjevilo, zdá se tedy, že lidé jsou se současným fungováním spokojeni. V tomto je děčínská obec jedinečná a jednoznačně je možné říci, že skutečně žije a díky tomu, že rodiče nechávají registrovat i své děti zde není obava o budoucnost obce. Členství není založeno pouze na původu a náboženství, ale také na přátelství, což je důvodem, proč ji navštěvují lidé ze širokého okolí.²⁵⁰

6.2.9 Ústí nad Labem

O židovské obci v Ústí nad Labem a jejím současné fungování bohužel není možné podat žádné informace. Předsednictvo židovské obce rozhodlo, že označení obce za neortodoxní je urážlivé a že informace, které jsou pro tuto práci nezbytné, považují za příliš důvěrné, a proto je odmítlo poskytnout.²⁵¹

6.3 Neortodoxní židovské organizace

Rozdílnost židovských organizací zkoumaných v této spočívá v tom, že nemají status židovských obcí, ale pouze občanských sdružení. Z toho vyplývají také rozdíly např. v jejich financování nebo v pravomocích, kterými disponují – ty jsou zpravidla menší než v případě židovských obcí. Na druhou stranu vykazují židovské organizace větší míru otevřenosti vůči nežidovské veřejnosti, čímž přispívají k vzájemně dobrým vztahům. Dalším znakem židovských organizací je absence sociálních služeb, což je ovšem kompenzováno bohatým kulturním životem. Židovské organizace mohou být ideálním prostředím pro ty, kteří

²⁴⁹ Z rozhovoru s pí. Mirkou Poskočilovou z 12. 3. 2013.

²⁵⁰ Z rozhovoru s pí. Mirkou Poskočilovou z 12. 3. 2013.

²⁵¹ Z e-mailu pana Bohumila Hellera z 15. 1. 2013.

se zajímají o judaismus, ale nechtějí podstoupit konverzi, stejně jako pro ty, kteří se hlásí ke svým židovským kořenům, ale nepřejí si být registrováni v žádné židovské obci.

6.3.1 Masorti

Masorti je občanským sdružením sídlícím v Praze, které se hlásí k ortodoxnímu judaismu. Je členem organizace konzervativních komunit Masorti Olami a není ani členem, ani přidruženým členem Federace židovských obcí.²⁵² Členství v Masorti je dvojího druhu – jedná se o status řádného členství a status příznivců. Řádným členem může být kdokoli, kdo může prokázat židovský původ po prarodičích nebo kdo řádně konvertoval před *bet dinem* (rabínským soudem). Písemné žádosti o členství schvaluje Výkonný výbor. Příznivcem se může stát kdokoli, kdo souhlasí s posláním, cíli a stanovami Masorti.²⁵³ Masorti se schází v budově židovské radnice, a to vždy v pátek na *kabalat šabat*, na šabatový *šachrit* (sobotní bohoslužba) se členové Masorti připojují k ortodoxní bohoslužbě, která probíhá v Jeruzalémské synagoze. Bohoslužba je vedena v hebrejštině, přičemž *minjan* je egalitariánský, počítají se do něj tedy dospělí muži i ženy. Ti sedí společně. Bohoslužba je tradiční, tzn. není oproti ortodoxní bohoslužbě nijak zkrácena a stejně jako na ostatních akcích Masorti je na ní vítán každý, kdo má zájem přijít.²⁵⁴ Bohoslužby vede americký rabín Ron Hoffberg, který zde působí od roku 2001. Rabín Hoffberg absolvoval rabínská studia na Jewish Theological Seminary v New Yorku a kromě toho, že zajišťuje náboženské vedení Masorti také vyučuje historii v americkém programu CIEE na Univerzitě Karlově.²⁵⁵ Prezidentem komunity je pak Shumi

²⁵² *Kdo jsme*, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?lng=cz>

²⁵³ *Stanovy*, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/img/upload/file/Stanovy.pdf>

²⁵⁴ *Stálé programy*, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?page=stale&lng=cz>

²⁵⁵ *FAQ*, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?page=faq&lng=cz>

Berkowitz pocházející z Izraele. Kromě bohoslužeb společně Masorti slaví také svátky, při svátečních večeřích využívají košer jídelnu pražské židovské obce. Na obci probíhá také kurz o základech judaismu, který vede rabín Hoffberg. Kurz probíhá vždy v úterý od 19 hodin v angličtině v budově Židovského muzea a slouží také jako příprava pro zájemce o konzervativní konverzi. Dříve tamtéž probíhaly také kurzy hebrejštiny, a to vždy ve středu od 19 hodin, kurzy byly určeny pro začátečníky a mírně pokročilé. V tuto chvíli kurzy neprobíhají.²⁵⁶ Masorti zaštiťuje také činnosti organizace Marom, která se zaměřuje na židovskou mládež a mladé dospělé (do 35 let). Marom je součástí stejnojmenné mezinárodní organizace a jejím hlavním posláním je vytvářet prostředí, ve kterém by se mladí lidé mohli dále vzdělávat a scházet se k nejrůznějším společenským aktivitám. V oblasti vzdělávání pořádá Marom na začátku každého židovského měsíce Roš Chodeš Šiur, vzdělávací dílnu, která má každý měsíc jiné téma. Vedoucí dílny se střídají dle probíraného tématu a poskytují supervizi skupinám účastníků, kteří si na dané téma připraví svůj vlastní *šiur* (výuku). Pokud jde o sociální funkci organizace, Marom poskytuje neformální prostředí pro setkávání členů na piknicích, večeřích, filmových večerech apod.²⁵⁷

Z vedení komunity se bohužel nepodařilo kontaktovat nikoho, kdo by byl ochotný zodpovědět otázky o fungování komunity. Zato se k chodu komunity a ke konzervativnímu judaismu jako takovému vyjádřil respondent, od roku 2010 člen Masorti. Respondent si přál zůstat v anonymitě. Zde nabízíme přepis rozhovoru s tímto respondentem. Rozhovor je přepsán tak, jak byl veden, bez dalších textových úprav, a to z toho důvodu, že tato forma zachovává autenticitu respondentovy výpovědi. Respondent je v rozhovoru označen písmenem „R“, tazatelka pak písmenem „T“.

²⁵⁶ *Stálé programy*, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?page=stale&lng=cz>

²⁵⁷ *Marom*, (online), (citováno 20. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?page=marom&lng=cz>

T: Proč jste se rozhodl/a pro konzervativní judaismus (proč ne pro liberální nebo ortodoxní)?

R: *„Jedním slovem: evoluce. Na židovství si vážím jeho schopnosti reagovat na historické události a vyvíjet se, schopnost uchovat a rozvíjet původní hodnoty v měnícím se světě, učit se od národů okolo sebe a zároveň si uchovat svébytný charakter, jehož základním předpokladem je hebrejský jazyk. Ortodoxní směr se programově nevyvíjí. Liberální a konzervativní směry se vyvíjejí a liší se při tom svým přístupem. Konzervativní směr dbá na uchování aktivní hebrejštiny, jako základního předpokladu pro vývoj židovské kultury. Proto mi vyhovuje směr Masorti. Zároveň chápu, že žádný ze jmenovaných směrů není zcela statický a probíhá v něm sebereflexe. Směry se navzájem ovlivňují a tím dochází z dlouhodobého hlediska ke krystalizaci nového konsenzu a vývoji židovské civilizace jako celku.“*

T: Jak probíhala Vaše adaptace v komunitě po konverzi – byl přístup ostatních členů vstřícný, pomohli Vám v rychlé orientaci v dění v komunitě, ve zvyklostech?

R: *„Člověk se orientuje tím, že se ptá, když nerozumí, nebo neví. Odpovědi se mi vždy dostalo. Lidé v komunitě jsou přátelští a zároveň nevtíraví.“*

T: Zhodnoťte, prosím, fungování Masorti: je podle Vašeho názoru dostatečný prostor pro aktivní náboženský život v komunitě (slavení svátků, významné události v rodině apod.)? Jak hodnotíte současné vedení konzervativní komunity? Je něco, co v komunitě postrádáte? Je něco, co Vám na fungování komunity vadí? Co naopak oceňujete?

R: *„Jsme malá, ale zároveň velmi otevřená společnost. Náš rabín je Američan a prezident Izraelec, oba velmi zkušené lidi, kteří své náboženské přesvědčení berou osobitě a vážně. Oba jsou otevření a přístupní. Jsou otevřeni každému. Náš prezident udržuje aktivní styky nejen se všemi židovskými směry v Praze, ale i s křesťanskými*

a muslimskými kolegy. Našimi členy jsou lidé narození v ČR a přistěhovalci. Mluví se anglicky, česky i hebrejsky. Zároveň je snaha nespolehat se, že anglicky každý rozumí a do češtiny se překládá. Často se k nám připojí američtí studenti nebo turisté. Vítán je každý, kdo je ochoten při slavení svátků pomoci. Návštěvníci leckdy umí více než my a pomohou nám např. se čtením Tóry nebo haftary. Prostor pro aktivní náboženský život určitě je. Scházíme se i mimo synagogu, navštěvujeme se, scházíme se u rabína i u prezidenta doma. Je řada příležitostí se vzdělávat. Chybí mi dvě věci: děti a častější sobotní ranní masorti minjan.“

T: V čem spočívá pro Vás osobně hlavní rozdíl mezi ortodoxním, konzervativním a liberálním judaismem (z více možných hledisek – náboženského, pocitového,...)?

R: *„Objektivně je rozdíl dán odlišnou mírou závaznosti halachy. Mně vyhovuje přístup konzervativní, kdy halacha je závazná, ale zároveň se předpokládá, že člověk se touto výzvou vyrovnává celý život postupně, podle toho, jak roste. Nepředpokládá se automatická poslušnost, ale informované svobodné rozhodnutí. Každý krůček má svou velkou cenu a jde především o rozvoj a udržení směru.“*

T: Vnímáte v tuto chvíli svůj náboženský život v rámci komunity jako naplňující?

R: *„Snažím se pomalu se dál učit, abych mohl/a lépe přispět ke slavení svátků.“*

T: Jak vnímáte vztahy mezi Masorti a ostatními komunitami?

R: *„Myslím, že vztahy jsou celkem přátelské. To však nemění nic na tom, že člověk s masorti konverzí nemůže být v ortodoxní synagoze počítán do minjanu. Společně však slavíme svátek Sukot pod jednou „střechou“.“*

T: Je pro Vás konzervativní judaismus v tuto chvíli definitivní nebo zvažujete ortodoxní konverzi, případně naopak příklon k liberálnímu směru?

R: *„Definitivní.“*

T: Co byste, pokud by to bylo možné, na obci změnil/a, vylepšil/a (po stránce jejího fungování)? Pociťujete nějaké problémy, se kterými se Masorti potýká nebo jí hrozí?

R: *„Jde o velmi malou a mladou společnost. Tím jsou dána naše omezení. Rozmanitost zajišťujeme otevřeností k návštěvám z ciziny. Děti jsou otázkou času.“*

T: Chcete něco doplnit, vyjádřit se k něčemu?

R: *„Myslím, že je důležité, aby člověk měl své židovství rád a bral je vážně. Pak je schopen přistupovat k člověku odlišného přístupu s úctou. Není to jednoduché, názorové odlišnosti mohou být zraňující, důležité je vydržet. Židovství je projekt kolektivní civilizace napříč věky.“*

6.3.2 Bejt simcha

O fungování občanského sdružení Bejt simcha poskytla informace paní Kateřina Weberová při osobním setkání. Paní Weberová byla velice vstřícná, přestože domluvit setkání bylo z důvodu jejího časového vytížení poněkud komplikované.

Základ současné organizace Bejt simcha vznikl již na konci 80. let, kdy se malá skupina lidí pod vedením Sylvie Wittmannové setkávala v privátních bytech nebo kavárnách nad židovskou literaturou. Oficiálně bylo občanské sdružení založeno roku 1994 a v současné době má cca 50 členů. Členem může být každý, kdo doloží právo návratu nebo absolvuje konverzi. Kromě řádných členů má Bejt simcha také tzv. „klub přátel“, v němž je aktuálně cca třicet členů, většinou se jedná o rodinné

příslušníky nebo přátele členů. Generační rozvrstvení je skutečně různorodé, nejstarším členům je přes 80 let, ale členy komunity jsou také rodiny s dětmi, pro které jsou pořádány nejrůznější dílny, při nichž se děti něco dozvědí o židovských svátcích i jiných důležitých tématech judaismu. Dle slov paní Weberové je nejaktivnější věková skupina 30 – 50 let. Bejt simcha se hlásí k liberálnímu judaismu, bohoslužby jsou tedy vedeny dle liberálního ritu, jsou ovšem vedeny v hebrejštině, ačkoli ne každý je s tímto spokojen a je to jedno z nejpálčivějších témat, o kterých se v Bejt simcha aktuálně diskutuje. Bohoslužby se konají vždy na *šábes* v pátek večer, kromě toho se cca jednou za dva měsíce koná sobotní bohoslužba a komunita se schází také při oslavách židovských svátků. Bohoslužby vede kantor, neboť rabín v komunitě nepůsobí. Kantoři se střídají a až do současnosti se jednalo o čestnou funkci, za níž nepobírali plat, ačkoli toto se v budoucnu pravděpodobně změní. Nejčastěji veden bohoslužbu kantor Ivan Kohout, příležitostně pak David J. Reitschläger, který také připravuje pravidelné *drašot* – výklady týdenního oddílu Tóry. Pokud není k dispozici kantor, jsou bohoslužbu schopni vést dva řadoví členové komunity. Komunita má k dispozici vlastní *sidury* Hegjon lev, které jsou psány hebrejsky s překladem do češtiny (místo do slovenštiny) a s transkripcí do latinky. Po organizační stránce komunitu vede volené představenstvo v čele s Michalem Spěvákem. V oblasti náboženské praxe paní Weberová žádná omezení nepociťuje, komunita drží reformní *kašrut*, tedy rozdělování masitých a mléčných jídel a nekonzumují se zakázané potraviny jako vepřové nebo mořské plody, při oslavách se však objednává jídlo z normálních restaurací. Volební období představenstva je dva roky. Podněty, které k fungování komunity přicházejí od členů, projednává valná hromada. Komunita velmi dbá na vzdělávání svých členů, je zde k dispozici kurz moderní hebrejštiny (tři úrovně jazykové pokročilosti), který je hojně navštěvován také lidmi, kteří nejsou členy Bejt simcha (např. průvodci) – ti tvoří až polovinu účastníků. Dříve bylo možné navštěvovat také kurz orientace čtení v *siduru*.²⁵⁸

²⁵⁸ Z rozhovoru s pí. Kateřinou Weberovou ze 17. 4. 2013.

Bejt simcha se prakticky neustále setkává se zájemci o konverzi. Zájemci absolvují roční kurz úvodu do judaismu, který je přístupný také veřejnosti, předpokládá se u nich zapojení do dění v komunitě. Po kurzu zájemci absolvují pohovor s rabínem, který je podle stupně jejich znalostí buď zařadí do přípravy na předstoupení před *bejt din* (rabínský soud), jehož slovo je ve věci konverze rozhodující, nebo jim doporučí další studium. Ti, kteří jsou připraveni na konverzi, ji vykonávají buď ve Velké Británii, nebo v Bratislavě. Konverze v cizině je nezbytná jednak z důvodu finančního a také proto, že Bejt simcha nemá k dispozici *mikve* (rituální lázeň), do níž se po konverzi vstupuje.²⁵⁹

Sociální program komunita nemá, zato je velmi činná po kulturní stránce. Kromě již zmíněných kurzů organizuje komunita řada společenských akcí (jako např. společensko-kulturní večery *Epes rares* nebo rock'n'rollová Chanuka v pražském klubu Roxy), které se velmi ráda účastní také široká veřejnost. S tou má Bejt simcha dobré vztahy, stejně jako s pražskou židovskou obcí nebo Židovským muzeem (příležitostné zapůjčení Jeruzalémské nebo Pinkasovy synagogy), ačkoli se nejedná o spolupráci formálního charakteru. Dále Bejt simcha spolupracuje také s děčínskou a libereckou židovskou obcí, mnozí členové Bejt simcha jsou v těchto obcích registrováni. Ve spolupráci s židovskými obcemi se Bejt simcha účastní také Šabatonu, letního víkendového setkání, které se každý rok již 6 let pořádá v jiné židovské obci (v minulosti se konal v Liberci, Děčíně, Plzni a Brně). Součástí této akce je vždy výlet, šabatová bohoslužba v pátek večer a v sobotu ráno, workshopy a přednášky. Šabatonu se účastní i Židé z ciziny (zejména Slovensko, Rakousko) a není nijak věkově omezen, zapojit se mohou jak malé děti, tak senioři. Kromě zmíněných akcí pořádá komunita také přednášky a besedy s významnými kulturními osobnostmi jako např. Arnošt Goldflam nebo Ivan Klíma nebo koncerty (např. Trombenik). Zájem veřejnosti o tyto akce je skutečně velký, stejně jako zájem o judaismus jako takový. Ten si paní Weberová vysvětluje tím, že po roce

²⁵⁹ Z rozhovoru s pí. Kateřinou Weberovou ze 17. 4. 2013.

1989 to bylo něco nového, s čím se lidé do té doby neměli příliš příležitost seznámit a tento zájem stále trvá, ačkoli hlavní vlna proběhla již v 90. letech, kdy byl judaismus značně zpopularizován. Judaismus je také nedílnou součástí evropské kultury a zájem veřejnosti o něj je tedy přirozený.²⁶⁰

Jako pozitivní vnímá paní Weberová velkou soudržnost komunity. Po bohoslužbách nebo kurzech se lidé rádi scházejí, diskutují o dění v komunitě nebo o připravovaných akcích nebo si jen tak povídají, prostě zde vládne přátelská atmosféra, kterou paní Weberová v některých jiných komunitách nebo obcích postrádá. Pokud bychom měli zmínit něco negativního, jistě by to bylo financování, které je závislé na členských příspěvcích (400,- Kč ročně), na příspěvcích od Federace židovských obcí a na donátorech ze Světové unie progresivního judaismu. Ti přispívají mimo jiné na redakci měsíčníku Maskil, který Bejt simcha vydává. Jak říká paní Weberová, občanské sdružení začíná každý rok od nuly a financování jejích aktivit je vždy nejisté.²⁶¹

Občanské sdružení Bejt simcha je přidruženým členem Federace židovských obcí a také členem Světové unie progresivního judaismu, do budoucna má však velké ambice – stát se židovskou obcí. Nová židovská obec může vzniknout třemi způsoby: obnovením původní židovské obce, pokud se sejde alespoň deset Židů, tzv. delimitací, tedy vyčleněním alespoň deseti členů z již existující obce nebo přeměnou organizace, v tomto případě občanského sdružení, na právoplatnou židovskou obec. Bejt simcha by se ráda vydala poslední zmiňovanou cestou, podmínky však nejsou vůbec jednoduché. Aby získala Bejt simcha status židovské obce, musí v ní být registrováno alespoň 40 členů, kteří mohou doložit právo návratu, musí být členy alespoň tři roky a zároveň nesmí být členy v jiných obcích, neboť dvojí členství není možné. To je právě velmi problematické, protože členové komunity jsou často registrováni

²⁶⁰ Z rozhovoru s pí. Kateřinou Weberovou ze 17. 4. 2013.

²⁶¹ Z rozhovoru s pí. Kateřinou Weberovou ze 17. 4. 2013.

v židovských obcích a svého členství se nechtějí vzdát.²⁶² Přeměna občanského sdružení na židovskou obec je tedy značně komplikovaná, o podmínkách se v tuto chvíli jedná a až budoucnost ukáže, zda to bude možné. Vzhledem k prostředí, které svým členům Bejt simcha vytváří po stránce náboženské i sociální, by si to jistě zasloužilo. Dalším dlouhodobým cílem Bejt simcha je oprava a oživení libeňské synagogy na Palmovce, která by se mohla stát důstojným zázemím liberálního judaismu.²⁶³

6.3.3 Bejt Praha

Nad otázkami o fungování Bejt Praha jsme se sešli s jejím předsedou panem Peterem Gyorim. Ačkoli pan Gyori neměl na setkání mnoho času, na otázky odpovídal trpělivě a vstřícně.

Bejt Praha byla založena v roce 1994 skupinou českých a amerických Židů, avšak větší význam nabyla poté, co začala organizovat velké kulturní akce a dostala se do povědomí lidí, přibližně po roce 2000. Organizace je přidruženým členem Federace židovských obcí.²⁶⁴

Organizace má v tuto chvíli 120 registrovaných členů, jak však pan Gyori podotýká, toto číslo není nijak směrodatné – na šabatovou bohoslužbu se sejde 25 lidí, na svátky klidně 300. Počet členů je víceméně konstantní, ačkoli fluktuace je poměrně vysoká – někdo odejde, někdo nový se přihlásí. Nejpočetnější skupinou členů jsou rodiny s malými dětmi, což pan Gyori jednoznačně vítá. Členství se zakládá na obdobném principu jako u jiných obcí nebo organizací, člen musí doložit buď právo návratu, nebo musí absolvovat konverzi. Konverzemi se Bejt Praha příliš nezabývá, zájemce většinou odkazuje na pražskou židovskou

²⁶² Z rozhovoru s pí. Kateřinou Weberovou ze 17. 4. 2013.

²⁶³ Bejt simcha, (online), (citováno 17. 4. 2013), dostupné z: <http://www.bejtsimcha.cz/index.php>.

²⁶⁴ Z rozhovoru s panem Peterem Gyorim z 21. 3. 2013.

obec a to také z toho důvodu, že většina zájemců, kteří za tímto účelem Bejt Praha navštíví, má zájem o ortodoxní konverzi. Zvláštností Bejt Praha je fakt, že mnoho jejích členů je zároveň registrováno také v pražské židovské obci a tento stav jim vyhovuje, proto organizace nemá ambice stát se židovskou obcí jako zmíněné občanské sdružení Bejt simcha. Bohoslužby jsou vedeny dle konzervativního ritu a vede je pan Gyori, avšak v případě jeho nepřítomnosti jsou jej schopni zastoupit jiní členové komunity. Bohoslužby jsou vedeny v hebrejštině a od těch ortodoxních se v praxi liší v podstatě jen tím, že zde ženy a muži sedí společně. Jak pan Gyori podotýká, čeští Židé jsou jako český národ – opravdu zbožných je jich poskrovnu, své židovství vnímají spíše přes filozofii a kulturu. Na páteční *kabalat šabat* se pravidelně schází jen velmi malá skupina lidí, sobotní bohoslužby nejsou pravidelnou záležitostí, nejvíce lidí se sejde na svátky. Při těchto příležitostech se komunita schází ve Španělské synagoze, kterou si pro tento účel půjčuje od pražské židovské obce, spolupráce je tu tedy zjevná. Žádná omezení v náboženské praxi pan Gyori nevnímá, ačkoli podmínky pro židovský život v České republice a např. anglosaském prostředí nelze vůbec srovnat. Dle jeho názoru je ovšem nabídka ovlivněna poptávkou – která je zde velmi malá. Bejt Praha se snaží nabízet svým členům kreativní program, což souvisí s multikulturním prostředím, které v komunitě vládne – většina cizinců židovského vyznání, kteří v Praze žijí, vyhledává právě Bejt Praha. Komunita tak zve i hosty ze zahraničí, např. na Vysoké svátky vedl bohoslužbu rabín z USA. Taková praxe je možná díky bohatým zahraničním kontaktům pana Gyoriho.²⁶⁵

Kromě programu náboženského se Bejt Praha snaží svým členům zprostředkovat také program kulturní. Kulturní akce mají tradičně poměrně velkou návštěvnost a členové je vyhledávají daleko více než náboženské aktivity. Některé z kulturních akcí jsou otevřeny také široké veřejnosti. V minulosti bylo velmi populární Bejt Café organizované panem Gyorim - jednalo se o moderované diskuze s představiteli

²⁶⁵ Z rozhovoru s panem Peterem Gyorim z 21. 3. 2013.

českého kulturního i politického prostředí. Zdá se, že členové komunity jsou poměrně občansky angažovaní, neboť diskuze o aktuálním dění běžně probíhají i na půdě synagogy. S tím souvisí také to, že členi jsou schopni konstruktivní kritiky a kreativně se tak podílí na dění uvnitř komunity. Jak říká pan Gyori, je to jen dobře, neboť celý judaismus by měl být o diskuzi. Největší kulturní akcí, na níž se Bejt Praha podílí a již se po organizační stránce pan Gyori ujal, je každoroční koncert Světlo porozumění – probíhá současně ve Španělské synagoze a v kostele sv. Ducha a jde se o ekumenickou oslavu hudby, která je otevřená veřejnosti, což samozřejmě přispívá ke vzájemně dobrým vztahům. První koncert se uskutečnil v roce 2005 a akce se účastní také církevní autority, v minulosti např. kardinál Miloslav Vlk.²⁶⁶

Sociální služby komunita nepokrývá, což souvisí také s tím, že Bejt Praha nečerpá z žádných fondů.²⁶⁷

Peter Gyori vnímá své židovství jako určité privilegium a Bejt Praha jako oázu klidu uprostřed Prahy. Domnívá se, že tak to mají i ostatní členové, kterým komunita poskytuje určitou formu nejen náboženského, ale také společenského a kulturního zázemí. Ačkoli za „židovský ráj“ považuje země jako USA, Kanadu nebo Austrálii, Českou republiku označuje za „*diamant v Evropě*“ – vztah k židovství považuje za unikátní, otevřený bez předsudků, což souvisí s mimořádným zastoupením židovského elementu v médiích, filmu i literatuře. Problémy, které by v budoucnu mohli nastat, nevztahuje pouze k Bejt Praha, ale k židovské komunitě jako takové a týkají se především dlouhodobého konfliktu na Blízkém východě, který by mohl vztah společnosti k židovstvu negativně ovlivnit, a také demografických změn souvisejících s velkým počtem imigrantů žijících v Evropě, neboť tyto změny se promítají i do procentuelního zastoupení jednotlivých vyznání. Jak sám říká, není smutnějšího pohledu než na prázdné synagogy, opuštěné židovské památky a stará židovská centra, která byla ještě před sedmdesáti lety

²⁶⁶ Z rozhovoru s panem Peterem Gyorim z 21. 3. 2013.

²⁶⁷ Z rozhovoru s panem Peterem Gyorim z 21. 3. 2013.

plná života. I proto vede k judaismu také své děti, ačkoli si jejich budoucími náboženskými možnostmi v Evropě není jistý. Budoucnost Bejt Praha i židovské komunity obecně vnímá v rovině osobní zodpovědnosti, kterou velmi pociťuje a značnou váhu přikládá také vývoji České republiky, protože „*když se bude dařit jednomu, bude se dařit i druhému a naopak*“.²⁶⁸

²⁶⁸ Z rozhovoru s panem Peterem Gyorim z 21. 3. 2013.

7 ZÁVĚR

Neortodoxní judaismus je velmi diskutovaným tématem nejen v českém prostředí. Pro některé je synonymem odklonu od judaismu jako takového, pro jiné znamená možnost začlenění se do židovského sociálního a náboženského prostředí, aniž by byli nuceni čelit problémům praktického života, které jsou s ortodoxním judaismem nutně spjaty a které tito lidé často vnímají jako neřešitelné. Přístup k této problematice je pro každého jednotlivce zcela specifický a závisí také na jeho hodnotách a možnostech.

Nepopíratelným faktem je, že současný stav židovských obcí je důsledkem tragédie šoa, která znamenala praktickou likvidaci *halachického* židovstva nejen v Československu, ale v celé Evropě. Následné dlouhé období komunismu, který veškeré projevy spirituality potíral, přispělo k oslabení nebo úplnému vymizení pocitu židovské identity těch, kteří válku přežili a tím i jejich dětí, tzv. „druhé generace“. Mnoho československých Židů se se svým židovstvím identifikovalo až v dospělosti, u některých z nich se jedná o identifikaci založenou spíše na společné historii a jakémisi údělu, který hluboce vnímají a jež je spojuje. V důsledku toho je zcela pochopitelné, proč tito lidé a jejich potomci vyhledávají (pokud vůbec) židovské prostředí liberálnějšího charakteru. Neortodoxní židovské obce jim takové prostředí nabízejí.

V ortodoxním prostředí je na členy neortodoxních židovských obcí často nahlíženo s určitou mírou despektu (ačkoli málokdy je tento názor prezentován veřejně) jako na ty, pro které je judaismus pouze vágním pojmem, o němž příliš mnoho nevědí a jehož pravidly se nezatěžují. Otázkou je, nakolik by měl být osobní náboženský prožitek předmětem veřejné diskuze nebo posuzování. Faktem zůstává, že neortodoxní judaismus je stále judaismem, a proto i neortodoxní židovské obce mají své právoplatné místo mezi náboženskými obcemi. Jak je patrné z výpovědí respondentů, členové neortodoxních obcí zde oceňují zejména neformálnost, otevřenost a možnost sociálního začlenění do

společenství lidí podobného cítění, nehledě na náboženský prožitek, který by pro ně v jiném prostředí postrádal jistou míru autenticity. Podobné je to i u neortodoxních židovských komunit, které kromě již zmíněné funkce náboženské a sociální plní také funkci osvětovou – jejich aktivity jsou přístupné široké nežidovské veřejnosti, mohou tedy hrát roli jakéhosi prostředníka, čímž zde vzniká prostor pro sblížení židovského a nežidovského prostředí. Z tohoto pohledu je role těchto komunit veskrze pozitivní.

Z výpovědí respondentů také vyplynulo, že neortodoxní židovské obce se potýkají s celou řadou problémů, z nichž nejvýznamnější je bezpochyby poměrně malý počet členů, kteří by se pravidelně scházeli při náboženských příležitostech, dále věkový průměr členů a také financování aktivit obcí. Některé obce bojují také s názorovou nejednotností ve svém středu – předmětem diskuze je nejčastěji způsob, jakým má být vedena bohoslužba. Pokud se obce rozhodnou vést liturgii dle ortodoxního ritu, narážejí často na praktické problémy jako nákladnost zajištění košer stravy, neznalost hebrejštiny ze strany členů a v neposlední řadě také na určitý nezájem těchto členů o ortodoxii. Během rozhovorů několikrát zaznělo, že členové se aktivně zapojují do společenského života obce, nicméně náboženského života se příliš neúčastní.

Ortodoxní judaismus je skutečným nositelem tisícileté tradice židovského národa, ale nároky, které jsou na ortodoxní Židy kladeny, neodpovídají individualistickým tendencím společnosti ani praktickému životu v České republice. Neortodoxní judaismus je zase odklonem od této tradice (přestože podstata zůstává zachována), nabízí však určitou míru adaptability a tím se vyhýbá dilematu náboženství versus každodenní život. V celé práci je tak latentně přítomna zásadní otázka, na níž bude pravděpodobně v budoucích letech nutno nalézt odpověď – Ipět na ortodoxii jako na jediném čistém směru judaismu i přes ztrátu členů, nebo se přiklonit k liberálnějším směrům judaismu za cenu náboženských

ústupků? Osobně si na tuto otázku nedokážu jednoznačně odpovědět a nepovažuji za zcela zřejmé, zda je jednoznačná odpověď vůbec možná.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

8.1 Primární prameny

Abraham Geiger, (online), (citováno 26. 3. 2013), dostupné z: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/AbrahamGeiger.html>

BRUMLIK, M. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012, ISBN 978-80-247-3914-4

Conservative Judaism, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.jewishvirtuallibrary.org/source/Judaism/conservatives.html

DAMOHORSKÁ, P.; NOSEK, B. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 80-246-0986-X

FISHBANE, F. A.: *Judaismus*. Praha: Prostor, 1996, ISBN 80-85190-47-8

FRANKOVÁ, A.; SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J.: *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, ISBN 80-04-25998-7

Halakhah, (online), (citováno 27. 2. 2013), dostupné z: <http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

HAYOUN, M. B. *Židovské osvícenství mezi Córdobou a Berlínem*. Praha: Volvox Globator, 2000, ISBN 80-7207-359-1

HEITLINGEROVÁ, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu. Čeští a slovenští židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2012, ISBN 978-80-86103-97-6

Isaac Mayer Wise, (online), (citováno 28. 3. 2013), dostupné z: <http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

KIEVAL, H. J. *Formování českého židovstva*. Praha: Paseka, 2011, ISBN 978-80-7432-174-0

Kolektiv autorů. *Slovník židovsko-křesťanského dialogu*. Praha: Oikoymenh, 1994, ISBN 80-85241-59-5

MAYER, D. *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie*. Praha: Oikoymenh, 2010, ISBN 978-80-7298-453-4

MUCH, T. *Svár bratří v domě izraelském*. Praha: Themis, 2000, ISBN 80-85821-88-5

NEWMAN, J.; SIVAN, G. *Judaismus od A do Z*. Slovník pojmů a termínů. Praha: Sefer, 2009, ISBN 80-900895-3-4

Orthodox Judaism, (online), (citováno 20. 2. 2013), dostupné z: www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/Orthodox.html

Sabbath and festival prayer book. The rabbinical assembly and the united synagogue of conservative judaism, USA, 1996.

SOUKUPOVÁ, B.; POJAR, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2010, ISBN 978-80-87366-09-7

The Origins of Reform Judaism, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/The_Origins_of_Reform_Judaism.html

8.2 Sekundární prameny

About us, (online), (citováno 28. 3. 2013), dostupné z: http://www.claimscon.org/index.asp?url=about_us

Agentura JAS, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=socialni

Basic Judaism Beliefs, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: www.orthodox-jews.com/judaism-beliefs.html

Bejt simcha, (online), (citováno 17. 4. 2013), dostupné z: <http://www.bejtsimcha.cz/index.php>

Branches of Judaism - Orthodox Judaism, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: <http://judaism.about.com/od/ortodox/judaism/a/ortodox.htm>

Brno bude mít rabína. Po třech letech. (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: http://brnensky.deni.cz/zpravy_region/brno-bude-mit-rabina-po-trech-letech20100626.html

ČEJKA, M. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister & Principal, 2008, ISBN 978-80-87029-39-8

Emet Ve Emunah. Statement of Principles of Conservative Judaism. USA: The Jewish Theological Seminary in America, 1990, ISBN 0-916219-06-2

FAQ, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?page=faq&lng=cz>

GOTTLIEB, M. *Moses Mendelssohn. Writing on judaism, christianity and the Bible.* Lebanon: University Pres sof New England, 2011, ISBN 978-1-58465-684-5

Kdo jsme, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?lng=cz>

Knihovna Židovské obce Brno, (online, (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=knihovna

Košer kuchyně ŽOB, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=koser-kuchyne-brno

Kulturní a vzdělávací centrum rabína Federa, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=kvc

Law of Return, (online), (citováno 20. 2. 2013), dostupné z: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Immigration/Text_of_Law_of_Return.html

Masorti, (online), (citováno 17. 3. 2013), www.masortiprague.cz/index.php?lng=cz

Masorti Olami, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z: <http://www.masortiworld.org/>

Masorti Olami: Where Tradition and Modernity Meet, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z: http://www.masortiworld.org/molami/Mission_statement

Marom, (online), (citováno 20. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?page=marom&lng=cz>

Nejčastější otázky, (online), (citováno 23. 3. 2013), dostupné z: <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czfaq.htm>

NOSEK, B.; DAMOHORSKÁ, P. *Židovské tradice a zvyky.* Praha: Karolinum, 2010, ISBN 978-80-246-1518-9

O agentuře domácí péče Tikvah, (online), (citováno 20. 3. 2013), dostupné z: <http://kehila-ostrava.cz/o-agenture-domaci-pece-tikvah/>

Přidružené organizace, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.fzo.cz/pridruzene-organizace/

SADEK, V. *Židovské náboženské obce v ČSR*. Praha: Horizont, 1983

Solomon Schechter, (online), (citováno 27. 3. 2013), dostupné z: <http://www.bjeindy.org/resources/library/access-to-encyclopedia-judaica/>

SOLOVEITCHIK, J. D. *Halachický člověk*. Praha: Academia, 2012, ISBN 978-80-200-1994-3

Současnost, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=Soucasnost

Stálé programy, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/index.php?page=stale&lng=cz>

Stanovy, (online), (citováno 10. 4. 2013), dostupné z: <http://www.masortiprague.cz/img/upload/file/Stanovy.pdf>

Stanovy Židovské obce Brno, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/files2/stanovyŽOB.pdf

Synagoga Agudas Achim, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.zob.cz/?q=synagoga-brno

The 613 Commandments, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: www.chabad.org/library/article_cdo/aid/756399/jewish/The-613-Commandments.htm

The Thirteen Principles, (online), (citováno 24. 2. 2013), dostupné z: www.chabad.org/library/article_cdo/aid/332555/jewish/Maimonides-13-Principles-of-Faith.htm

Turistické informační centrum ŽO Brno, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z: www.jewishbrno.eu

Virtuální rabinát židovské obce v Karlových Varech, (online), (citováno 21. 4. 2013), dostupné z: <http://www.kehilakv.cz/Rabinat.htm>

Zpravodaje, (online), (citováno 20. 3. 2013), dostupné z: <http://kehila-ostrava.cz/zpravodaje/>

Židé, dějiny a kultura, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z:
www.zob.cz/?q=seminar

Židé v Karlových Varech, (online), (citováno 21. 4. 2013), dostupné z:
<http://www.kehilakv.cz/Zide-v-Karlovy-Varech-3.htm>

Židovská obec Karlovy Vary, (online), (citováno 21. 4. 2013), dostupné z:
<http://www.kehilakv.cz/>

Židovské obce, (online), (citováno 17. 3. 2013), dostupné z:
www.fzo.cz/zidovske-obce/

9 RESUMÉ

Non-orthodox Judaism is frequently discussed topic not only in the Czech environment. For some people it is the synonym of the diversion from Judaism as such, for others it means the possibility of integration into the Jewish social and religious environment, without being forced to face up to the problems of practical life that are necessarily connected to the orthodox Judaism and that are often perceived as insolvable.

Undeniable fact is that actual state of Jewish parish is the consequence of the tragedy *Shoah* which meant practical disposal of *Haliakhic* Jewish people not only in Czechoslovakia but in the whole Europe. The following long period of communism, fighting against every token of spirituality, contributed to the weakening or complete vanishing of the feeling of Jewish identity of those who survived the war and so their children too, so called "second generation". Many Czechoslovakian Jews identified themselves with their Jewishness only in adulthood, for some of them the identification is based rather on the collective history and some kind of destiny which is deeply perceived and which links (joins) them. Consequently it is wholly understandable why these people and their descendants search for (if so) Jewish environment of more liberal nature. Non-orthodox Jewish municipalities provide them such environment.

In orthodox surrounding it is commonly looked at the members of non-orthodox municipalities with certain degree of contempt (even though this opinion is rarely expressed publicly) as if they were those for whom Judaism is just vague notion that they don't know much about and don't bother themselves with its rules. The question is to what extend should a personal religious experience be the matter of public discussion or judging (assessment). The fact remains that non-orthodox Judaism is still Judaism and that is why non-orthodox Jewish municipalities also have their legitimate place among religious municipalities. As it is obvious from

the answers of the respondents the members of non-orthodox municipalities appreciate here mainly informality, openness and the possibility of social integration to the society of people with the similar sentiment regardless the religious experience which would miss a certain level of authenticity in different environment. It is similar with non-orthodox Jewish communities which, except already mentioned religious and social functions, also fulfil the educational function – their activities are available for general (non-Jewish) public so they can play the role of some sort of mediator, through which there arise some space for rapprochement of Jewish and non-Jewish environments. From this point of view the role of these communities is predominantly positive.

It also emerged from the answers of the respondents that non-orthodox Jewish municipalities struggle with the whole series of problems. Undoubtedly the most significant one is relatively low membership as well as funding of the municipalities' activities. Some municipalities struggle with their central disunion of conviction – the most frequent subject matter of the discussion is the way how the church service should be lead. If the municipalities decide to lead the liturgy according to the orthodox rite they often clash with practical problems as high cost of kosher meals, the members' ignorance of Hebrew and last but not least some kind of these members' uninterest in orthodoxness. During the interviews it was voiced several times that the members actively take part in the social life of the municipality, however, they do not participate so much in religious life.

The orthodox Judaism is real bearer of the thousand-year tradition of the Jewish nation but the demands placed on orthodox Jews do not match neither the individual tendencies of the society nor practical life in the Czech Republic. Non-orthodox Judaism on the other hand is a diversion from this tradition (although the core remains preserved), though it offers a kind of adaptability thanks to which it avoids the dilemma of religion versus everyday life. In the whole piece of work is

therefore latently present cardinal question that will be necessary to answer in future – whether to cling to the orthodoxness as to the only pure direction of Judaism regardless the loss of members or to side with more liberal orientations of Judaism at a cost of concessions in religion? Personally I am not able to answer this question decidedly and I do not consider it to be quite apparent whether the definite respond is generally possible.